ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ SIEGBERT ALBER

της 21ης Φεβρουαρίου 2002 [1]

Περιεχόμενα

I — Εισαγωγή I-7878

II — Νομικό πλαίσιο I-7879

III — Πραγματικά περιστατικά και προσβαλλόμενη απόφαση I-7880

A — Πραγματικά περιστατικά I-7880

B — Προσβαλλόμενη απόφαση I-7882

IV — Διαδικασία ενώπιον του Πρωτοδικείου I-7884

V — Πρωτοδίκως προβληθέντες λόγοι ακυρώσεως και απόφαση του Πρωτοδικείου .. I-7885

VI — Αναίρεση ενώπιον του Δικαστηρίου I-7887

VII — Νομική αξιολόγηση I-7889

A — Παραδεκτό της αιτήσεως αναιρέσεως της Falck (υπόθεση C-74/00 P) I-7889

1) Επί του ζητήματος αν η Falck θίγεται ευθέως I-7889

2) Επί της ελλείψεως της ιδιότητας της επιχειρήσεως υπό την έννοια της Συνθήκης ΕΚΑΧ I-7893

B — Αίτημα της Επιτροπής να αφαιρεθούν από τη δικογραφία εσωτερικά έγγραφα I-7894

Γ — Επί των κατ' ιδίαν λόγων αναιρέσεως I-7898

1) Προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας κατά την προφορική διαδικασία ενώπιον του Πρωτοδικείου I-7898

α) Επιχειρήματα των διαδίκων I-7898

β) Εκτίμηση I-7898

2) Προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας κατά τη διοικητική διαδικασία πριν από την έκδοση της αποφάσεως I-7899

α) Επιχειρήματα των διαδίκων I-7899

1 — Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γερμανική.

β) Εκτίμηση ..... I - 7900

αα) Παραδεκτό της αντλούμενης από την προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας της Falck αιτιάσεως ..... I - 7900

ββ) Δικαίωμα ακροάσεως ..... I - 7901

γγ) Σεβασμός του δικαιώματος ακροάσεως στην υπό κρίση υπόθεση I - 7904

δδ) Επιπτώσεις στην υποχρέωση ενημερώσεως της Επιτροπής και στο παραδεκτό των νέων πραγματικών περιστατικών που προβλήθηκαν ενώπιον του Πρωτοδικείου ..... I - 7906

3) Νομική θεμελίωση της προσβαλλόμενης αποφάσεως ..... I - 7907

α) Επιχειρήματα των διαδίκων ..... I - 7907

β) Εκτίμηση ..... I - 7908

αα) Έννομο συμφέρον των αναιρεσειουσών για την εφαρμογή του δεύτερου κώδικα ..... I - 7909

ββ) Εφαρμογή του ισχύοντος κατά το χρόνο χορηγήσεως της ενισχύσεως κώδικα ..... I - 7910

γγ) Εφαρμογή του ισχύοντος κατά το χρόνο της αποφάσεως της Επιτροπής κώδικα ..... I - 7912

δδ) Προστασία της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης ..... I - 7913

εε) Έλλειψη αιτιολογίας ως προς την επιλογή της νομικής βάσεως . I - 7914

στστ) Συμπέρασμα ..... I - 7914

4) Διαπίστωση των πραγματικών περιστατικών και έκταση του ελέγχου ... I - 7914

α) Λήψη υπόψη ήδη εξετασθείσας με την απόφαση 91/176 ενισχύσεως .. I - 7915

αα) Επιχειρήματα των διαδίκων ..... I - 7915

ββ) Εκτίμηση ..... I - 7915

β) Μη εξέταση της υπάρξεως παρεκκλίσεων από την απαγόρευση ενισχύσεων ..... I - 7917

αα) Επιχειρήματα των διαδίκων ..... I - 7917

ββ) Εκτίμηση ..... I - 7918

5) Μη λήψη υπόψη των επιπτώσεων στις ενδοκοινοτικές εμπορικές συναλλαγές ..... I - 7920

α) Επιχειρήματα των διαδίκων ..... I - 7920

β) Εκτίμηση ..... I - 7920

6) Παράβαση των κανόνων περί παραγραφής και παραβίαση της αρχής της ασφάλειας δικαίου ..... I - 7921

α) Επιχειρήματα των διαδίκων ..... I - 7921

β) Εκτίμηση ..... I - 7922

7) Παραβίαση της αρχής της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης I - 7924

α) Επιχειρήματα των διαδίκων ..... I - 7924

β) Εκτίμηση ..... I - 7925

8) Εσφαλμένος καθορισμός επιτοκίου στην αίτηση επιστροφής ..... I - 7928

α) Επιχειρήματα των διαδίκων ..... I - 7928

β) Εκτίμηση ..... I - 7929

9) Απαγόρευση επιβολής κυρώσεων και αρχή της αναλογικότητας ..... I - 7931

α) Επιχειρήματα των διαδίκων ..... I - 7931

β) Εκτίμηση ..... I - 7931

VIII — Δικαστικά έξοδα ..... I - 7933

IX — Πρόταση ..... I - 7933

I — Εισαγωγή

1. Με την υπό κρίση αίτηση αναιρέσεως, η Acciaierie di Bolzano SpA (στος εξής: ACB) και η Falck SpA (στο εξής: Falck) βάλλουν κατά της αποφάσεως που εξέδωσε το Πρωτοδικείο στις 16 Δεκεμβρίου 1999 επί της υποθέσεως T-158/96, Acciaierie di Bolzano κατά Επιτροπής (Συλλογή 1999, σ. II-3927). Το Πρωτοδικείο απέρριψε την προσφυγή ακυρώσεως της ACB κατά της απόφασεως 96/617/ΕΚΑΧ της Επιτροπής, της 17ης Ιουλίου 1996 [2] (στο εξής: προσβαλλόμενη απόφαση), απευθυνθείσας στην Ιταλική Δημοκρατία. Με την απόφαση αυτή η Ιταλική Δημοκρατία υποχρεώθηκε να ζητήσει την επιστροφή των ενισχύσεων που χορηγήθηκαν μετά την 1η Ιανουαρίου 1986 από την αυτόνομη περιφέρεια του Bolzano στη χαλυβουργική επιχείρηση ACB (από την αρχή της δεκαετίας του '80), διότι οι ενισχύσεις αυτές δεν είχαν κοινοποιηθεί και ήταν ασυμβίβαστες με την κοινή αγορά. Συναφώς ανακύπτει επίσης το ζήτημα αν ο έλεγχος των ενισχύσεων έπρεπε να διενεργηθεί με βάση τον κώδικα ενισχύσεως στη χαλυβουργία που ίσχυε κατά τον χρόνο της χορηγήσεως των ενισχύσεων ή με βάση τον κώδικα ενισχύσεων στη χαλυβουργία που ίσχυε κατά τον χρόνο εκδόσεως της αποφάσεως με την οποία ζητήθηκε η επιστροφή των ενισχύσεων.

2. Η ACB, ως παραγωγός χαλυβουργικών προϊόντων από ειδικό χάλυβα, αποτελεί επιχείρηση υπό την έννοια της Συνθήκης ΕΚΑΧ. Μέχρι τη μεταβίβασή της εις την Valbruna Srl στις 31 Ιουλίου 1995, η εταιρία ελεγχόταν από το χαλυβουργικό όμιλο Falck, ο οποίος παρενέβη πρωτοδίκως υπέρ της ACB.

2 — ΕΕ L 274, σ. 30.

3. Οι αναιρεσείουσες προσάπτουν στο Πρωτοδικείο ότι δεν αξιολόγησε ορθώς μια σειρά από νομικά σφάλματα από τα οποία έπασχε η απόφαση. Ειδικότερα, κατ' αυτές, κατά την έγκριση της αποφάσεως, η Επιτροπή προσέβαλε το δικαίωμα ακροάσεως και τα δικαιώματα άμυνας της ACB. Επιπλέον, οι αναιρεσείουσες ισχυρίζονται ότι η απόφαση δεν σκοπεί στην εξάλειψη των επιπτώσεων της ενισχύσεως, αλλά έχει χαρακτήρα κυρώσεως. Επίσης, κατά τις αναιρεσείουσες, είναι εσφαλμένος ο υπολογισμός του επιτοκίου. Επιπλέον, οι αναιρεσείουσες ισχυρίζονται ότι η Επιτροπή, απαιτώντας την επιστροφή των ενισχύσεων που χορηγήθηκαν έως πριν από δέκα έτη παραβίασε κανόνες περί παραγραφής, την απαγόρευση αναδρομικού αποτελέσματος και την αρχή της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης.

4. Ενώ η Ιταλική Δημοκρατία, με το υπόμνημα αντικρούσεως, λαμβάνει θέση υπέρ των αναιρεσειουσών, η Επιτροπή απορρίπτει τις αιτιάσεις. Επιπλέον, διατυπώνει επιφυλάξεις ως προς το παραδεκτό της αιτήσεως αναιρέσεως της Falck (υπόθεση C-74/00 P) και ζητεί την αφαίρεση από το φάκελο πολλών εσωτερικών εγγράφων της Επιτροπής που προσκομίστηκαν από τους υπόλοιπους διαδίκους.

II — Νομικό πλαίσιο

5. Κατά το άρθρο 4, στοιχείο γ', της Συνθήκης ΕΚΑΧ, οι ενισχύσεις που χορηγούνται από τα κράτη μέλη δεν συμβιβάζονται με την κοινή αγορά άνθρακα και χάλυβα και απαγορεύονται. Το άρθρο 95 της Συνθήκης ΕΚΑΧ αναγνωρίζει, πάντως, στην Επιτροπή την εξουσία να εκδίδει επίσης αποφάσεις παρεκκλίσεως, στο μέτρο που αυτό παρίσταται αναγκαίο για την πραγματοποίηση ενός από τους σκοπούς της Κοινότητας, όπως ορίζονται στα άρθρα 2, 3 και 4, σύμφωνα με το άρθρο 5.

6. Στηριζόμενη σε αυτή τη βάση η Επιτροπή εξέδωσε το 1980 τον κοινώς αποκαλούμενο πρώτο κώδικα ενισχύσεως της βιομηχανίας σιδήρου και χάλυβα [3], ο οποίος, παρεκκλίνοντας από το άρθρο 4, στοιχείο γ', της Συνθήκης ΕΚΑΧ επέτρεπε σε ορισμένες περιπτώσεις τις κρατικές ενισχύσεις για την αναδιάρθρωση της βιομηχανίας σιδήρου και χάλυβα που χορηγούνται στο πλαίσιο κοινής πολιτικής.

7. Ο πρώτος κώδικας ίσχυσε ως τις 31 Δεκεμβρίου 1981 και αντικαταστάθηκε στη συνέχεια από το δεύτερο κώδικα ενισχύσεων για τη βιομηχανία σιδήρου και χάλυβα [4], ο οποίος ίσχυσε ως τις 31 Δεκεμβρίου 1985. Ακολούθησε ο τρίτος κώδικας ενισχύσεων για τη βιομηχανία σιδήρου και χάλυβα, ο οποίος ίσχυσε από την 1η Ιανουαρίου 1986 ως τις 31 Δεκεμβρίου 1988 [5], ο τέταρτος κώδικας ενισχύσεων για τη βιομηχανία

3 — Απόφαση 257/80/ΕΚΑΧ της Επιτροπής, της 1ης Φεβρουαρίου 1980, περί θεσπίσεως κοινοτικών κανόνων για τις ειδικές ενισχύσεις της βιομηχανίας σιδήρου και χάλυβα (JO L 29, σ. 5, στο εξής: πρώτος κώδικας).

4 — Απόφαση 2320/81/ΕΚΑΧ της Επιτροπής, της 7ης Αυγούστου 1981, περί θεσπίσεως κοινοτικών κανόνων για τις ενισχύσεις στη βιομηχανία σιδήρου και χάλυβα (ΕΕ L 228, σ. 14, στο εξής: δεύτερος κώδικας), όπως τροποποιήθηκε με την απόφαση 1018/85/ΕΚΑΧ της Επιτροπής, της 19ης Απριλίου 1985 (ΕΕ L 110, σ. 5, στο εξής: δεύτερος κώδικας).

5 — Απόφαση 3484/85/ΕΚΑΧ της Επιτροπής, της 27ης Νοεμβρίου 1985, περί θεσπίσεως κοινοτικών κανόνων για τις ενισχύσεις της βιομηχανίας σιδήρου και χάλυβα (ΕΕ L 340, σ. 1, στο εξής: τρίτος κώδικας).

σιδήρου και χάλυβα ο οποίος ίσχυσε από την 1η Ιανουαρίου 1989 έως τις 31 Δεκεμβρίου 1991 [6], ο πέμπτος κώδικας ενισχύσεων για τη βιομηχανία σιδήρου και χάλυβα, ο οποίος ίσχυσε από την 1η Ιανουαρίου 1992 ως τις 31 Δεκεμβρίου 1996 [7] και, τέλος, ο έκτος κώδικας ενισχύσεων για τη βιομηχανία σιδήρου και χάλυβα ο οποίος ίσχυσε ως την 1η Ιανουαρίου 1997 [8].

8. Οι κώδικες προβλέπουν μία ιδιαίτερη διαδικασία ειδικής εγκρίσεως για τις ενισχύσεις στον τομέα του χάλυβα. Κατά τη διαδικασία αυτή, τα κράτη μέλη πρέπει να κοινοποιούν τις ενισχύσεις στην Επιτροπή έως συγκεκριμένη ημερομηνία. Η Επιτροπή αποφαίνεται επί της εγκρίσεως, αφού δώσει στους ενδιαφερομένους τη δυνατότητα να υποβάλουν παρατηρήσεις [9]. Αρχής γενομένης από τον δεύτερο κώδικα, οι κώδικες περιλαμβάνουν διάταξη κατά την οποία οι εγκριθείσες ενισχύσεις μπορούν να καταβληθούν μόνο κατά τη διάρκεια ισχύος κάθε κώδικα (άρθρο 2, παράγραφος 1, τελευταία παύλα, του δεύτερου κώδικα).

9. Τα περιλαμβανόμενα στους κώδικες κριτήρια εγκρίσεως καθίσταντο με την πάροδο του χρόνου αυστηρότερα. Με βάση τον πρώτο και τον δεύτερο κώδικα, οι γενικές ενισχύσεις σε επενδύσεις και, με ορισμένους περιορισμούς, και οι ενισχύσεις για τη λειτουργία μπορούσαν ακόμα σε μεγάλο βαθμό να εγκριθούν, εφόσον χορηγούνταν στο πλαίσιο σχεδίου αναδιαρθρώσεως. Αντίθετα, ο τρίτος και ο τέταρτος κώδικας επέτρεπαν πλέον μόνο την έγκριση ενισχύσεων για έρευνα και ανάπτυξη, τις ενισχύσεις για την προστασία του περιβάλλοντος και τις ενισχύσεις για το κλείσιμο. Εξάλλου, οι προβλεπόμενες από γενικά καθεστώτα ενισχύσεων περιφερειακές επενδυτικές ενισχύσεις μπορούσαν πλέον να εγκριθούν μόνο υπό συγκεκριμένες περιοριστικές προϋποθέσεις (άρθρο 5 του τρίτου κώδικα και άρθρο 5 του τέταρτου κώδικα). Κατά το άρθρο 5 του πέμπτου κώδικα, περιφερειακές επενδυτικές ενισχύσεις μπορούσαν, τέλος, να εγκριθούν μόνο στην Ελλάδα, στην Πορτογαλία και στην επικράτεια της πρώην Λαοκρατικής Δημοκρατίας της Γερμανίας.

III — Πραγματικά περιστατικά και προσβαλλόμενη απόφαση

Α — *Πραγματικά περιστατικά*

10. Όσον αφορά το ιστορικό της διαφοράς, το Πρωτοδικείο, με την απόφασή του διαπίστωσε τα εξής:

«8 Με έγγραφο της 5ης Ιουλίου 1982, η Επιτροπή γνωστοποίησε στην Ιταλική Κυβέρνηση ότι είχε αποφασίσει να εγκρίνει το σύστημα περιφερειακών ενισχύσεων που είχε θεσπιστεί με τον νόμο 25/81 της αυτόνομης επαρχίας του Bolzano, της 8ης Σεπτεμβρίου 1981, περί των οικονομικών παρεμβάσεων υπέρ του βιομηχανικού τομέα (στο εξής: επαρχιακός νόμος αριθ. 25/81). Ωστόσο, στο έγγραφο εκείνο, η Επιτροπή υπο-

6 — Απόφαση 322/89/ΕΚΑΧ της Επιτροπής, της 1ης Φεβρουαρίου 1989, περί θεσπίσεως κοινοτικών κανόνων για τις ενισχύσεις στη βιομηχανία σιδήρου και χάλυβα (ΕΕ L 38, σ. 8, στο εξής: τέταρτος κώδικας).

7 — Απόφαση 3855/91/ΕΚΑΧ της Επιτροπής, της 27ης Νοεμβρίου 1991, περί θεσπίσεως κοινοτικών κανόνων για τις ενισχύσεις στη βιομηχανία σιδήρου και χάλυβα (ΕΕ L 362, σ. 57, στο εξής: πέμπτος κώδικας).

8 — Απόφαση 2496/96/ΕΚΑΧ της Επιτροπής, της 18ης Δεκεμβρίου 1996, περί θεσπίσεως κοινοτικών κανόνων για τις ενισχύσεις στη βιομηχανία σιδήρου και χάλυβα (ΕΕ L 338, σ. 42, στο εξής: έκτος κώδικας).

9 — Βλ., παραδείγματος χάριν, το άρθρο 6 του τρίτου κώδικα και το άρθρο 6 του πέμπτου κώδικα.

γράμμισε ότι έπρεπε επίσης να αποφανθεί σχετικά με την κατά τομείς εφαρμογή του εθνικού νόμου αριθ. 675 της 12ης Αυγούστου 1977, περί μέτρων για τον συντονισμό της βιομηχανικής πολιτικής, της αναδιαρθρώσεως, της μετατροπής και της αναπτύξεως του τομέα (1/a) (στο εξής: νόμος 675) που ίσχυε εν προκειμένω, και ότι επιφυλασσόταν, όπως ήταν επόμενο, του δικαιώματος να διασαφηνίσει τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες το σύστημα αυτό θα εφαρμοζόταν στην επαρχία του Bolzano, ανάλογα με την απόφαση που θα ελάμβανε σε εθνικό πλαίσιο. Εξάλλου, η Επιτροπή διευκρίνισε ότι οι αρχές του Bolzano όφειλαν να τηρήσουν αυστηρώς τους σχετικούς κανόνες δεοντολογίας καθώς και τους κοινοτικούς κώδικες σχετικά με τη χορήγηση ενισχύσεων υπέρ της βιομηχανίας σιδήρου και χάλυβα.

9 Το άρθρο 1 της αποφάσεως 91/176/ΕΚΑΧ της Επιτροπής, της 25ης Ιουλίου 1990, σχετικά με ενισχύσεις που χορηγήθηκαν στην επαρχία του Bolzano υπέρ της χαλυβουργίας του Bolzano (ΕΕ 1991, L 86, σ. 28) [10], ορίζει: "η επιδότηση επιτοκίου ενός δανείου (6 δισεκατομμυρίων ITL) που χορηγήθηκε τον Δεκέμβριο του 1987 από την επαρχία του Bolzano, στην Ιταλία, προς τη χαλυβουργική επιχείρηση του Bolzano κατ' εφαρμογή του επαρχιακού νόμου αριθ. 25 της 8ης Σεπτεμβρίου 1981, αποτελεί παράνομη κρατική ενίσχυση επειδή χορηγήθηκε χωρίς προηγούμενη έγκριση της Επιτροπής και, επιπλέον, είναι ασυμβίβαστη με την κοινή αγορά, δυνάμει της απόφασης 3484/85/ΕΚΑΧ (τρίτος κώδικας)." Ωστόσο, η Επιτροπή δεν απαίτησε, με την απόφαση εκείνη, την επιστροφή των ήδη καταβληθέντων ποσών αλλά αρκέστηκε να απαιτήσει από τις αρχές της επαρχίας του Bolzano να παύσουν να επιδοτούν τις ετήσιες δόσεις του επίμαχου δανείου μέχρι τη λήξη του.

10 Στο σημείο ΙΙ, δεύτερο εδάφιο, των αιτιολογικών σκέψεων της αποφάσεως αυτής, η Επιτροπή υπενθυμίζει ότι, στις 25 Μαΐου 1983, η Επιτροπή ενέκρινε, βάσει του δεύτερου κώδικα, ενισχύσεις για την αναδιάρθρωση ορισμένων επιχειρήσεων του ιταλικού ιδιωτικού τομέα της τάξεως των 40 δισεκατομμυρίων ιταλικών λιρών (ITL), εκ των οποίων μία ενίσχυση ύψους δύο δισεκατομμυρίων ITL υπέρ της χαλυβουργίας του Bolzano δυνάμει του νόμου 675/77. Συγκεκριμένα, επρόκειτο να ενισχυθεί, στο πλαίσιο αυτό, μεταξύ άλλων, ένα σχέδιο ποιοτικής βελτιώσεως ελάστρων χονδροσύρματος του Bolzano με επιδοτούμενο δάνειο ύψους 6 δισεκατομμυρίων ITL. Ωστόσο, στο σημείο ΙΙ, τρίτο εδάφιο, της εν λόγω αποφάσεως, η Επιτροπή υπογραμμίζει ότι η Ιταλική Κυβέρνηση έθεσε υπόψη της ότι λόγω της διοικητικής διαρθρώσεως της Ιταλίας που προβλέπει ευρεία αυτονομία για τις επαρχίες του Trentino και του Bolzano, ο εθνικός νόμος αριθ. 675/77 δεν εφαρμοζόταν στις περιοχές αυτές και ότι στην επαρχία του Bolzano έπρεπε να εφαρμοστεί ο επαρχιακός νόμος 25/81. Το γεγονός αυτό καθυστέρησε την πραγματική χορήγηση της ενισχύσεως. Εξ αυτού, η Επιτροπή συμπέρανε, στο σημείο ΙΙΙ, δεύτερο εδάφιο, της αποφάσεως, ότι, δεδομένου ότι η εγκριθείσα ενίσχυση δεν είχε καταβληθεί κατά την ημερομηνία που επιτακτικώς προβλεπόταν για τον σκοπό αυτό από το άρθρο 2, παράγραφος 1, τελευταία περίπτωση, του δεύτερου κώδικα,

10 — Στο εξής: απόφαση 91/176.

δηλαδή κατά την 31η Δεκεμβρίου 1985 και δεδομένου ότι αυτή ούτε είχε εκ νέου κοινοποιηθεί ούτε εγκριθεί υπ' αυτής σύμφωνα με τον τρίτο κώδικα, η εν λόγω ενίσχυση είχε καταστεί παράνομη.

11 Στις 21 Δεκεμβρίου 1994 κατόπιν ρητής καταγγελίας, η Επιτροπή ζήτησε από τις ιταλικές αρχές στοιχεία σχετικά με τις παρεμβάσεις του Δημοσίου από τις οποίες είχε ευνοηθεί η προσφεύγουσα. Συναφώς, η Ιταλική Κυβέρνηση απάντησε με έγγραφα της 6ης Απριλίου και της 2ας Μαΐου 1995.

12 Με έγγραφο της 1ης Αυγούστου 1995, η Επιτροπή γνωστοποίησε στην Ιταλική Κυβέρνηση την απόφασή της να κινήσει την προβλεπόμενη στο άρθρο 6, παράγραφος 4, του πέμπτου κώδικα διαδικασία και της ζήτησε να υποβάλει τις παρατηρήσεις της. Η απόφαση περί κινήσεως της σχετικής διαδικασίας δημοσιεύθηκε στις 22 Δεκεμβρίου 1995 στην *Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων* (ΕΕ C 344, σ. 8, στο εξής: απόφαση περί κινήσεως της διαδικασίας), εκλήθησαν δε να υποβάλουν τις παρατηρήσεις τους τα λοιπά κράτη μέλη καθώς και οι λοιποί ενδιαφερόμενοι.

13. Με έγγραφο της 18ης Ιανουαρίου 1996, η προσφεύγουσα ζήτησε, ως ενδιαφερόμενη, από την Επιτροπή να ζητηθεί η γνώμη της και να ακουστεί αυτή στο πλαίσιο της κινηθείσας διαδικασίας. Καθώς το έγγραφο αυτό έμεινε αναπάντητο, η προσφεύγουσα απέστειλε στην Επιτροπή δεύτερο έγγραφο, με ημερομηνία 28 Μαρτίου 1996, με το οποίο της ζήτησε να την πληροφορήσει σχετικά με την πρόοδο της διαδικασίας και, ειδικότερα, εάν φρονούσε ότι έπρεπε να την ακούσει ή να λάβει πληροφορίες από αυτήν.

14 Η ένωση Γερμανών παραγωγών χάλυβα, η Wirtschaftsvereinigung Stahl, και η ένωση Βρετανών παραγωγών χάλυβα, η British Iron and Steel Producers Association, κοινοποίησαν, αντιστοίχως, τις παρατηρήσεις τους στην Επιτροπή με έγγραφα της 19ης και της 22ας Ιανουαρίου 1996. Η Επιτροπή διαβίβασε τις παρατηρήσεις αυτές στις ιταλικές αρχές με έγγραφο της 20ής Φεβρουαρίου 1996.

15 Με έγγραφο της 27ης Μαρτίου 1996, οι ιταλικές αρχές γνωστοποίησαν τις παρατηρήσεις τους στην Επιτροπή.»

Β — *Προσβαλλόμενη απόφαση*

11. Στις 17 Ιουλίου 1996, η Επιτροπή εξέδωσε την προσβαλλόμενη απόφαση βάσει του πέμπτου κώδικα.

12. Με το άρθρο 1 της αποφάσεως, η Επιτροπή διαπίστωσε ότι οι ενισχύσεις που χορηγήθηκαν δυνάμει του περιφερειακού νόμου αριθ. 25/81 είναι παράνομες ως μη

κοινοποιηθείσες πριν από τη χορήγησή τους και ασυμβίβαστες με την κοινή αγορά δυνάμει του άρθρου 4, στοιχείο γ', της Συνθήκης ΕΚΑΧ.

13. Κατά το άρθρο 2, η Ιταλική Δημοκρατία πρέπει να προβεί στην ανάκτηση των ενισχύσεων, προσαυξημένων με τόκους, που χορηγήθηκαν από την 1η Ιανουαρίου 1986 δυνάμει του περιφερειακού νόμου 25/81 με τις αποφάσεις 7673 της 14ης Δεκεμβρίου 1987, 2429 της 2ας Μαΐου 1988 και 4158 της 4ης Ιουλίου 1988. Λόγω του ύψους των επιτοκίων, γίνεται παραπομπή στο επιτόκιο «που χρησιμοποιούσε η Επιτροπή για τον υπολογισμό του καθαρού ισοδυνάμου επιδότησης των περιφερειακών ενισχύσεων κατά τη διάρκεια της περιόδου αναφοράς».

14. Με τις αιτιολογικές σκέψεις της αποφάσεως, η Επιτροπή διαπίστωσε τα εξής.

15. Από το 1982 έως το 1990, χορηγήθηκαν στην ACB, με βάση τον περιφερειακό νόμο 25/81, οι παρακάτω ενισχύσεις:

— με την απόφαση 784 της 14ης Φεβρουαρίου 1983:

δάνειο ύψους 5,6 δισεκατομμυρίων ιταλικών λιρών (ITL) και μη επιστρεπτέα επιδότηση ύψους 8 δισεκατομμυρίων ITL·

— με την απόφαση 3082 της 1ης Ιουλίου 1985:

δάνειο ύψους 12,941 δισεκατομμυρίων ITL·

— με την απόφαση 6346 της 3ης Δεκεμβρίου 1985:

μη επιτρεπτέα επιδότηση ύψους 10,234 δισεκατομμυρίων ITL·

— με την απόφαση 7673 της 14ης Δεκεμβρίου 1987:

δάνειο ύψους 6,321 δισεκατομμυρίων ITL·

— με την απόφαση 2429 της 2ας Μαΐου 1988:

μη επιστρεπτέα επιδότηση ύψους 3,75 δισεκατομμυρίων ITL·

— με την απόφαση 4158 της 4ης Ιουλίου 1988:

δάνειο ύψους 987 εκατομμυρίων ITL και μη επιστρεπτέα επιδότηση ύψους 650 εκατομμυρίων ITL.

16. Οι ενισχύσεις χορηγήθηκαν, αφενός, με τη μορφή δεκαετούς δανείου με ευνοϊκούς όρους με επιτόκιο 3 %, ήτοι επιτόκιο κατώτερο κατά 9 μονάδες περίπου του ισχύοντος τότε στην Ιταλία κανονικού επιτοκίου της αγοράς που ήταν 12 % και, αφετέρου, με τη μορφή μη επιστρεπτέων επιδοτήσεων.

17. Εκτός από το δάνειο ύψους 5,6 δισεκατομμυρίων ITL, καμία από τις ενισχύσεις δεν είχε κοινοποιηθεί ή εγκριθεί[11]. Ωστόσο, με την απόφαση 91/176, οι ενισχύσεις αυτές είχαν κριθεί ασυμβίβαστες με την κοινή αγορά διότι είχαν καταβληθεί με καθυστέρηση. Εντούτοις, η Επιτροπή δεν ζήτησε την επιστροφή τους.

18. Η Επιτροπή απέρριψε την εφαρμογή του δεύτερου κώδικα στις χορηγηθείσες πριν από την 31η Δεκεμβρίου 1985 ενισχύσεις υπογράμμισε, όμως, ταυτόχρονα, ότι τα μέτρα αυτά δεν μπορούσαν εν πάση περιπτώσει να εγκριθούν με βάση τις διατάξεις αυτές.

19. Όσον αφορά τις χορηγηθείσες πριν από την 1η Ιανουαρίου 1986 ενισχύσεις, η Επιτροπή δεν ζήτησε την επιστροφή τους. Κατ' αυτή, ιδιαίτερες περιστάσεις μπορούσαν να οδηγήσουν τότε τις ιταλικές αρχές στη διάπραξη σφάλματος όσον αφορά την υποχρέωσή τους να κοινοποιήσουν τις ενισχύσεις.

IV — Διαδικασία ενώπιον του Πρωτοδικείου

20. Η ACB άσκησε προσφυγή στις 12 Οκτωβρίου 1996.

21. Η Falck και η Ιταλική Κυβέρνηση ζήτησαν να τους επιτραπεί να παρέμβουν υπέρ της αναιρεσείουσας. Η Falck δικαιολόγησε το συμφέρον της για την έκβαση της διαφοράς ισχυριζόμενη ότι: οπωσδήποτε δεν είχε πλέον μετοχές της ACB, από τότε που μεταβίβασε τις μετοχές της στην Valbruna Srl· ωστόσο, σε περίπτωση επιστροφής των ενισχύσεων, θα ήτανε συμβατικώς υποχρεωμένη να αποδώσει στον αγοραστή της ACB την τιμή αγοράς για αντίστοιχο ποσό. Το Πρωτοδικείο έκρινε ότι η περίσταση αυτή αιτιολογεί επαρκώς το συμφέρον στην

11 — Με τις παρατηρήσεις της επί του υπομνήματος παρεμβάσεως, στον πρώτο βαθμό (υποσημείωση 2), η Επιτροπή παραδέχτηκε ότι από παραδρομή ανέφερε ποσό 5,6 δισεκατομμυρίων ITL, ενώ επρόκειτο για ποσό 6,5 δισεκατομμυρίων ITL.

έκβαση της διαφοράς το οποίο πρέπει να προβάλει ο προσφεύγων και δέχθηκε το αίτημα της Falck με διάταξη της 11ης Ιουλίου 1997. Με την ίδια διάταξη, επιτράπηκε επίσης στην Ιταλική Δημοκρατία να παρέμβει.

22. Το Πρωτοδικείο κάλεσε τους διαδίκους να απαντήσουν εγγράφως σε ερωτήσεις πριν από την προφορική διαδικασία. Συγκεκριμένα, ζήτησε από την Επιτροπή την προσκόμιση του εγγράφου των ιταλικών αρχών της 27ης Μαρτίου 1996, με το οποίο αυτές διατύπωσαν παρατηρήσεις επί της εκβάσεως της ακροάσεως. Η Επιτροπή αρνήθηκε να προσκομίσει το έγγραφο, διότι περιλάμβανε εμπιστευτικά στοιχεία αφορώντα τον δικαιούχο της ενισχύσεως. Συνεπώς, κατά την Επιτροπή, η προσκόμιση του εγγράφου έπρεπε να επιτραπεί από τις ιταλικές αρχές. Επιπλέον, η Επιτροπή πρόσθεσε ότι ένα από τα παραρτήματα του εγγράφου ήτανε εσωτερικό σημείωμα της Επιτροπής καταρτισθέν από τη νομική υπηρεσία. Το Πρωτοδικείο ζήτησε από την Επιτροπή να προσκομίσει το έγγραφο κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, εκτός από το σημείωμα — ενδεχομένως με καλυμμένα ορισμένα τμήματά του.

23. Η Επιτροπή προσκόμισε, κατά την έναρξη της επ' ακροατηρίου συζητήσεως, το έγγραφο εκτός από το σημείωμα της νομικής υπηρεσίας. Ωστόσο, αρχικά, διανεμήθηκε στους διαδίκους μόνο το ίδιο το έγγραφο και το παράρτημα 1. Λόγω του όγκου τους, τα υπόλοιπα παραρτήματα κατατέθηκαν στη γραμματεία ώστε να μπορούν εκεί να τα συμβουλευτούν οι ενδιαφερόμενοι. Κατά τη διάρκεια της επ' ακροατηρίου συζητήσεως, ο πίνακας Α του παραρτήματος 5 (ανακεφαλαιωτικός των χορηγηθεισών στην ACB ενισχύσεων) διανεμήθηκε, εντούτοις, στους διαδίκους και η διαδικασία διακόπηκε για είκοσι λεπτά. Αργότερα διανεμήθηκαν οι πίνακες Β, Γ και Δ του παραρτήματος 5 (που ανακεφαλαίωναν τις επενδύσεις της ACB), το παράρτημα 6 (που ανακεφαλαίωνε τις εξαγωγές της ACB στη Γερμανία και στη Μεγάλη Βρετανία) καθώς και το παράρτημα 7 (από 3 Αυγούστου 1995 έγγραφο της αυτόνομης επαρχίας του Bolzano στις ιταλικές αρχές) και η διαδικασία διακόπηκε εκ νέου για μια ώρα.

V — Πρωτοδίκως προβληθέντες λόγοι ακυρώσεως και απόφαση του Πρωτοδικείου

24. Η ACB στήριξε, ιδίως, την προσφυγή της στους ακόλουθους λόγους ακυρώσεως:

Πρώτος λόγος ακυρώσεως: Η Επιτροπή προσέβαλε τα δικαιώματα άμυνας της ACB κατά τη διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας. Μετά τη γνωστοποίηση της κινήσεως διαδικασίας κατ' εφαρμογή του άρθρου 6 του πέμπτου κώδικα, η ACB απευθύνθηκε στην Επιτροπή με έγγραφα της 18ης Ιανουαρίου και της 28ης Μαρτίου 1996 και ζήτησε να της παρασχεθεί η δυνατότητα να υποβάλει τις παρατηρήσεις της καθώς και πληροφορίες σχετικά με την πρόοδο της διαδικασίας. Η Επιτροπή εξέδωσε την απόφαση χωρίς να απαντήσει στα έγγραφα αυτά.

Δεύτερος λόγος ακυρώσεως: Η Επιτροπή κακώς εφάρμοσε αναδρομικά τον πέμπτο κώδικα και όχι τον ισχύοντα κατά το χρόνο

χορηγήσεως των ενισχύσεων κώδικα και δεν τήρησε τις προθεσμίες παραγραφής. Τα ανωτέρω συνιστούν παραβίαση των αρχών της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης και της ασφάλειας δικαίου.

Τρίτος λόγος ακυρώσεως: Η Επιτροπή παραβίασε τις αρχές της ειλικρινούς συνεργασίας και της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης απαιτώντας την επιστροφή των ενισχύσεων μετά την πάροδο πολλών ετών από τη χορήγησή τους ενώ ήταν δυνατόν η ACB να πιστεύει ότι οι ενισχύσεις είχαν εγκριθεί από την Επιτροπή λόγω διάφορων συντρεχουσών περιστάσεων. Η καθυστερημένη απαίτηση επιστροφής των ενισχύσεων προσδίδει στην απόφαση χαρακτήρα κυρώσεως και παραβιάζει την αρχή της αναλογικότητας.

Τέταρτος λόγος ακυρώσεως: Η Επιτροπή δεν εξακρίβωσε σε ποιο μέτρο οι ενισχύσεις, παρά την περιορισμένη παραγωγική ικανότητα της ACB, επηρεάζουν το εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών. Εκτίμησε κακώς τα πραγματικά περιστατικά, διότι δεν χαρακτήρισε τα μέτρα ενισχύσεως ως δυνάμενα να εγκριθούν κατά την έννοια του κώδικα.

Πέμπτος λόγος ακυρώσεως: Το καθορισθέν από την Επιτροπή επιτόκιο είναι αόριστο και στερούμενο νομικής βάσεως. Εξάλλου, η Επιτροπή δεν έπρεπε να χρησιμοποιήσει την Ιταλία, αλλά τη Γερμανία, ως αγορά αναφοράς για το ισχύον επιτόκιο, δεδομένου ότι η ACB δραστηριοποιούνταν κυρίως στη Γερμανία.

Έκτος λόγος ακυρώσεως: Η Επιτροπή δεν εξηγεί για ποιο λόγο επέλεξε την 1η Δεκεμβρίου 1985 ως καθοριστική ημερομηνία για την επιστροφή. Επίσης, δεν αιτιολογείται ορθά ο καθορισμός του επιτοκίου.

25. Το Πρωτοδικείο απέρριψε την ένσταση που εκπροθέσμως προέβαλε η Επιτροπή κατά της παρεμβάσεως της Falck και επικύρωσε την ήδη εκτεθείσα με τη διάταξη της 11ης Ιουλίου 1997 αιτιολογία σχετικά με το συμφέρον της Falck να παρέμβη στη διαφορά υπέρ της ACB [12]. Ωστόσο, απέρριψε την προσφυγή επί της ουσίας.

26. Όσον αφορά τον πρώτο λόγο ακυρώσεως, το Πρωτοδικείο έκρινε ότι η ACB έχει, στη διαδικασία, απλώς τη θέση τρίτου ενδιαφερομένου και δεν μπορεί, συνεπώς, να προβάλει δικαιώματα άμυνας αναγνωρισμένα στα πρόσωπα κατά των οποίων κινείται η διαδικασία. Κατά το Πρωτοδικείο, η ACB είχε τη δυνατότητα να υποβάλει τις παρατηρήσεις της επί των πραγματικών περιστατικών και των νομικών εκτιμήσεων που η Επιτροπή εξέθεσε με την απόφαση περί κινήσεως της διαδικασίας [13].

27. Το Πρωτοδικείο απέρριψε *το δεύτερο λόγο ακυρώσεως* με την αιτιολογία ότι ο κώδικας παρέχει στην Επιτροπή την εξουσία

12 — Σκέψεις 32 έως 35 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.
13 — Σκέψεις 42 έως 47 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

να θεωρεί ορισμένες ενισχύσεις συμβατές με την κοινή αγορά μόνο για την περιορισμένη περίοδο ισχύος του κώδικα. Συνεπώς, κατά το Πρωτοδικείο, η Επιτροπή δεν μπορούσε πλέον να εγκρίνει μη κοινοποιηθείσες ενισχύσεις βάσει ενός καταργηθέντος κώδικα. Ελλείψει σχετικών διατάξεων, κατά την ανάκτηση μη κοινοποιηθεισών ενισχύσεων δεν πρέπει να τηρείται κάποια προθεσμία παραγραφής [14].

28. Το Πρωτοδικείο εκτίμησε *τον τρίτο λόγο ακυρώσεως*, κατ' αρχάς, υπό το πρίσμα της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης. Καταρχήν, κατά το Πρωτοδικείο, ο δικαιούχος ενισχύσεως δεν μπορεί να επικαλεστεί την προστασία της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης όταν η ενίσχυση δεν έχει κοινοποιηθεί. Ούτε η αρχική έγκριση διατάξεων σχετικών με περιφερειακές ενισχύσεις που περιλαμβανόταν στον περιφερειακό νόμο 25/81 ούτε η απόφαση 91/176 μπορούσαν να θεμελιώσουν υπέρ της ACB δικαιολογημένη εμπιστοσύνη σχετικά με την νομιμότητα των ενισχύσεων [15].

29. Όσον αφορά *τον τέταρτο λόγο ακυρώσεως*, το Πρωτοδικείο διαπίστωσε ότι, αντίθετα προς τις σχετικές με τις ενισχύσεις διατάξεις της Συνθήκης ΕΚ, το άρθρο 4, στοιχείο γ', της Συνθήκης ΕΚΑΧ δεν απαιτεί να επηρεάζεται το εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών. Κατά το Πρωτοδικείο, η Επιτροπή εκτίμησε ορθώς τις ενισχύσεις με βάση τα στοιχεία τα οποία διέθετε. Εναπόκειτο στην Ιταλική Κυβέρνηση και στην ACB να προσκομίσουν ενδεχομένως, κατά τη διοικητική διαδικασία, τα αναγκαία στοιχεία προκειμένου να αποδείξουν την ύπαρξη παρεκκλίσεως από την απαγόρευση ενισχύσεων με βάση τον πέμπτο κώδικα. Το συμπληρωματικό επιχείρημα της Falck ότι η προσβαλλόμενη απόφαση αφορά επίσης ενισχύσεις που αποτέλεσαν ήδη αντικείμενο της αποφάσεως 91/176, απορρίφθηκε από το Πρωτοδικείο για το λόγο ότι η Falck και η Ιταλική Κυβέρνηση δεν το είχαν προτείνει κατά τη διοικητική διαδικασία [16].

30. Το Πρωτοδικείο απέρριψε επίσης τον *πέμπτο λόγο ακυρώσεως*. Η Επιτροπή είχε το δικαίωμα να επιλέξει τον τρόπο καθορισμού του επιτοκίου προκειμένου να εξαλειφθούν οι επιπτώσεις των ενισχύσεων. Κατά τη διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας, δεν έγινε επίκληση κανενός πραγματικού περιστατικού από το οποίο να προκύπτει ότι έπρεπε να χρησιμοποιηθεί το σύνηθες στη Γερμανία επιτόκιο [17].

31. Το Πρωτοδικείο έκρινε επίσης αβάσιμο τον *έκτο λόγο ακυρώσεως* αντλούμενο από την έλλειψη αιτιολογίας [18].

VI — Αναίρεση ενώπιον του Δικαστηρίου

32. Με έγγραφα, αμφότερα πρωτοκολληθέντα στη Γραμματεία στις 2 Μαρτίου 2000, η Falck (υπόθεση C-74/00 P) και η ACB (υπό-

14 — Σκέψεις 59 έως 69 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

15 — Σκέψεις 83 έως 99 της αναιρεσιβαλλόμενης αποφάσεως.

16 — Σκέψεις 111 έως 142 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

17 — Σκέψεις 148 έως 161 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

18 — Σκέψεις 160 έως 176 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

θεση C-75/00 P) άσκησαν αναίρεση κατά της αποφάσεως του Πρωτοδικείου. Αφενός, προσάπτουν στο Πρωτοδικείο ότι υπέπεσε σε διαδικαστικό σφάλμα διότι δεν τους παρέσχε επαρκή χρόνο προκειμένου να εξετάσουν τα προσκομησθέντα κατά την προφορική διαδικασία έγγραφα. Επιπλέον, επικαλούνται άλλους λόγους αναιρέσεως αφορώντες σφάλματα του Πρωτοδικείου κατά τη νομική αξιολόγηση της υποθέσεως. Οι λόγοι αναιρέσεως θα εκτεθούν αναλυτικώς μαζί με τη νομική τους αξιολόγηση.

33. Η Falck ζήτησε από το Δικαστήριο:

1. να αναιρέσει την απόφαση που εξέδωσε το Πρωτοδικείο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων στις 16 Δεκεμβρίου 1999 στην υπόθεση T-158/96, Acciaierie di Bolzano SpA κατά Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, με παρεμβαίνουσες την Ιταλική Δημοκρατία και την εταιρία Falck SpA,

2. κατά συνέπεια, να ακυρώσει την απόφαση της Επιτροπής της 17ης Ιουλίου 1996, 96/617/ΕΚΑΧ,

επικουρικώς

3. στην περίπτωση κατά την οποία το Δικαστήριο εκτιμά ότι, βάσει της δικογραφίας, δεν μπορεί να εκδώσει απόφαση επί της διαφοράς να αναπέμψει την υπόθεση σε άλλο τμήμα του Πρωτοδικείου αποσαφηνίζοντας τα επισημανθέντα νομικά ζητήματα σύμφωνα με τους λόγους αναιρέσεως,

εν πάση περιπτώσει

4. να διατάξει κάθε άλλο μέτρο ή να εκδώσει οποιαδήποτε άλλη απόφαση συνακολούθως ή που το Δικαστήριο θα κρίνει σκόπιμο,

5. να καταδικάσει την Επιτροπή στα δικαστικά έξοδα της παρούσας διαδικασίας.

34. Η ACB υπέβαλε αιτήματα όμοια με τα αιτήματα 1 έως 3 της Falck και ζήτησε επιπλέον από το Δικαστήριο:

4. να διατάξει κάθε άλλο συνακόλουθο μέτρο ή μέτρο που το Δικαστήριο θα κρίνει σκόπιμο, ακόμα και τη διεξαγωγή αποδείξεων,

5. να καταδικάσει την Επιτροπή στα δικαστικά έξοδα, συμπεριλαμβανομένων των εξόδων της πρωτόδικης δίκης.

35. Η Ιταλική Δημοκρατία υποστήριξε τις αναιρεσείουσες. Ζητεί από το Δικαστήριο:

1. να δεχτεί την αίτηση αναιρέσεως που άσκησε η ACB και η Falck και, εν πάση περιπτώσει, να αναιρέσει ολικώς την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, κάνοντας δεκτά όλα τα αιτήματα που υπέβαλε η Ιταλική Κυβέρνηση πρωτοδίκως,

2. επικουρικώς, να κάνει δεκτά τα αιτήματα που επικουρικώς υπέβαλε η ACB και η Falck με τις αντίστοιχες αιτήσεις αναιρέσεως,

3. να καταδικάσει την Επιτροπή στα δικαστικά έξοδα.

36. Η Επιτροπή αντιτίθεται στην αίτηση αναιρέσεως. Επιπλέον, διατυπώνει επιφυλάξεις ως προς το παραδεκτό της αιτήσεως αναιρέσεως της Falck. Επίσης, ζητεί από το Δικαστήριο να αφαιρέσει τα εσωτερικά έγγραφα που τυχόν καταρτίστηκαν από τις υπηρεσίες της καθώς και ένα εσωτερικό σημείωμα της νομικής υπηρεσίας της Επιτροπής. Η Επιτροπή ζητεί από το Δικαστήριο:

να απορρίψει την αίτηση αναιρέσεως της Falck και της ACB και να καταδικάσει τις αναιρεσείουσες στα δικαστικά έξοδα της δίκης.

VII — Νομική αξιολόγηση

Α — *Παραδεκτό της αιτήσεως αναιρέσεως της Falck (υπόθεση C-74/00 P)*

37. Η Επιτροπή διατυπώνει επιφυλάξεις ως προς το παραδεκτό της αιτήσεως αναιρέσεως της Falck για δύο λόγους. Αφενός, η Επιτροπή διερωτάται αν η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση του Πρωτοδικείου θίγει ευθέως τη Falck υπό την έννοια του άρθρου 49, δεύτερο εδάφιο, δεύτερο χωρίο, του οργανισμού ΕΚΑΧ. Αφετέρου, κατά την Επιτροπή, είναι αμφισβητούμενη η δυνατότητα της Falck να ασκήσει αναίρεση, δεδομένου ότι δεν πρόκειται για επιχείρηση υπό την έννοια του άρθρου 80 της Συνθήκης ΕΚΑΧ.

1) Επί του ζητήματος αν η Falck θίγεται ευθέως

38. Σύμφωνα με το άρθρο 49, δεύτερο εδάφιο, δεύτερο χωρίο, του οργανισμού ΕΚΑΧ, οι παρεμβάντες πρωτοδίκως δεν μπορούν να ασκήσουν αναίρεση, εκτός αν η απόφαση του Πρωτοδικείου τους θίγει ευθέως.

39. Η Επιτροπή ισχυρίζεται ότι η έκφραση «τους θίγει ευθέως» πρέπει να ερμηνευθεί

κατά τον ίδιο τρόπο όπως η περιλαμβανομένη στο άρθρο 230 ΕΚ. Έτσι, η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση του Πρωτοδικείου έπρεπε να θίγει την αναιρεσείουσα κατά τον ίδιο τρόπο όπως ένα πρόσωπο που μπορεί να προσβάλλει απόφαση απευθυνόμενη σε τρίτο. Κατά την Επιτροπή, χαρακτηριστική είναι η ακόλουθη περίπτωση: μια ευνοϊκή απόφαση ακυρώνεται από το Πρωτοδικείο. Ο ευνοηθείς από την απόφαση, ο οποίος παρενέβη πρωτοδίκως υπέρ της καθής, θίγεται ευθέως από την ακυρωτική απόφαση του Πρωτοδικείου και μπορεί να ασκήσει αναίρεση. Στην περίπτωση αυτή, κατά την Επιτροπή, η απόφαση θίγει ευθέως τη νομική κατάσταση του αναιρεσείοντος.

40. Εντούτοις, η Επιτροπή ισχυρίζεται ότι η απόφαση θίγει εμμέσως τη Falck. Η προβαλλόμενη ευθύνη έναντι της εταιρίας που απέκτησε την ACB δεν στηρίζεται πράγματι αμέσως, κατά τους ισχυρισμούς της Επιτροπής, στην απόφαση του Πρωτοδικείου, αλλά σε συστατική πράξη ιδιωτικού δικαίου συναφθείσα μεταξύ επιχειρήσεων.

41. Η Falck αντιτείνει ότι, αφού το Πρωτοδικείο της επέτρεψε να παρέμβη και, συνεπώς, αναγνώρισε υπέρ αυτής συμφέρον στην επίλυση της διαφοράς, θίγεται ευθέως από την απόφαση και μπορεί να ασκήσει αναίρεση κατ' αυτής.

42. Από το κείμενο της διατάξεως του Οργανισμού δεν προκύπτει όντως πότε μια απόφαση του Πρωτοδικείου θίγει ευθέως παρεμβαίνοντα υπό την έννοια του άρθρου 49, δεύτερο εδάφιο, δεύτερο χωρίο, του οργανισμού ΕΚΑΧ. Επιπλέον, εξ όσων γνωρίζουμε το Δικαστήριο δεν έχει ακόμη ασχοληθεί με το ζήτημα αυτό. Με την απόφαση VBA/Florimex κ.λπ., στην οποία παραπέμπει η Επιτροπή[19], το Δικαστήριο αποφάνθηκε επί αιτήσεως αναιρέσεως που άσκησε παρεμβαίνων χωρίς να εξετάσει διεξοδικότερα τις προϋποθέσεις του παραδεκτού.

43. Κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο, το οποίο έχει συμφέρον στην επίλυση της διαφοράς, προϋπόθεση για να του επιτραπεί να παρέμβει, δεν θίγεται ευθέως από την απόφαση του Πρωτοδικείου. Άλλως, η συμπληρωματική προϋπόθεση που επιβάλλεται στους μη προνομιούχους παρεμβαίνοντες προκειμένου να μπορούν να ασκήσουν αναίρεση θα ήταν περιττή[20].

44. Από τα άρθρα 115 και 116 του Κανονισμού Διαδικασίας προκύπτει ότι ο παρεμβαίνων πρωτοδίκως είναι αυτομάτως διάδικος στην κατ' αναίρεση δίκη ενώπιον του Δικαστηρίου και μπορεί να υποβάλει ίδια αιτήματα με το υπόμνημα αντικρούσεως[21]. Ειδικότερα, μπορεί επίσης να ζητήσει την αναίρεση της αποφάσεως του Πρωτοδικείου, όπως με δική του αίτηση αναιρέσεως, χωρίς να πρέπει να αποδείξει ότι η απόφαση αυτή τον θίγει ευθέως. Αυτό αποδεικνύει, αφενός, ότι ο παρεμβαίνων πρωτοδίκως, ο οποίος δεν

19 — Απόφαση της 30ής Μαρτίου 2000, C-265/97 P, VBA/Florimex κ.λπ. (Συλλογή 2000, σ. I-2061).

20 — Βλ. Dauses/Henkel, «Streithilfe durch natürliche oder juristische Personen in Verfahren vor dem EuGH und EuG», *Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht 2000*, σ. 581 και 585.

21 — Για περισσότερα σχετικά με το ρόλο του παρεμβαίνοντος πρωτοδίκως στο πλαίσιο της κατ' αναίρεση δίκης βλ. απόφαση της 11ης Φεβρουαρίου 1999, C-390/95 P, Antillean Rice Mills NV κ.λπ. κατά Επιτροπής (Συλλογή 1999, σ. I-769, σκέψεις 20 επ.).

άσκησε ο ίδιος αναίρεση, έχει ευρείες εξουσίες κατ' αναίρεση. Αφετέρου, δεν μπορεί να ασκήσει τα δικαιώματά του παρά μόνο σε περίπτωση που ένας τρίτος έλαβε την πρωτοβουλία και άσκησε αναίρεση.

45. Το κριτήριο του να θίγεται ευθέως σκοπεί, επομένως, να περιορίσει την εξουσία πρωτοβουλίας και εκπληρώνει, έτσι, ρόλο αντίστοιχο με αυτόν των προϋποθέσεων που προβλέπει το άρθρο 230, παράγραφος 4, ΕΚ, όσον αφορά την ενεργητική νομιμοποίηση ιδιώτη. Περιορίζει τον κύκλο των προσώπων που επιτρέπεται να προσβάλλουν την απόφαση σε αυτούς που βρίσκονται σχετικώς κοντά στην απόφαση του Πρωτοδικείου, πράγμα που κείται πέραν του συμφέροντος στην επίλυση της διαφοράς, το οποίο αρκεί για την άσκηση παρεμβάσεως.

46. Εντούτοις, στο άρθρο 49, δεύτερο εδάφιο, του οργανισμού ΕΚΑΧ, χρησιμοποιείται διαφορετική ορολογία απ' ότι στο άρθρο 230, παράγραφος 4, ΕΚ. Αφενός, λείπει το κριτήριο των προσώπων που θίγονται ατομικά. Ο παρεμβαίνων πρωτοδίκως είναι, πράγματι, ήδη αρκούντως εξατομικευμένος από τη συμμετοχή του στην πρωτόδικη δίκη. Αφετέτου, η πρωτόδικη απόφαση πρέπει να «θίγει ευθέως» τον μη προνομιούχο παρεμβαίνοντα, και όχι να τον «αφορά άμεσα». Εκ τούτου συνάγεται ότι οι συντάκτες του Οργανισμού δεν θέλησαν να έχει το κριτήριο αυτό την ίδια σημασία σε κάθε περίπτωση [22]. Συναφώς, πρέπει επίσης να ληφθεί υπόψη ότι το παραδεκτό μιας προσφυγής ακυρώσεως που ασκείται από ιδιώτη κατ' εφαρμογή του άρθρου 33, παράγραφος 2, της Συνθήκης ΕΚΑΧ, που θα αποτελούσε εν προκειμένω κατάλληλο στοιχείο συγκρίσεως, ουδόλως προϋποθέτει να είναι ο προσφεύγων αμέσως αφορώμενος [23]. Από τις εννοιολογικές διαφορές προκύπτει, τέλος, ότι το παραδεκτό της αιτήσεως αναιρέσεως εξαρτάται από την ισχύ της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως και όχι, καταρχήν, από το ζήτημα αν η επίμαχη πράξη του οργάνου αφορά το πρόσωπο.

47. Στο παράδειγμα που παρέθεσε η Επιτροπή, ο πρωτοδίκως παρεμβαίνων θίγεται ευθέως από την απόφαση του Πρωτοδικείου [24]. Αν το Πρωτοδικείο ακυρώσει ευνοϊκή απόφαση, ο ευνοηθείς, ο οποίος παρενέβη υπέρ του καθού, μπορεί να ασκήσει αναίρεση. Η ακυρωτική απόφαση του Πρωτοδικείου έχει, πράγματι, ως άμεση συνέπεια την εξάλειψη του πλεονεκτήματος.

48. Τίθεται το ερώτημα αν μια απόφαση με την οποία το Πρωτοδικείο, όπως εν προκειμένω, απορρίπτει προσφυγή κατά βλαπτικής αποφάσεως, μπορεί να αναπτύξει αντίστοιχες άμεσες έννομες συνέπειες για τον παρεμβάντα υπέρ του προσφεύγοντος. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι, στην περί-

22 — Βλ. Dauses και Henkel, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 20.

23 — Βλ. την απόφαση της 23ης Φεβρουαρίου 1961, 30/59, De Gezamenlijke Steenkolenmijnen κατά Ανωτάτης Αρχής (Συλλογή τόμος 1954-1964, σ. 547).

24 — Βλ., σχετικώς, επίσης Friden, «Quelques réflexions sur la recevabilité d'un pourvoi contre un arrêt du Tribunal de première instance», *Revue des Affaires européennes 2000*, σ. 231, 233.

πτωση αυτή, τον παρεμβάντα δεν θίγει η δικαστική απόφαση, αλλά η ακόμη ισχύουσα απόφαση την οποία ο παρεμβάς θα έπρεπε να προσβάλει με ίδια προσφυγή ακυρώσεως [25].

49. Μέχρι το πέρας της δικαστικής διαδικασίας, η απόφαση του κοινοτικού οργάνου δεν είναι ακόμη οριστική. Καίτοι θεωρείται ότι η νομική πράξη είναι ισχυρή, όλες οι έννομες συνέπειες της αποφάσεως έχουν έως τότε προσωρινό χαρακτήρα. Η ισχύς της δικαστικής αποφάσεως συνίσταται, στην περίπτωση αυτή, αφενός, στην επικύρωση της δημουργηθείσας από την προσβαλλόμενη απόφαση νομικής καταστάσεως. Επιπλέον, το Πρωτοδικείο προβαίνει σε πραγματικές και νομικές διαπιστώσεις που μπορούν να συνιστούν αυτοτελείς προσβολές των δικαιωμάτων του πρωτοδίκως παρεμβάντος. Αυτό ισχύει, ιδίως, για τα διαδικαστικά δικαιώματα του πρωτοδίκως παρεμβάντος.

50. Αν δεν γίνει δεκτή, καταρχήν, η δυνατότητα του παρεμβάντος να ασκήσει αναίρεση κατά αποφάσεως απορρίπτουσας προσφυγή, για το λόγο ότι θα μπορούσε να αποτρέψει τις συνέπειες της αποφάσεως ασκώντας ίδια προσφυγή ακυρώσεως, θα στερούνταν τη δυνατότητα να προβάλλει ο ίδιος αυτές τις νομικές παραβάσεις. Η απόφαση αυτή επικυρωθείσα από το Πρωτοδικείο, θα καθίστατο αμετάκλητη και τυχόν διαδικαστικές πλημμέλειες σε βάρος του παρεμβάντος δεν θα επέφεραν συνέπειες.

25 — Βλ., υπό την έννοια αυτή, Friden, προταρατεθείσα στην υποσημείωση 24.

51. Κατά τον έλεγχο του παραδεκτού της αναιρέσεως, πρέπει, επομένως, να ληφθούν υπόψη τόσο οι συνέπειες που απορρέουν ήδη από την επίμαχη απόφαση και οι οποίες επικυρώθηκαν από το Πρωτοδικείο όσο και τυχόν νομικές παραβάσεις που απορρέουν από την ίδια την πρωτόδικη απόφαση. Οι συνέπειες πρέπει να έχουν θίξει ευθέως τη νομική κατάσταση της Falck, ήτοι χωρίς να απαιτούνται άλλα μέτρα ή πράξεις τρίτων.

52. Η προσβαλλόμενη απόφαση αφορά την Ιταλική Δημοκρατία. Την υποχρεώνει, χωρίς να της παράσχει εξουσία εκτιμήσεως, να ζητήσει την επιστροφή των ενισχύσεων που χορηγήθηκαν στην ACB κατ' εφαρμογή της σχετικής με την είσπραξη των απαιτήσεων του δημοσίου ιταλικής νομοθεσίας. Έτσι, η ACB είναι θιγόμενη κατ' αρχάς ως δικαιούχος των επιστρεπτέων ενισχύσεων και μπορούσε, για το λόγο αυτό, να ασκήσει επίσης νομίμως προσφυγή ενώπιον του Πρωτοδικείου κατά της αποφάσεως της Επιτροπής [26].

53. Από το άρθρο 8.01, στοιχείο i), της συναφθείσας μεταξύ της Falck και της

26 — Η απόφαση δεν προβλέπει βεβαίως από ποιον η Ιταλική Δημοκρατία πρέπει να ζητήσει την επιστροφή των ενισχύσεων. Θα μπορούσε να φανταστεί κανείς επίσης — όπως είναι διαμορφωμένο το εθνικό δίκαιο — ότι θα μπορούσε να απευθυνθεί σχετικώς στη Falck. Συγκεκριμένα, οι ενισχύσεις θα μπορούσαν να είχαν αυξήσει την αξία της ACB και, κατά συνέπεια, επίσης το κέρδος που η Falck θα επετύγχανε κατά τη μεταβίβαση των μεριδίων της. Κατά τον τρόπο αυτό, η Falck θα καθίστατο τελικώς πλουσιότερη από τις ενισχύσεις. Εξάλλου, η Falck ανέλαβε την ευθύνη για τις μεταβολές του παθητικού έναντι του αποκτώντος. Επί παρόμοιων πραγματικών περιστατικών, βλ. την απόφαση της 21ης Μαρτίου 1991, C-305/89, Ιταλία κατά Επιτροπής (Συλλογή 1991, σ. I-1603, σκέψεις 38 επ.). Εντούτοις, από τη δικογραφία δεν προκύπτουν ενδείξεις ότι οι ιταλικές αρχές προτίθενται να απευθυνθούν αμέσως στη Falck.

Valbruna Srl συμβάσεως προκύπτει ότι η Falck, υπό την ιδιότητα του πωλητή, ευθύνεται για τις μεταβολές του παθητικού σε σχέση με τον τελικό ισολογισμό. Έτσι, η Falck ανέλαβε, πριν από την έκδοση της προσβαλλόμενης αποφάσεως, τη δέσμευση να επιστρέψει μέρος του τιμήματος της πωλήσεως σε περίπτωση επιστροφής των ενισχύσεων. Το δικαίωμα αυτό γεννάται αυτόματα με τη συνδρομή της προϋποθέσεως αυτής. Δεδομένου ότι η προσβαλλόμενη απόφαση υποχρεώνει την Ιταλική Δημοκρατία να ζητήσει την επιστροφή, η συνδρομή της προϋποθέσεως αυτής μπορεί να θεωρηθεί βέβαιη. Επίσης, δεν φαίνεται να υπάρχουν άλλες περιστάσεις — παραδείγματος χάριν παραγραφή — που αντιτίθεται στο δικαίωμα της Valbruna Srl. Τέλος, η υποχρέωση καταβολής δεν εξαρτάται από άλλη πράξη τρίτου, ιδίως, από τη δικαστική ή εξώδικη άσκηση εκ μέρους της Valbruna Srl του δικαιώματός της, αλλά προκύπτει ήδη αμέσως από τη σύμβαση. Επομένως, η δικαστική απόφαση, η οποία επικυρώνει τη συνέπεια αυτή της αποφάσεως, θίγει ευθέως τη Falck.

54. Επιπλέον, η Falck ισχυρίζεται, μεταξύ άλλων, ότι το Πρωτοδικείο προσέβαλε το δικαίωμα ακροάσεως διότι δεν παρέσχε επαρκή δυνατότητα στη Falck να υποβάλει τις παρατηρήσεις της επί των εγγράφων που προσκομίστηκαν από την Επιτροπή κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση. Αν θεωρηθεί ότι η προβαλλόμενη προσβολή των διαδικαστικών δικαιωμάτων υφίσταται πράγματι και επηρέασε τη δικαστική απόφαση, μόνο το γεγονός αυτό θίγει ήδη ευθέως τη νομική κατάσταση της Falck, επιτρέποντάς της να ασκήσει αναίρεση.

2) Επί της ελλείψεως της ιδιότητας της επιχειρήσεως υπό την έννοια της Συνθήκης ΕΚΑΧ

55. Δεύτερον, η Επιτροπή υποστηρίζει την άποψη ότι η Falck δεν έχει το δικαίωμα να ασκήσει αναίρεση, διότι δεν συγκαταλέγεται μεταξύ των επιχειρηματιών υπέρ των οποίων η Συνθήκη ΕΚΑΧ αναγνωρίζει δικαιώματα. Ειδικότερα, δικαίωμα ασκήσεως προσφυγής κατ' εφαρμογή του άρθρου 33, δεύτερο εδάφιο, της Συνθήκης ΕΚΑΧ έχουν μόνο οι επιχειρήσεις και οι ενώσεις υπό την έννοια του άρθρου 80 και 48 της Συνθήκης ΕΚΑΧ[27]. Το δικαιώμα ασκήσεως αναιρέσεως δεν μπορεί να διευρυνθεί.

56. Με τις παρατεθείσες από την Επιτροπή αποφάσεις, το Δικαστήριο και το Πρωτοδικείο έκριναν ότι ο κύκλος των προσώπων που νομιμοποιούνται ενεργητικώς απαριθμείται περιοριστικώς στο άρθρο 33 της Συνθήκης ΕΚΑΧ. Κατά το άρθρο 80, επιχειρήσεις, κατά την έννοια της Συνθήκης ΕΚΑΧ, είναι μόνο εκείνες που ασκούν δραστηριότητα παραγωγής στον τομέα του άνθρακα και του χάλυβα, καθώς, και στο πλαίσιο των άρθρων 65 και 66 της Συνθήκης ΕΚΑΧ, οι εμπορικές επιχειρήσεις στους τομείς αυτούς.

57. Όπως έχω ήδη διαπιστώσει, η απόφαση του Πρωτοδικείου μπορεί καθεαυτή να θίξει τη νομική κατάσταση της παρεμβαίνουσας,

27 — Συναφώς, η Επιτροπή παραθέτει τις αποφάσεις της 4ης Ιουλίου 1963, 12/63, Schliecker κατά Ανωτάτης Αρχής (Συλλογή τόμος 1954-1964, σ. 173)· της 11ης Ιουλίου 1984, 222/83, Commune de Differdange κ.λπ. κατά Επιτροπής (Συλλογή 1984, σ. 2889, σκέψεις 8 και 9), καθώς και τη διάταξη του Πρωτοδικείου της 29ης Σεπτεμβρίου 1997, T-70/97, περιφέρεια Βαλλονίας κατά Επιτροπής (Συλλογή 1997, σ. II-1513, σκέψεις 22 και 23).

ίδιως τα διαδικαστικά της δικαιώματα. Για το λόγο αυτό το δικαίωμά της να ασκήσει αναίρεση δεν εξαρτάται κατ' ανάγκη από το γεγονός ότι η προσφεύγουσα έχει επίσης το δικαίωμα να ασκήσει προσφυγή κατ' εφαρμογή του άρθρου 33, δεύτερο εδάφιο, της Συνθήκης ΕΚΑΧ. Αντίθετα, το άρθρο 49, δεύτερο εδάφιο, δεύτερο χωρίο, του οργανισμού ΕΚΑΧ περιλαμβάνει, ως προς το σημείο αυτό, ίδιο ορισμό.

58. Στο μέτρο που η Falck επικαλείται ότι το Πρωτοδικείο προσέβαλε το δικαίωμα ακροάσεως, θίγεται ανεξάρτητα από το αν πρόκειται για χαλυβουργική επιχείρηση υπό την έννοια της Συνθήκης ΕΚΑΧ. Εντούτοις, η Falck δεν περιορίζεται στην προβολή αυτής της διαδικαστικής πλημμέλειας. Συνεπώς, πρέπει να εξεταστεί αν η Falck, θίγεται από την απόφαση του Πρωτοδικείου, κατά το μέρος που αυτό επικυρώνει τις επιπτώσεις της αποφάσεως της Επιτροπής.

59. Εν πάση περιπτώσει, πρέπει να θεωρηθεί ότι η Falck θίγεται αν, κατά το χρόνο που συνέβησαν τα πραγματικά περιστατικά, ήταν επιχείρηση υπό την έννοια της Συνθήκης ΕΚΑΧ και η απόφαση αφορούσε τη Falck υπό την ιδιότητά της αυτή. Βεβαίως, δεν προκύπτει σαφώς από τη δικογραφία αν η Falck ασκεί ή ασκούσε η ίδια δραστηριότητα παραγωγής στον χαλυβουργικό τομέα και, συνεπώς, πληρούσε τις προϋποθέσεις του άρθρου 80 της Συνθήκης ΕΚΑΧ. Εντούτοις, οι διάδικοι φαίνεται να συμφωνούν ότι η Falck έπρεπε να θεωρηθεί ως χαλυβουργική επιχείρηση έως τη μεταβίβαση της ACB.

60. Η Επιτροπή δήλωσε, χωρίς να αντικρουσθεί, ότι η Falck απώλεσε την ιδιότητά της αυτή με την πώληση της ACB στις 31 Ιουλίου 1995. Επομένως, ανακύπτει το ερώτημα έως ποιο χρονικό σημείο η Falck έπρεπε να έχει ακόμη την ιδιότητα χαλυβουργικής επιχειρήσεως προκειμένου να μπορεί να προβάλλει αιτιάσεις κατά της εκτιμήσεως της αποφάσεως από το Πρωτοδικείο με την αίτηση της αναιρέσεως.

61. Η προσβαλλόμενη απόφαση αφορά ενισχύσεις που καταβλήθηκαν όταν η Falck ήλεγχε ακόμη την ACB και έπρεπε αναμφισβήτητα να θεωρείται ως χαλυβουργική επιχείρηση. Η οικονομική ευθύνη της Falck σε περίπτωση επιστροφής των ενισχύσεων απορρέει από τη θέση της την εποχή εκείνη. Οι συνέπειες της προσβαλλόμενης αποφάσεως και, συνακόλουθα, και οι συνέπειες της αποφάσεως του Πρωτοδικείου που επικυρώνει την απόφαση συνδέονται με τη θέση της Falck ως χαλυβουργικής επιχειρήσεως. Η αρχή της πλήρους δικαστικής προστασίας επιβάλλει η Falck να μπορεί να βάλλει κατά των διαρκών συνεπειών ασκώντας αναίρεση ακόμα και αν εν τω μεταξύ απώλεσε την ιδιότητα της επιχειρήσεως υπό την έννοια του άρθρου 80 της Συνθήκης ΕΚΑΧ [28].

B — *Αίτημα της Επιτροπής να αφαιρεθούν από τη δικογραφία εσωτερικά έγγραφα*

62. Η Επιτροπή αντιτίθεται στην προσκόμιση τριών εγγράφων των οποίων η ACB

28 — Βλ. την απόφαση της 10ης Ιανουαρίου 2002, C-480/99 P, Plant κ.λπ. κατά Επιτροπής και South Wales Small Mines (Συλλογή 2002, σ. I-265, σκέψη 44).

επισύναψε αντίγραφο ως παράρτημα Β στην αίτηση της αναιρέσεως και η Falck ως παράρτημα Β 4, 5 και 6, και ζητεί την αφαίρεσή τους από τη δικογραφία.

63. Η ACB είχε ήδη επισυνάψει τα ίδια έγγραφα στη δικογραφία, ως παραρτήματα στις γραπτές της απαντήσεις στις ερωτήσεις του Πρωτοδικείου. Πρόκειται, αφενός, για εσωτερικό σημείωμα της νομικής υπηρεσίας της 18ης Ιουλίου 1990, το οποίο επισυνάφθηκε επίσης στο έγγραφο που οι ιταλικές αρχές απέστειλαν στις 27 Μαρτίου 1996 στην Επιτροπή και, αφετέρου, για δύο ανακεφαλαιωτικούς πίνακες ενισχύσεων στον τομέα του χάλυβα οι συντάκτες των οποίων δεν προκύπτουν από τα έγγραφα καθεαυτά. Οι αναιρεσείουσες ισχυρίζονται ότι οι ανακεφαλαιωτικοί πίνακες προέρχονται από τις υπηρεσίες της Επιτροπής. Κατ' αυτές προκύπτει, ιδίως, από τα έγγραφα ότι η ίδια η Επιτροπή υποστήριξε την άποψη ότι έπρεπε πάντα να εφαρμόζεται στις ενισχύσεις ο κώδικας που ίσχυε κατά το χρόνο χορηγήσεως των ενισχύσεων κώδικας.

64. Η Επιτροπή δεν μπορεί να επιβεβαιώσει τη φύση ούτε την προέλευση των προπαρατεθέντων "ανώνυμων" εγγράφων. Εντούτοις, αν πρόκειται για εσωτερικά έγγραφα της Επιτροπής, οι αναιρεσείουσες, όπως και στην περίπτωση του σημειώματος της νομικής υπηρεσίας, δεν απέδειξαν κατά ποιο τρόπο περιήλθαν στην κατοχή τους. Συνεπώς, πρέπει να αφαιρεθούν από τη δικογραφία και να διαγραφούν οι παραπομπές στα έγγραφα αυτά από τις αιτήσεις αναιρέσεως [29]. Συναφώς, η Επιτροπή θα μπορούσε να επικαλεστεί τον εμπιστευτικό χαρακτήρα των εσωτερικών της διαβουλεύσεων.

65. Όσον αφορά τα δύο «ανώνυμα» έγγραφα, πρέπει να διαπιστωθεί ότι δεν διευκρινίζεται μετά βεβαιότητος αν τα έγγραφα αυτά καταρτίστηκαν πράγματι από τις υπηρεσίες της Επιτροπής. Από τα έγγραφα αυτά δεν προκύπτει ο συντάκτης τους ούτε η φύση τους. Οι αναιρεσείουσες δεν προσκόμισαν κανένα συγκεκριμένο στοιχείο αποδεικνύον την προέλευσή τους. Συναφώς, από τα έγγραφα αυτά δεν μπορεί να συναχθεί κανένα συμπέρασμα ως προς τυχόν νομικές απόψεις της Επιτροπής.

66. Εντούτοις, εφόσον δεν αποδεικνύεται ότι επρόκειτο πράγματι για εσωτερικά έγγραφα της Επιτροπής, αυτή δεν μπορεί να επικαλεστεί τον εμπιστευτικό τους χαρακτήρα και να ζητήσει την αφαίρεσή τους από τη δικογραφία. Ούτε είναι αναγκαία η αφαίρεσή τους από τη δικογραφία, δεδομένου ότι, λόγω της μη προσδιορισθείσας προελεύσεώς τους, δεν έχουν καμία αποδεικτική δύναμη.

67. Τα πραγματικά περιστατικά της παρούσας υποθέσεως διαφέρουνε απ' αυτά που κλήθηκε να αξιολογήσει το Δικαστήριο στην υπόθεση Ludwigshafener Walzmühle κ.λπ. κατά Συμβουλίου και Επιτροπής, κατόπιν αιτήματος της Επιτροπής. Στην

29 — Συναφώς, η Επιτροπή παραθέτει την απόφαση της 17ης Δεκεμβρίου 1981, 197/80 έως 200/80, 243/80, 245/80 και 247/80, Ludwigshafener Walzmühle κ.λπ. κατά Συμβουλίου και Επιτροπής (Συλλογή 1981, σ. 3211, σκέψη 16).

υπόθεση εκείνη δεν αμφισβητείτο ότι το επίμαχο έγγραφο είχε καταρτιστεί από την Επιτροπή. Δεν είχε διευκρινιστεί μόνο το ζήτημα αν επρόκειτο για πρόταση ή για οριστική ήδη μορφή μιας εκθέσεως της Επιτροπής προς το Συμβούλιο. Επομένως, στην περίπτωση εκείνη η Επιτροπή μπορούσε βασίμως να επικαλεστεί τον εμπιστευτικό χαρακτήρα των καταρτισθεισών από τις υπηρεσίες της εσωτερικών εγγράφων και να επιτύχει την αφαίρεσή τους από τη δικογραφία, αφού οι ενάγουσες δεν κατάφεραν να αποδείξουν πώς το έγγραφο περιήλθε στην κατοχή τους.

68. Τα ανωτέρω δεν ισχύουν για το σημείωμα της νομικής υπηρεσίας της Επιτροπής. Η Επιτροπή μπορεί, καταρχήν, να ζητήσει την αφαίρεση του σημειώματος από τη δικογραφία αν δεν είναι υποχρεωμένη να δημοσιεύσει το έγγραφο και το έγγραφο δεν έχει δημοσιευθεί από την ίδια ή κατόπιν εγκρίσεώς της.

69. Ο πρόεδρος του Πρωτοδικείου, με διάταξή του, της 3ης Μαρτίου 1998 [30], έκρινε, όσον αφορά την υποχρέωση παροχής προσβάσεως στις γνωμοδοτήσεις της νομικής υπηρεσίας του Συμβουλίου, ότι:

«Επομένως, λόγω της ιδιαίτερης φύσεως των δύο επίμαχων εγγράφων, πιθανολογείται, εκ πρώτης όψεως, ότι οι λόγοι που αντιτάσσει το καθού όργανο, δηλαδή η ανάγκη να διασφαλιστεί "η προστασία της ασφάλειας δικαίου και της σταθερότητας του κοινοτικού δικαίου", καθώς και η ανάγκη προστασίας "της δυνατότητας του Συμβουλίου να δέχεται ανεξάρτητες νομικές γνωμοδοτήσεις", πρέπει να θεωρηθούν θεμιτοί [...].»

70. Ομοίως, ο γενικός εισαγγελέας Jacobs υποστήριξε την άποψη ότι δεν πρέπει να δημοσιοποιούνται οι συμβουλές της νομικής υπηρεσίας του Συμβουλίου διότι αυτό θα ήταν επιζήμιο για το δημόσιο συμφέρον που έγκειται στην παροχή, κατά τρόπο ανεξάρτητο νομικών συμβουλών [31].

71. Το Πρωτοδικείο, παραπέμποντας στη διάταξη Carlsen κ.λπ. κατά Συμβουλίου και στις προπαρατεθείσες προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Jacobs επί της υποθέσεως Ghignone κ.λπ. κατά Συμβουλίου, ρητώς επιβεβαίωσε για ακόμα μια φορά την άποψη αυτή και έκρινε ότι η Επιτροπή μπορούσε, για το λόγο αυτό, να ζητήσει την αφαίρεση των γνωμοδοτήσεων της νομικής υπηρεσίας από τη δικογραφία [32].

72. Η άποψη αυτή πρέπει να γίνει δεκτή. Κατά γενικό κανόνα, η γνωμοδότηση νομικής υπηρεσίας σκοπεί (αποκλειστικώς) στην προετοιμασία της λήψεως αποφάσεως του κοινοτικού οργάνου. Επισημαίνει κατ' αυτόν τον τρόπο τους νομικούς κινδύνους των διαφόρων εναλλακτικών λύσεων. Η νομική

30 — T-610/97 R, Carlsen κ.λπ. κατά Συμβουλίου (Συλλογή 1998, σ. II-485, σκέψη 47).

31 — Προτάσεις της 9ης Μαρτίου 1995 επί της υποθέσεως C-350/92, Ισπανία κατά Συμβουλίου (απόφαση της 13ης Ιουλίου 1995, Συλλογή 1995, σ. I-1985, I-1988, σημείο 35), όπου αναφέρεται η απόφαση της 18ης Μαΐου 1982, 155/79, AM & S Europe κατά Επιτροπής (Συλλογή 1982, σ. 1575, σκέψεις 18 επ.), στην οποία επρόκειτο για τον εμπιστευτικό χαρακτήρα των συμβουλών που παρέχει σε μια επιχείρηση ο δικηγόρος της.

32 — Απόφαση της 8ης Νοεμβρίου 2000, T-44/97, Ghignone κ.λπ. κατά Συμβουλίου (Συλλογή 2000, σ. I-A-223 και II-1023, σκέψεις 47 και 48).

υπηρεσία δεν θα μπορούσε πλέον να αξιολογήσει αντικειμενικώς τους κινδύνους αυτούς αν η γνωμοδότησή της έπρεπε να δημοσιοποιείται. Εντούτοις, όταν διά της προσβάσεως σε εσωτερικά έγγραφα μπορεί να αποδειχτεί ότι η Επιτροπή ενήργησε κατά κατάχρηση της εξουσίας της, πράγμα που δεν προβλήθηκε εν προκειμένω, θα μπορούσε εξαιρετικώς η υποχρέωση προσκομίσεως εσωτερικών εγγράφων να έχει ευρύτερο περιεχόμενο [33].

73. Συνεπώς, η Επιτροπή μπορεί, καταρχήν, να ζητήσει την αφαίρεση ενός τέτοιου εγγράφου από τη δικογραφία. Διαφορετική λύση επιβάλλεται μόνο στην περίπτωση που η Επιτροπή παραιτήθηκε από το απόρρητο, δημοσιεύοντας παραδείγματος χάριν η ίδια το έγγραφο ή συναινώντας στη δημοσίευσή του από τρίτους.

74. Από μόνο το γεγονός ότι η ACB κατέχει προφανώς το έγγραφο δεν μπορεί να συναχθεί ότι η Επιτροπή δημοσίευσε τη γνωμοδότηση ή ότι παραιτήθηκε από το απόρρητο. Πράγματι, η ACB δεν απέδειξε με ποιό τρόπο το έγγραφο περιήλθε στην κατοχή της. Συνεπώς, δεν μπορεί να αποκλειστεί η πιθανότητα να κοινοποιήθηκε το έγγραφο χωρίς την συναίνεση της Επιτροπής — παραδείγματος χάριν, δια της παραβάσεως εκ μέρους υπαλλήλου της του καθήκοντος εχεμύθειας. Διά των ανωτέρω, δεν δεχόμαστε, εντούτοις, ότι το έγγραφο περιήλθε στην κατοχή της ACB κατά τρόπο ανέντιμο.

33 — Βλ. διάταξη της 18ης Ιουνίου 1986, 142/84 και 156/84, BAT και Reynolds κατά Επιτροπής (Συλλογή 1986, σ. 1899).

75. Βεβαίως, ενώπιον του Πρωτοδικείου, η Επιτροπή αρνήθηκε να προσκομίσει η ίδια το σημείωμα. Εντούτοις, δεν ζήτησε να αφαιρεθεί από τη δικογραφία του Πρωτοδικείου το προσκομισθέν από την ACB αντίγραφο, καίτοι, κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, είχε ακόμη τη δυνατότητα να το πράξει. Έτσι, ανέχθηκε να αποτελέσει το σημείωμα τμήμα της δικογραφίας ενώπιον του Πρωτοδικείου. Καίτοι αυτό δεν αποτελεί ρήτη συναίνεση στη δημοσίευση εκ μέρους της ACB, η Επιτροπή δεν μπορεί πλέον, στην κατ' αναίρεση δίκη, να ζητήσει την αφαίρεση εγγράφου, το οποίο αναμφισβήτητα συμπεριλήφθηκε στην πρωτόδικη δικογραφία και αποτέλεσε, έτσι, θεμέλιο της αποφάσεως.

76. Εφόσον αποκλείεται η εκ των υστέρων αφαίρεσή του από τη δικογραφία της πρωτοβάθμιας δίκης, δεν υπάρχει κανένας λόγος να αφαιρεθεί από τη δικογραφία του Δικαστηρίου το ίδιο έγγραφο που προσκομίστηκε εκ νέου κατ' αναίρεση. Κατ' εφαρμογή του άρθρου 111, παράγραφος 2, του Κανονισμού Διαδικασίας, η Γραμματεία του Πρωτοδικείου διαβιβάζει στο Δικαστήριο τη δικογραφία της πρωτοβάθμιας δίκης κατά την άσκηση της αναιρέσεως. Συνεπώς, το περιεχόμενο της δικογραφίας αυτής και, κατά συνέπεια, και η γνωμοδότηση της νομικής υπηρεσίας που περιλαμβάνεται σε αυτή αποτελούν ανευ ετέρου τμήμα της δικογραφίας της δίκης ενώπιον του Δικαστηρίου.

77. Κατά συνέπεια, πρέπει να απορριφθεί το αίτημα της Επιτροπής να αφαιρεθεί από τη δικογραφία και η γνωμοδότηση της νομικής υπηρεσίας που προσκόμισε η ACB.

Γ — *Επί των κατ' ιδίαν λόγων αναιρέσεως*

78. Οι δύο αιτήσεις αναιρέσεως στηρίζονται, κατ' ουσίαν, στους ίδιους λόγους αναιρέσεως με συνέπεια να μπορούν να εξεταστούν από κοινού. Κατά την εξέταση αυτή, πρέπει, κατ' αρχάς, να εξεταστούν οι λόγοι αναιρέσεως που αντλούνται από την προσβολή των διαδικαστικών δικαιωμάτων κατά την προφορική διαδικασία ενώπιον του Πρωτοδικείου και στο πλαίσιο της διοικητικής διαδικασίας. Στη συνέχεια, ακολουθεί η εξέταση των λόγων αναιρέσεως που αφορούν την επιλογή της νομικής βάσεως καθώς και την εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών σε σχέση με τις προϋποθέσεις που προβλέπουν οι διατάξεις στον τομέα των ενισχύσεων. Τρίτον, πρέπει να εξεταστούν οι λόγοι αναιρέσεως με τους οποίους οι αναιρεσείουσες αμφισβητούν την επιστροφή των ενισχύσεων.

1) Προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας κατά την προφορική διαδικασία ενώπιον του Πρωτοδικείου

α) Επιχειρήματα των διαδίκων

79. Οι αναιρεσείουσες ισχυρίζονται ότι το Πρωτοδικείο διέπραξε διαδικαστικό σφάλμα διότι δεν τους παρέσχε επαρκή χρόνο για την εξέταση του εγγράφου της Ιταλικής Κυβερνήσεως της 27ης Μαρτίου 1996, συμπεριλαμβανομένων των παραρτημάτων, το οποίο προσκομίστηκε για πρώτη φορά κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, ούτε για να υποβάλουν παρατηρήσεις επ' αυτού. Κατά τις αναιρεσείουσες, δεν διέταξε την επανάληψη της προφορικής διαδικασίας ούτε μνημόνευσε τις σχετικές δηλώσεις των αναιρεσειουσών στην απόφαση. Συνεπώς, ζητούν, ως μέτρο οργανώσεως της διαδικασίας, την απομαγνητοφώνηση των διαμειφθέντων κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση και τη συμπερίληψή της στη δικογραφία.

80. Η Επιτροπή παρατηρεί ότι οι αναιρεσείουσες δεν ζήτησαν την επανάληψη της προφορικής διαδικασίας. Εξάλλου, κατά την Επιτροπή, το αίτημα αυτό θα μπορούσε να ευδοκιμήσει μόνο αν η αναιρεσείουσα επικαλούνταν περίστασεις καθοριστικής σημασίας τις οποίες δεν μπορούσε να προβάλει πριν από τη λήξη της διαδικασίας.

β) Εκτίμηση

81. Κατά το άρθρο 51, πρώτο εδάφιο, δεύτερο χωρίο, του οργανισμού ΕΚΑΧ, η αίτηση αναιρέσεως μπορεί να στηρίζεται σε λόγους που αντλούνται από πλημμέλειες της ενώπιον του Πρωτοδικείου διαδικασίας που θίγουν τα συμφέροντα του αναιρεσείοντος. Συναφώς, είναι ιδιαιτέρως σημαντικό το ζήτημα αν η διαδικαστική πλημμέλεια συνεπάγεται προσβολή των δικαιωμάτων αμύνας των αναιρεσειουσών [34]. Βεβαίως, το έγγραφο της Ιταλικής Κυβερνήσεως της 27ης Μαρτίου 1996 μνημονεύεται στις σκέψεις 126, 131 και 138 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως. Εντούτοις, οι αναιρεσείουσες δεν απέδειξαν σε ποιο βαθμό τα προσκομισθέντα κατά τη διάρκεια της προφορικής διαδικασίας

34 — Βλ. διάταξη της 25ης Ιανουαρίου 2001, C-111/99 P, Lech-Stahlwerke κατά Επιτροπής (Συλλογή 2001, σ. I-727, σκέψη 36).

έγγραφα ήταν καθοριστικής σημασίας για την απόφαση του Πρωτοδικείου. Ούτε προσδιορίζουν ποια άλλα επιχειρήματα θα μπορούσαν να προβάλουν αν είχαν εγκαίρως λάβει γνώση των εγγράφων.

2) Προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας κατά τη διοικητική διαδικασία πριν από την έκδοση της αποφάσεως

α) Επιχειρήματα των διαδίκων

82. Κατά το άρθρο 62 του Κανονισμού Διαδικασίας, το Πρωτοδικείο μπορεί να διατάξει την επανάληψη της προφορικής διαδικασίας. Εντούτοις, η επανάληψη αυτή δικαιολογείται μόνο σε περίπτωση που περιστάσεις, από τις οποίες εξαρτάται η έκβαση της διαφοράς, γίνονται γνωστές με τόσο μεγάλη καθυστέρηση που οι διάδικοι δεν μπορούν πλέον να υποβάλουν παρατηρήσεις κατά την προφορική διαδικασία. Δεδομένου ότι, κατά την εκτίμηση του Πρωτοδικείου, αυτό ουδόλως συνέβαινε, δεν διέταξε αυτεπαγγέλτως την επανάληψη της προφορικής διαδικασίας. Ούτε οι αναιρεσείουσες επικαλέστηκαν τη συνδρομή τέτοιων περιστάσεων υποβάλλοντας σχετικό αίτημα.

84. Οι αναιρεσείουσες φρονούν ότι το Πρωτοδικείο κακώς έκρινε ότι δεν παραβιάστηκαν τα δικαιώματα άμυνας της ACB και η αρχή της εκατέρωθεν ακροάσεως κατά τη διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας. Έπρεπε να λάβει υπόψη, κατά τις αναιρεσείουσες, το γεγονός ότι η ACB, με έγγραφα της 18ης Ιανουαρίου και της 28ης Μαρτίου 1996, εξέθεσε την ανάγκη να ακουστεί και ζήτησε πληροφορίες για την εξέλιξη της διαδικασίας. Κατά τις αναιρεσείουσες, η Επιτροπή έπρεπε να απαντήσει στα έγγραφα αυτά και να ζητήσει στοιχεία προκειμένου να τηρήσει την υποχρέωσή της έρευνας.

83. Λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω, πρέπει να απορριφθεί η αιτίαση που αντλείται από την προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας κατά τη διάρκεια της διαδικασίας ενώπιον του Πρωτοδικείου, χωρίς να χρειάζεται να εξεταστεί λεπτομερέστερα αν η προσκόμιση εγγράφων κατά τη διάρκεια της προφορικής διαδικασίας ανταποκρινόταν σε ορθή οργάνωση της διαδικασίας. Για τον λόγο αυτό δεν είναι επίσης αναγκαίο, κατ' αναίρεση, να διαταχθεί η λήψη μέτρων οργανώσεως της διαδικασίας για να διευκρινιστεί ο τρόπος διεξαγωγής της προφορικής διαδικασίας ενώπιον του Πρωτοδικείου.

85. Κατά τις αναιρεσείουσες, καίτοι, κατά τον τρόπο αυτό, η ACB δεν συμμετείχε δικαίως κατά τη διοικητική διαδικασία, το Πρωτοδικείο της προσάπτει, όπως και στη Falck, ότι δεν επικαλέστηκαν κατά της Επιτροπής στοιχεία αφορώντα διάφορα ζητήματα. Οι αναιρεσείουσες ισχυρίζονται ότι αν οι ενδιαφερόμενοι είχαν ακουσθεί η απόφαση της Επιτροπής θα ήταν διαφορετική, δεδομένου ότι η ACB και η Falck θα είχαν τη δυνατότητα να υποβάλουν παρατηρήσεις ως προς τα επίμαχα ζητήματα στο πλαίσιο της διοικητικής διαδικασίας.

86. Η Ιταλική Κυβέρνηση ισχυρίζεται ότι η διοικητική διαδικασία στρέφεται μεν κατά κράτους μέλους, εντούτοις, οι δικαιούχοι της ενισχύσεως, των οποίων τα δικαιώματα θίγονται από τη διαδικασία, πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να υποβάλουν παρατηρήσεις. Κατά την Ιταλική Δημοκρατία αυτό προβλέπεται από το άρθρο 6, παράγραφος 4, του πέμπτου κώδικα και από τις αντίστοιχες διατάξεις των άλλων κωδίκων. Η Ιταλική Κυβέρνηση προσθέτει ότι το δικαίωμα ακροάσεως θα καθίστατο κενό περιεχομένου αν η Επιτροπή μπορούσε να περιοριστεί στην πρόσκληση των ενδιαφερομένων να υποβάλλουν παρατηρήσεις με την απόφαση περί κινήσεως επίσημης διαδικασίας. Εν πάση περιπτώσει, κατά την Ιταλική Δημοκρατία, η Κυβέρνηση έπρεπε να απαντήσει στα έγγραφα της ACB.

87. Στη συνέχεια, η Επιτροπή ισχυρίζεται, γενικώς, ότι οι αναιρεσείουσες δεν έκαναν χρήση της δυνατότητας να υποβάλουν παρατηρήσεις κατά την διοικητική διαδικασία. Κατά την Επιτροπή, δεν μπορούν στη συνέχεια να επικαλεστούν ενώπιον του Πρωτοδικείου πραγματικά περιστατικά τα οποία θα μπορούσαν ήδη να είχαν επικαλεστεί κατά τη διαδικασία ενώπιον της Επιτροπής. Η Επιτροπή ισχυρίζεται ότι δεν υποχρεούται να εξετάζει αυτεπαγγέλτως αιτιάσεις που οι ιδιώτες θα μπορούσαν να είχαν επικαλεστεί [35].

88. Η Επιτροπή ισχυρίζεται ότι ενώπιον του Πρωτοδικείου προβλήθηκε μόνον η προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας της ACB. Κατ' αυτή, η προβληθείσα για πρώτη φορά κατ' αναίρεση αιτίαση σχετικά με τα δικαιώματα της Falck είναι απαράδεκτη.

89. Κατά την Επιτροπή, δεδομένου ότι τα κράτη μέλη είναι οι αποδέκτες αποφάσεως περί ενισχύσεων, έπρεπε να προβεί σε προηγούμενη ακρόαση μόνο αυτών. Επίσης, στον κανονισμό (ΕΚ) 659/1999 του Συμβουλίου της 22ας Μαρτίου 1999, για τη θέσπιση λεπτομερών κανόνων εφαρμογής του άρθρου 93 της Συνθήκης ΕΚ [36], προβλέπεται μόνο, κατά την Επιτροπή, ότι οι λοιποί ενδιαφερόμενοι, πλην του οικείου κράτους μέλους, πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να υποβάλλουν παρατηρήσεις επ' ευκαιρία της κινήσεως επίσημης διαδικασίας.

β) Εκτίμηση

αα) Παραδεκτό της αντλούμενης από την προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας της Falck αιτιάσεως

90. Κατ' αρχάς, πρέπει να διαπιστωθεί ότι η Falck — αντίθετα προς ό,τι υποστηρίζει η Επιτροπή — προέβαλε ήδη με το υπόμνημά της παρεμβάσεως ενώπιον του Πρωτοδικείου (σ. 2, σημείο 1α), αναφερόμενη στην αντίστοιχη αιτίαση της ACB, ότι προσβλήθηκαν τα δικαιώματά της άμυνας.

35 — Η Επιτροπή παραθέτει την απόφαση της 2ας Απριλίου 1998, C-367/95 P, Επιτροπή κατά Sytraval και Brink's France (Συλλογή 1998, σ. I-1719, σκέψη 60).

36 — ΕΕ L 83, σ. 1.

Συνεπώς, το επιχείρημα αυτό είναι παραδεκτό.

ββ) Δικαίωμα ακροάσεως [37]

91. Η Συνθήκη ΕΚΑΧ δεν περιλαμβάνει διάταξη αντίστοιχη με το άρθρο 88 ΕΚ, περί της διαδικασίας ελέγχου των ενισχύσεων, δεδομένου ότι το άρθρο 4, στοιχείο γ', απαγορεύει χωρίς εξαίρεση τις κρατικές ενισχύσεις. Οι κώδικες ενισχύσεων στη βιομηχανία σιδήρου και χάλυβα, κατά παρέκκλιση του κανόνα αυτού, επιτρέπουν τις ενισχύσεις υπό ορισμένες προϋποθέσεις. Κατά το άρθρο 1, παράγραφος 3, σε συνδυασμό με το άρθρο 6 του πέμπτου κώδικα, κάθε ενίσχυση πρέπει να κοινοποιείται πριν από την χορήγησή της και να εγκρίνεται από την Επιτροπή [38]. Το άρθρο 6 του πέμπτου κώδικα περιγράφει τη διαδικασία εγκρίσεως, συμπεριλαμβανομένης της ακροάσεως κρατών μελών και ιδιωτών. Το άρθρο 6, παράγραφος 4, πρώτο εδάφιο, ορίζει:

«Αν η Επιτροπή, αφού τάξει προηγουμένως στους ενδιαφερομένους προθεσμία για να υποβάλουν τις παρατηρήσεις τους διαπιστώσει ότι μια ενίσχυση δεν είναι συμβιβάσιμη με τις διατάξεις της παρούσας αποφάσεως, πληροφορεί το ενδιαφερόμενο κράτος μέλος (το οποίο ζήτησε την έγκριση της ενισχύσεως) σχετικά με την απόφασή της.»

92. Η διάταξη αυτή, επί της οποίας η Επιτροπή στήριξε την ανακοίνωσή της περί κινήσεως της διαδικασίας (δημοσιευθείσα στην Επίσημη Εφημερίδα της 22ας Δεκεμβρίου 1995), ρυθμίζει το δικαίωμα των μερών να ακουστούν κατά τρόπο όμοιο με το άρθρο 88, παράγραφος 2, ΕΚ. Μεταξύ των ενδιαφερομένων συγκαταλέγεται, ιδίως, ο δικαιούχος ενισχύσεως [39]. Εξάλλου, το άρθρο 6 του πέμπτου κώδικα αφορά κατ' αρχάς τη διαδικασία κοινοποιήσεως και ελέγχου των ενισχύσεων που δεν έχουν ακόμα χορηγηθεί. Δεν είναι απολύτως σαφές σε ποιο βαθμό η διάταξη αυτή εφαρμόζεται επίσης και στις μη κοινοποιηθείσες και ήδη χορηγηθείσες ενισχύσεις [40].

93. Εντούτοις, το ερώτημα αυτό μπορεί να μείνει στη θέση αυτή αναπάντητο, δεδομένου ότι κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου «ο σεβασμός των δικαιωμάτων υπερασπίσεως ("Gewährung rechtlichen Gehörs" στο γερμανικό κείμενο) σε κάθε διαδικασία που κινείται κατά προσώπου και μπορεί να καταλήξει σε βλαπτική κατ' αυτού πράξη αποτελεί θεμελιώδη αρχή του κοινοτικού δικαίου η τήρηση της οποίας πρέπει να δια-

37 — Οι διάδικοι και το Πρωτοδικείο χρησιμοποιούν τον ιταλικό όρο «diritti della difesa». Στο γαλλικό και στο αγγλικό κείμενο της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, γίνεται λόγος για «droits de la défense» και «right to a fair hearing». Οι όροι αυτοί μεταφράζονται στα γερμανικά γενικώς με την έκφραση «Anspruch auf rechtliches Gehor», καίτοι η κατά γράμμα μετάφραση της γερμανικής φράσεως είναι, στην πραγματικότητα, «droit d'être entendu» ή «right to be heard». Κατά το γερμανικό κείμενο της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο εξετάζει παραβίαση των «Rechte der Verteidigung». Δεν είναι απολύτως σαφές αν οι διαφορετικές αυτές έννοιες υποδηλώνουν διαφορετικού περιεχόμενου όψεις αυτής της διαδικαστικής αρχής. Στη συνέχεια, θα χρησιμοποιήσω τον όρο «Anspruch auf rechtliches Gehör» υπό την έννοια «droit d'être entendu» ή «right to be heard».

38 — Ο έκτος κώδικας και οι προηγούμενοι κώδικες περιλαμβάνουν αντίστοιχες διατάξεις.

39 — Βλ., όσον αφορά το άρθρο 88, παράγραφος 2, ΕΚ, τις αποφάσεις της 14ης Νοεμβρίου 1984, 323/82, Intermills κατά Επιτροπής (Συλλογή 1984, σ. 3809, σκέψη 16) και της 3ης Μαΐου 2001, C-204/97, Πορτογαλία κατά Επιτροπής (Συλλογή 2001, σ. I-3175, σκέψη 31).

40 — Βλ., συναφώς, τα σημεία 140 και 141 κατωτέρω.

σφαλίζεται έστω και αν δεν υφίσταται ειδική ρύθμιση» [41]. Στο βαθμό που το άρθρο 6, παράγραφος 4, του πέμπτου κώδικα είναι ισχύουσα διάταξη παραγώγου δικαίου, πρέπει, σε κάθε περίπτωση, να ερμηνεύεται υπό το φως αυτής της γενικής νομικής αρχής.

94. Με τις σκέψεις 44 και 45 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο, παραπέμποντας στην απόφαση της 25ης Ιουνίου 1998, British Airways κ.λπ. και Britisch Midland Airways κατά Επιτροπής [42], αποφαίνεται, αφενός, ότι καμία διάταξη δεν επιβάλλει την ακρόαση του δικαιούχου ενισχύσεως και ότι αυτός δεν μπορεί να προβάλλει δικαιώματα άμυνας αναγνωρισμένα στον αποδέκτη της αποφάσεως. Αφετέρου, κατά το Πρωτοδικείο, ο δικαιούχος ενισχύσεως έχει, εντούτοις, το δικαίωμα να μετάσχει στην διοικητική διαδικασία, στον ανάλογο βαθμό, συνεκτιμωμένων των περιστάσεων της συγκεκριμένης περιπτώσεως.

95. Συνδυαζομένη με το συμπέρασμα στην απόφαση British Airways κ.λπ. και Britisch Midland Airways κατά Επιτροπής, η κρίση αυτή θα μπορούσε να ερμηνευτεί υπό την έννοια ότι μόνο ο αποδέκτης αποφάσεως έχει δικαίωμα ακροάσεως ενώ η πληροφόρηση των υπολοίπων μερών αποτελεί ένα είδος μέτρου έρευνας που παρέχει τη δυνατότητα στην Επιτροπή να λάβει περαιτέρω πληροφορίες δια των υποβληθεισών γνωμών. Το συμπέρασμα αυτό, εφαρμοζόμενο ως τα ακραία όριά του, θα επέτρεπε στην Επιτροπή, στη συγκεκριμένη περίπτωση, να μην ενημερώσει καθόλου τα μέρη, στο μέτρο που η ενημέρωση των τελευταίων δεν ρυθμίζεται ειδικώς και η Επιτροπή έχει στη διάθεσή της ήδη επαρκείς πληροφορίες. Εντούτοις, η άποψη αυτή παραβιάζει την αρχή του δικαιώματος ακροάσεως.

96. Το δικαίωμα ακροάσεως είναι ένα ατομικό δικαίωμα, το οποίο απολαμβάνει κάθε πρόσωπο του οποίου τα νομικώς προστατευόμενα δικαιώματα ή συμφέροντα θίγονται από τη σχεδιαζόμενη απόφαση. Έτσι, με τις προπαρατεθείσες αποφάσεις [43] το Δικαστήριο έκρινε ότι το δικαίωμα ακροάσεως πρέπει να αναγνωρίζεται σε κάθε πρόσωπο το οποίο θα μπορούσε να αφορά βλαπτική απόφαση που πρέπει να εκδοθεί στη διαδικασία. Βεβαίως, η κρίση αυτή αφορά το κράτος μέλος που θα είναι ο αποδέκτης μιας τέτοιας αποφάσεως. Εντούτοις, αυτή αφορά επίσης το δικαιούχο ενισχύσεως που η Επιτροπή θεωρεί ασυμβίβαστη με την κοινή αγορά. Συγκεκριμένα, αν η αρχική εκτίμηση της Επιτροπής επιβεβαιωθεί, η διαδικασία καταλήγει γενικώς σε απόφαση επιβάλλουσα την επιστροφή της ενισχύσεως, η οποία δεν αφήνει κανένα περιθώριο εκτιμήσεως στο κράτος μέλος. Θίγει αμέσως τη νομική κατάσταση του δικαιούχου της ενισχύσεως, ο οποίος, για τον λόγο αυτόν, επιτρέπεται επίσης να ασκήσει προσφυγή κατ' εφαρμογή του άρθρου 33, δεύτερο εδάφιο, της Συνθήκης ΕΚΑΧ ή του άρθρου 230, παράγραφος 4, ΕΚ, καίτοι δεν είναι ο αποδέκτης της αποφάσεως.

41 — Απόφαση της 21ης Μαρτίου 1990, C-142/87, Βέλγιο κατά Επιτροπής (Συλλογή 1990, σ. I-959, σκέψη 46, στο εξής: απόφαση Tubemeuse)· βλ. επίσης τις αποφάσεις της 10ης Ιουλίου 1986, 234/84, Βέλγιο κατά Επιτροπής (Συλλογή 1986, σ. 2263, σκέψη 27) και της 5ης Οκτωβρίου 2000, C-288/96, Γερμανία κατά Επιτροπής (Συλλογή 2000, σ. I-8237, σκέψη 99).

42 — Απόφαση της 25ης Ιουνίου 1998, T-371/94 και T-394/94 (Συλλογή 1998, σ. II-2405, σκέψη 60).

43 — Βλ. υποσημείωση 41.

97. Το Πρωτοδικείο θεμελιώνει την κρίση του ότι η ανακοίνωση έχει απλώς πληροφοριακό χαρακτήρα και δεν επιβάλλεται από την αρχή της προστασίας των δικαιωμάτων άμυνας πρωτίστως στην κρίση του Δικαστηρίου με την απόφαση Επιτροπή κατά Γερμανίας [44]. Με την ως άνω απόφαση, το Δικαστήριο αποφάνθηκε επί του ζητήματος εάν, κατά το χρόνο δημοσιεύσεως ανακοινώσεως σχετικής με την κίνηση διαδικασίας έρευνας, μία ήδη χορηγηθείσα ενίσχυση μπορούσε να θεμελιώσει δικαιολογημένη εμπιστοσύνη ως προς τη νομιμότητα της ενισχύσεως. Τελικώς, αρνήθηκε να συναγάγει από την ανακοίνωση τέτοιες νομικές συνέπειες για τους ιδιώτες. Συνεπώς, η προπαρατεθείσα κρίση εντάσσεται σε πλαίσιο απολύτως διαφορετικό και δεν αφορά το δικαίωμα ακροάσεως.

98. Το δικαίωμα ακροάσεως υλοποιείται με το γεγονός ότι στον οικείο δικαιούχο της ενισχύσεως παρέχεται, κατά την κίνηση της διαδικασίας έρευνας, κατ' εφαρμογή του άρθρου 6, παράγραφος 4, του πέμπτου κώδικα ή της διαδικασίας κατ' εφαρμογή του άρθρου 88, παράγραφος 2, ΕΚ, η δυνατότητα να υποβάλλει τις παρατηρήσεις του επί των περιστάσεων αυτών. Το Δικαστήριο κάνει λόγο ρητώς για διαδικαστικές εγγυήσεις που το άρθρο 88, παράγραφος 2, ΕΚ, αναγνωρίζει υπέρ των ενδιαφερομένων [45]. Και ο γενικός εισαγγελέας Tesauro υπογραμμίζει, με τις προτάσεις του επί της υποθέσεως Cook κατά Επιτροπής [46], ότι η επίσημη διαδικασία κατ' εφαρμογή του άρθρου 88, παράγραφος 2, ΕΚ, εκτός από την ενημερωτική της λειτουργία, σκοπεί στη διασφάλιση υπέρ των ενδιαφερομένων του δικαιώματος ακροάσεως.

99. Προκειμένου ο δικαιούχος της ενισχύσεως να μπορεί να εκφράσει την άποψή του κατά της Επιτροπής, πρέπει να έχει ενημερωθεί περί των ουσιωδών εκτιμήσεων που οδήγησαν την Επιτροπή να κινήσει τη διαδικασία. Πρέπει να έχει τη δυνατότητα «να εκφρασθεί» επί των εκτιμήσεων αυτών εντός προθεσμίας καθοριζομένης από την Επιτροπή.

100. Εντούτοις, το δικαίωμα ακροάσεως δεν συνεπάγεται ότι ο δικαιούχος της ενισχύσεως ξεκινά διάλογο με την Επιτροπή και ότι μπορεί να σχολιάζει, στο πλαίσιο διαδικασίας εκατέρωθεν ακροάσεως, και την επιχειρηματολογία του κράτους μέλους που χορήγησε την ενίσχυση ή των άλλων μερών. Χωρίς αμφιβολία, στη σκέψη 44 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο εννοεί ως «ακρόαση» ακριβώς αυτή την ευρεία συμμετοχή και απορρίπτει συνακόλουθα αντίστοιχο δικαίωμα του δικαιούχου της ενισχύσεως — ορθώς, ως προς το σημείο αυτό.

101. Το γεγονός ότι ένας δικαιούχος ενισχύσεως δεν πρέπει να συμμετέχει στη διαδικασία κατά τον ίδιο τρόπο που συμμετέχει το οικείο κράτος μέλος προκύπτει, αφενός, από το γεγονός ότι το αντικείμενο της διαδι-

44 — Απόφαση της 12ης Ιουλίου 1973, 70/72, Επιτροπή κατά Γερμανίας (Συλλογή τόμος 1972-1973, σ. 609, σκέψη 19).

45 — Απόφαση Επιτροπή κατά Sytraval και Brink's France (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 35, σκέψη 40).

46 — Προτάσεις της 31ης Μαρτίου 1973 σχετικές με τα ουσιώδη πραγματικά περιστατικά και τις νομικές εκτιμήσεις της Επιτροπής (απόφαση της 19ης Μαΐου 1993, C-198/91, Συλλογή 1993, σ. I-2487, σημείο 14).

κασίας συνίσταται σε ένα μέτρο αυτού του κράτους μέλους [47]. Είναι αναμενόμενο το κράτος μέλος που χορήγησε την ενίσχυση να είναι το πλέον κατάλληλο να παράσχει στοιχεία αφορώντα το πραγματικό και νομικό πλαίσιο και να γνωστοποιήσει τις σχετικές με το μέτρο ενισχύσεως σκέψεις του. Επομένως, εναπόκειται σε αυτό να εξηγήσει και να δικαιολογήσει τη συμπεριφορά του στην Επιτροπή, πράγμα που, στην πράξη, μπορεί να οδηγήσει σε συνεργασία με τον δικαιούχο της ενισχύσεως. Σε τελική ανάλυση, το κράτος μέλος είναι ο αποδέκτης της αποφάσεως της Επιτροπής [48].

102. Αφετέρου, και πρακτικοί λόγοι αντιτίθενται στην ίση μεταχείριση του κράτους μέλους και του δικαιούχου της ενισχύσεως στο πλαίσιο της διαδικασίας ενώπιον της Επιτροπής. Συχνά — ιδίως, σε περίπτωση συστημάτων γενικών ενισχύσεων — υπάρχει, πραγματικά, ένας ευρύς κύκλος δικαιούχων επιχειρήσεων. Επιπλέον, ως ενδιαφερόμενοι δεν πρέπει να ακουστούν μόνο οι δικαιούχοι της ενισχύσεως αλλά και οι ανταγωνιστές τους και ενώσεις. Τέλος, αυτό μπορεί να οδηγήσει σε μακρές διαπραγματεύσεις μεταξύ της Επιτροπής και του κράτους μέλους. Αν θέλαμε να χορηγήσουμε σε όλα τα μέρη το δικαίωμα συμμετοχής σε κάθε στάδιο κατά τον ίδιο τρόπο όπως στο οικείο κράτος μέλος, αυτό θα συνεπαγόταν τεράστια έξοδα και απαράδεκτες καθυστερήσεις της διαδικασίας. Η περιλαμβανόμενη στην αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση κρίση του Πρωτοδικείου είναι σωστή στο μέτρο που δεν παρέχονται στον δικαιούχο της ενισχύσεως τα ίδια διαδικαστικά δικαιώματα που παρέχονται στο οικείο κράτος μέλος.

103. Από τις ίδιες σκέψεις συνάγεται ότι ο δικαιούχος ενισχύσεως δεν μπορεί να απαιτήσει από την Επιτροπή να τον καλέσει ατομικώς να υποβάλει παρατηρήσεις. Αντίθετα, αρκεί ότι η Επιτροπή, διά της δημοσιεύσεως της ανακοινώσεως στην Επίσημη Εφημερίδα, τον ενημερώνει σχετικά με τις ουσιώδεις σκέψεις που την οδήγησαν να κινήσει τη διαδικασία και παρέχει στους ενδιαφερομένους τη δυνατότητα να υποβάλλουν παρατηρήσεις [49]. Αυτό ισχύει, σε κάθε περίπτωση, όταν ο δικαιούχος ενισχύσεως είναι επιχειρηματίας από τον οποίον περιμένει γενικώς κανείς ότι θα λαμβάνει γνώση των κρίσιμων ανακοινώσεων στην Επίσημη Εφημερίδα.

γγ) Σεβασμός του δικαιώματος ακροάσεως στην υπό κρίση υπόθεση

104. Κατά τη διάρκεια της διαδικασίας, η Επιτροπή τήρησε τις ανωτέρω εκτεθείσες αρχές.

105. Η ανακοίνωση στην Επίσημη Εφημερίδα C 344 της 22ας Δεκεμβρίου 1995 περι-

47 — Βλ., όσον αφορά το άρθρο 88, παράγραφος 2, ΕΚ, τις προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Lenz, της 17ης Σεπτεμβρίου 1992, επί της υποθέσεως CIFRS κ.λπ. κατά Επιτροπής (απόφαση της 24ης Μαρτίου 1993, C-313/90, Συλλογή 1993, σ. I-1125, σημείο 64). Εξάλλου η συμμετοχή του κράτους μέλους δεν προβλέπεται ρητώς από το άρθρο 6, παράγραφος 4, του πέμπτου κώδικα (βλ. το σημείο 140). Επιπλέον, δεν υπάρχει γενικός διαδικαστικός κανόνας αντίστοιχος με αυτόν του κανονισμού 659/1999 στον τομέα ΕΚΑΧ.

48 — Πραιμνατεθείσα απόφαση Sytraval στην υποσημείωση 35, σκέψη 45.

49 — Απόφαση Intermills κατά Επιτροπής πραιμνατεθείσα στην υποσημείωση 39, σκέψη 17.

λαμβάνει το από 1ης Αυγούστου 1995 έγγραφο προς την Ιταλική Δημοκρατία και τις ουσιώδεις πραγματικές και νομικές σκέψεις επί των οποίων στηρίχτηκε η Επιτροπή. Στους ενδιαφερόμενους τρίτους παρασχέθηκε, αναμφιβόλως, προθεσμία ενός μηνός από τη δημοσίευση της ανακοινώσεως για να υποβάλουν τις παρατηρήσεις τους επί των επίμαχων μέτρων. Επιπλέον, από την ανακοίνωση στην Επίσημη Εφημερίδα πρέπει να συναχθεί ότι οι τυχόν απόψεις των ενδιαφερομένων τρίτων πρέπει να γνωστοποιηθούν στην Ιταλική Κυβέρνηση. Συνεπώς, οι παρατηρήσεις πρέπει να γίνονται εγγράφως και όχι δια ακροάσεως (προφορικώς).

106. Τόσο η Falck όσο και η ACB, υπό την ιδιότητά τους ως χαλυβουργικών επιχειρήσεων, έχουν την απαραίτητη εμπειρία. Επιπλέον, έλαβαν ήδη κατά το παρελθόν ενισχύσεις που αποτέλεσαν αποτέλεσμα διαδικασιών ενώπιον της Επιτροπής. Επίσης, η ACB έλαβε εγκαίρως γνώση της ανακοινώσεως, όπως προκύπτει από το από 18 Ιανουαρίου 1996 έγγραφο της, με το οποίο αναφέρεται ρητώς στην ανακοίνωση. Εντούτοις, ούτε η ACB ούτε η Falck εξέθεσαν την άποψή τους στην Επιτροπή στην υπόθεση αυτή, καίτοι είχαν τη δυνατότητα.

107. Εντούτοις, φαίνεται ότι η ACB, με τα έγγραφά της της 18ης και της 28ης Μαρτίου 1996 [50], υπέθεσε κακώς ότι μπορούσε να ζητήσει τη συμμετοχή της στη συνέχεια της διαδικασίας. Προβάλλει το ερώτημα ποιες συνέπειες έχει το γεγονός ότι η Επιτροπή δεν απάντησε στα έγγραφα αυτά.

108. Η αρχή της χρηστής διοικήσεως επιβάλλει να απαντούν οι αρχές στα έγγραφα που τους απευθύνονται. Παραδείγματος χάριν, η Επιτροπή θα μπορούσε να μνημονεύσει τη δυνατότητα υποβολής παρατηρήσεων που είχε ήδη παρασχεθεί με την ανακοίνωση και να εξηγήσει στην ACB ότι δεν προβλέπεται περαιτέρω συμμετοχή του δικαιούχου της ενισχύσεως στη διαδικασία. Η ACB θα μπορούσε ακόμα να υποβάλει παρατηρήσεις επ' αυτού — ενδεχομένως, απολογούμενη για την καθυστέρηση. Οπωσδήποτε, πρέπει να επικριθεί η παράλειψη απαντήσεως στο έγγραφο.

109. Εντούτοις, η αρχή της χρηστής διοικήσεως δεν εκτείνεται μέχρι του σημείου να επιβάλλεται στην Επιτροπή νομική υποχρέωση ενημερώσεως της ACB για τυχόν νομική πλάνη. Η γενική υποχρέωση απαντήσεως στα έγγραφα δεν συνδέεται τόσο στενά με τις διαδικαστικές εγγυήσεις του δικαιούχου της ενισχύσεως ώστε η παράβασή της να μπορεί να οδηγήσει σε ακύρωση της αποφάσεως.

110. Συνεπώς, το Πρωτοδικείο έκρινε τελικώς ότι η Επιτροπή δεν προσέβαλε το δικαίωμα ακροάσεως της ACB και της Falck. Κατά συνέπεια, ο πρώτος λόγος πρέπει να απορριφθεί.

50 — Βλ. ανωτέρω τη σκέψη 13 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, που παρατίθεται στο σημείο 10 των παρουσών προτάσεων.

δδ) Επιπτώσεις στην υποχρέωση ενημερώσεως της Επιτροπής και στο παραδεκτό των νέων πραγματικών περιστατικών που προβλήθηκαν ενώπιον του Πρωτοδικείου

111. Η διαδικασία του άρθρου 6, παράγραφος 4, του πέμπτου κώδικα πρέπει να παρέχει τη δυνατότητα στην Επιτροπή να λάβει γνώση όλων των πραγματικών περιστάσεων και των νομικών επιχειρημάτων που είναι χρήσιμα για την έκδοση αμερόληπτης αποφάσεως συνεκτιμωμένων όλων των απόψεων και για τη συνακόλουθη αιτιολόγηση της αποφάσεως [51].

112. Αν η Επιτροπή παρέσχε στα εμπλεκόμενα μέρη, όπως προβλέπεται από τους διαδικαστικούς κανόνες, τη δυνατότητα να υποβάλλουν παρατηρήσεις, χωρίς τα τελευταία να κάνουν χρήση της δυνατότητας αυτής, εκπλήρωσε την υποχρέωσή της έρευνας της υποθέσεως. Κατά γενικό κανόνα, δεν υποχρεούται να λάβει από τα εμπλεκόμενα μέρη περαιτέρω πληροφορίες. Αντίθετα, μπορεί να υποθέσει ότι η άποψή της επί των πραγματικών περιστατικών επί της οποίας στηρίχτηκε με την ανακοίνωσή της περί κινήσεως της διαδικασίας είναι ακριβής. Μόνο εάν ένα εμπλεκόμενο μέρος αντιτίθεται στην άποψη αυτή παρέχοντας σχετικώς εξηγήσεις η Επιτροπή πρέπει να προβεί σε περαιτέρω έρευνες. Μόνος ο ισχυρισμός της ACB, ο οποίος περιλαμβάνεται στο από 18 Ιανουαρίου 1996 έγγραφο ότι είναι αναγκαία η ακρόασή της, χωρίς να εκτίθενται συγκεκριμένοι λόγοι, δεν αρκεί να δικαιολογήσει την ανάγκη περαιτέρω ενημερώσεως.

113. Η Επιτροπή θεωρεί ότι οι αναιρεσείουσες θα μπορούσαν να αμφισβητήσουν τη μη συμμετοχή τους κατά τη διοικητική διαδικασία ενώπιον του Πρωτοδικείου. Όπως έκρινε το Δικαστήριο με την απόφασή του της 14ης Σεπτεμβρίου 1994 [52], ένα κράτος μέλος δεν μπορεί να επικαλεστεί ενώπιον του Πρωτοδικείου πραγματικά περιστατικά που δεν επικαλέστηκε κατά τη διοικητική διαδικασία. Το ίδιο ισχύει, κατά την Επιτροπή, για τους ενδιαφερόμενους τρίτους.

114. Η εξομοίωση αυτή των ενδιαφερομένων τρίτων με το οικείο κράτος μέλος όσον αφορά την απαγόρευση προβολής νέων πραγματικών περιστατικών ενώπιον του Πρωτοδικείου δεν είναι, εντούτοις, δικαιολογημένη. Συγκεκριμένα, όπως έχω ήδη εκθέσει, οι τρίτοι δεν απολαύουν των ίδιων με τον αποδέκτη της αποφάσεως δικαιωμάτων στο πλαίσιο της διοικητικής διαδικασίας. Ενώ τα κράτη μέλη συμμετέχουν σε διάλογο με την Επιτροπή και μπορούν επίσης να υποβάλλουν παρατηρήσεις επί των απόψεων των άλλων κρατών μελών και των τρίτων [53], τα λοιπά εμπλεκόμενα μέρη δεν έχουν, μετά την κίνηση της διαδικασίας του άρθρου 6, παράγραφος 4, του πέμπτου κώδικα, παρά μόνο τη δυνατότητα να εκφράσουν την άποψή τους εντός σύντομης προθεσμίας (εν προκειμένω: ενός μηνός).

51 — Όσον αφορά το άρθρο 88 ΕΚ, βλ. τις προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Tesauro επί της υποθέσεως Cook κατά Επιτροπής (προταρατεθείσα στην υποσημείωση 46, σημείο 15), όπου γίνεται αναφορά στην απόφαση της 25ης Νοεμβρίου 1991, C-269/90, Technische Universität München (Συλλογή 1991, σ. I-5469).

52 — Απόφαση της 14ης Δεκεμβρίου 1994, C-278/92 έως C-280/92, Ισπανία κατά Επιτροπής (Συλλογή 1994, σ. I-4103, σκέψη 31).

53 — Αυτή φαίνεται, εν πάση περιπτώσει, να είναι η πρακτική της Επιτροπής στον τομέα ΕΚΑΧ, παρά την έλλειψη αντίστοιχων διατάξεων.

115. Η επιβολή στα μέρη αυτά, για το λόγο και μόνο ότι έχουν τη δυνατότητα αυτή, ευρέος βάρους επικλήσεως στη διοικητική διαδικασία δεν είναι δικαιολογημένη. Συναφώς, πρέπει να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι οι ενδιαφερόμενοι τρίτοι έχουν στη διάθεσή τους ως μόνη πηγή πληροφοριών την ανακοίνωση της Επιτροπής περί κινήσεως της διαδικασίας. Για τον λόγο αυτό, δεν απαγορεύεται, καταρχήν, στα εμπλεκόμενα μέρη να προβάλουν νέα πραγματικά περιστατικά ενώπιον του Πρωτοδικείου. Εντούτοις, ισχύει η αρχή ότι η Επιτροπή πρέπει να θεμελιώσει την απόφασή της στα πραγματικά περιστατικά που γνώριζε κατά τον χρόνο εκδόσεως της αποφάσεως [54]. Εάν, κατά τον δικαιούχο της ενισχύσεως, τα πραγματικά περιστατικά επί των οποίων στηρίχθηκε η Επιτροπή στη σχετική με την κίνηση της διαδικασίας ανακοίνωση δεν είναι ακριβή, πρέπει αυτός να αντιταχθεί σε αυτά, κατά τρόπο αιτιολογημένο, ήδη κατά τη διοικητική διαδικασία. Εάν δεν κάνει χρήση της δυνατότητας αυτής, δεν μπορεί να προσάψει στην Επιτροπή, κατά τη δικαστική διαδικασία, το γεγονός ότι η απόφαση στηρίζεται σε εσφαλμένα πραγματικά περιστατικά.

3) Νομική θεμελίωση της προσβαλλόμενης αποφάσεως

α) Επιχειρήματα των διαδίκων

116. Οι αναιρεσείουσες προσάπτουν στο Πρωτοδικείο ότι δεν αμφισβήτησε το γεγονός ότι η Επιτροπή χρησιμοποίησε, χωρίς περαιτέρω αιτιολογία, τον πέμπτο κώδικα ως νομική βάση της προσβαλλόμενης αποφάσεως και όχι τον προηγούμενο κώδικα, ο οποίος ίσχυε κατά τον χρόνο χορηγήσεως των ενισχύσεων. Κατά τις αναιρεσείουσες, το Πρωτοδικείο έλαβε υπόψη την περιορισμένη διάρκεια ισχύος του κώδικα και παρέβλεψε το γεγονός ότι το σύστημα της αρχικής απαγορεύσεως του άρθρου 4, στοιχείο γ', της Συνθήκης ΕΚΑΧ μεταβλήθηκε, κατόπιν μακράς πρακτικής είκοσι ετών, σε διαρκή νομιμότητα ορισμένων ενισχύσεων. Ανεξαρτήτως των ισχυόντων κατά τον χρόνο εκδόσεως μιας αποφάσεως διαδικαστικών κανόνων, οι αναιρεσείουσες ισχυρίζονται ότι πρέπει να ληφθεί υπόψη, από την άποψη του ουσιαστικού δικαίου, ο κώδικας που ίσχυε κατά τον χρόνο χορηγήσεως της ενισχύσεως. Οι αναιρεσείουσες ισχυρίζονται ότι τη νομική αυτή άποψη υποστήριξε και η νομική υπηρεσία της Επιτροπής με το εσωτερικό σημείωμα της 18ης Ιουλίου 1990. Κατά τις αναιρεσείουσες, η αναδρομική εφαρμογή του πέμπτου κώδικα παραβιάζει την αρχή της ασφάλειας δικαίου και την αρχή «tempus regit actum».

117. Η Falck παρατηρεί ότι η Επιτροπή, με την απόφαση 91/176, δεν στηρίζεται στον ισχύοντα κατά τον χρόνο χορηγήσεως της ενισχύσεως κώδικα, αλλά στον κώδικα που ίσχυε κατά την καταβολή της ενισχύσεως. Κατά τη Falck, η εφαρμογή του ισχύοντος κατά τον χρόνο εκδόσεως της αποφάσεως κώδικα επιτρέπει, στην πραγματικότητα, στην Επιτροπή να επιλέξει τη νομική βάση, δεδομένου ότι η Επιτροπή μπορεί να καθορίσει τον χρόνο κατά τον οποίο εκδίδει την απόφασή της.

118. Τέλος, η ACB παραθέτει μια σειρά περιστάσεων με βάση τις οποίες πίστευε ότι η

54 — Απόφαση Βέλγιο κατά Επιτροπής (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 41, σκέψη 16) και της 26ης Σεπτεμβρίου 1996, C-241/94, Γαλλία κατά Επιτροπής (Συλλογή 1996, σ. I-4551, σκέψη 33).

Επιτροπή θα εφάρμοζε τον ισχύοντα κατά το χρόνο χορηγήσεως κώδικα. Κατά την ACB, αυτό προέκυπτε, αφενός, από το σημείωμα της νομικής υπηρεσίας της Επιτροπής καθώς και από άλλα έγγραφα των υπηρεσιών της Επιτροπής που προσκόμισε ως παράρτημα της απαντήσεώς της στις ερωτήσεις του Πρωτοδικείου. Αφετέρου, η ACB ισχυρίζεται ότι η Επιτροπή ενήργησε κατά τον τρόπο αυτό με την απόφαση 91/176.

119. Η Ιταλική Κυβέρνηση συντάσσεται με την επιχειρηματολογία των αναιρεσειουσών.

120. Αντίθετα, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι η εξουσία της να εγκρίνει μια ενίσχυση απορρέει μόνο από τον ισχύοντα κώδικα. Κατ' αυτή, αποκλείεται η εφαρμογή ήδη καταργηθέντος κατά το χρόνο της αποφάσεως κώδικα. Είναι χαρακτηριστικό, ισχυρίζεται η Επιτροπή, ότι οι κώδικες δεν αναφέρουν ούτε μια φορά τη δυνατότητα εγκρίσεως μη κοινοποιηθείσας ενισχύσεως.

121. Κατά την Επιτροπή, οι αναιρεσείουσες δεν μπορούν να επικαλεστούν την ασφάλεια δικαίου απλώς και μόνο λόγω του γεγονότος ότι οι ενισχύσεις δεν είχαν κοινοποιηθεί προηγουμένως. Βεβαίως, ισχυρίζεται η Επιτροπή, η απόφαση 91/176 δεν είναι απολύτως ορθή, στο μέτρο που προβλέπει την εφαρμογή του ισχύοντος κατά τον χρόνο καταβολής της ενισχύσεως κώδικα. Εντούτοις, κατά την Επιτροπή, το σφάλμα αυτό δεν επιφέρει έννομες συνέπειες, δεδομένου ότι η εφαρμοσθείσα διάταξη αντιστοιχεί στη διάταξη του ισχύοντος κατά το χρόνο εκδόσεως της αποφάσεως κώδικα.

122. Δεδομένου ότι οι αναιρεσείουσες δεν συμμετείχαν στη διοικητική διαδικασία, η Επιτροπή ισχυρίζεται ότι δεν μπορούν πλέον να επικαλεστούν έλλειψη αιτιολογίας. Η Επιτροπή αμφισβητεί ότι από τα έγγραφα, των οποίων ζήτησε την αφαίρεση από τη δικογραφία, μπορούν να συναχθούν τα συμπεράσματα που συνήγαγαν οι αναιρεσείουσες. Τέλος, κατά την Επιτροπή, ο λόγος πρέπει να απορριφθεί έστω και μόνο για το λόγο ότι οι ενισχύσεις δεν θα μπορούσαν να είχαν εγκριθεί ακόμη και κατ' εφαρμογή του δεύτερου κώδικα — όπως εκτίθεται στην προσβαλλόμενη απόφαση.

β) Εκτίμηση

123. Ο προσδιορισμός του εφαρμοστέου κώδικα δημιουργεί ιδιαίτερες δυσκολίες δεδομένου ότι οι κώδικες δεν περιλαμβάνουν κανένα ρητό διαδικαστικό κανόνα για τις μη κοινοποιηθείσες ενισχύσεις. Ο νομοθέτης υπέθεσε προφανώς ότι οι ενισχύσεις κοινοποιούνται πάντα και ελέγχονται κατά τη διάρκεια ισχύος ενός κώδικα. Στην περίπτωση αυτή, δεν ανακύπτει το πρόβλημα ποιος είναι ο εφαρμοστέος κώδικας. Για το λόγο αυτό οι κώδικες δεν περιλαμβάνουν καμία μεταβατική διάταξη υποδεικνύουσα

τον εφαρμοστέο σε προγενέστερα πραγματικά περιστατικά κώδικα[55]. Μόνο το άρθρο 13 του δεύτερου κώδικα θεσπίζει μεταβατική διάταξη, η οποία, όμως, δεν μπορεί να εφαρμοστεί εν προκειμένω.

124. Πριν εξεταστεί λεπτομερέστερα το ζήτημα περί του εφαρμοστέου ως νομικής βάσεως της αποφάσεως κώδικα, πρέπει να εξεταστεί το τελευταίο επιχείρημα που προέβαλε η Επιτροπή, με το οποίο αμφισβητεί το έννομο συμφέρον των αναιρεσειουσών για τη διαπίστωση αυτή.

αα) Έννομο συμφέρον των αναιρεσειουσών για την εφαρμογή του δεύτερου κώδικα

125. Οι αναιρεσείουσες δεν μπορούσαν βασίμως να επικαλεστούν το γεγονός ότι δεν έπρεπε να εφαρμοστεί ο πέμπτος κώδικας, αλλά ο ισχύων κατά τη χορήγηση της ενισχύσεως κώδικας αν οι ενισχύσεις δεν μπορούσαν να εγκριθούν ούτε με βάση τον κώδικα αυτό.

126. Πρέπει, κατ' αρχάς, να παρατηρηθεί ότι η απόφαση αφορά ενισχύσεις που χορηγήθηκαν από το 1983 έως το 1988 (εντούτοις, ζητήθηκε επιστροφή μόνο των χορηγηθεισών από την 1η Ιανουαρίου 1986 ενισχύσεων). Με ισχύ από την 1η Ιανουαρίου 1986, ο τρίτος κώδικας κατάργησε το δεύτερο κώδικα. Έτσι, η απόφαση έπρεπε να στηριχθεί — αν δεχτούμε το συλλογισμό των αναιρεσειουσών — όχι μόνο στο δεύτερο αλλά και στον τρίτο κώδικα.

127. Εντούτοις, δεν εναπόκειται στο κοινοτικό δικαστή να εξετάσει το ζήτημα αν οι ενισχύσεις μπορούσαν να είχαν εγκριθεί με βάση τον προηγούμενο κώδικα. Ο έλεγχος αυτός, που προϋποθέτει εκτίμηση περίπλοκων οικονομικών καταστάσεων, θα έπρεπε μάλλον να γίνει από την Επιτροπή.

128. Βεβαίως, με το τμήμα ΙΙΙ της προσβαλλόμενης αποφάσεως, η Επιτροπή διαπίστωσε ότι δεν συντρέχουν οι προϋποθέσεις για έγκριση με βάση το άρθρο 2, παράγραφος 1, του δεύτερου κώδικα. Η διάταξη αυτή αφορά τις ενισχύσεις για την αναδιάρθρωση. Εντούτοις, η Επιτροπή δεν προέβη σε ενδελεχή έλεγχο των ενισχύσεων με βάση τις διατάξεις του δευτέρου κώδικα. Δεν διέκρινε μεταξύ του δεύτερου και του τρίτου κώδικα ούτε χρησιμοποίησε τις ειδικές διατάξεις του κώδικα αυτού που αφορούν τις ενισχύσεις για επενδύσεις για την εξοικονόμηση ενέργειας και την προστασία του περιβάλλοντος (άρθρο 3 του δεύτερου και τρίτου κώδικα), τις ενισχύσεις για τη λειτουργία (άρθρο 5 του

55 — Βλ., παραδείγματος χάριν, την ανακοίνωση της Επιτροπής — κοινοτικό πλαίσιο σχετικά με τις κρατικές ενισχύσεις για την προστασία του περιβάλλοντος (ΕΕ C 37, σ. 3 έως 15), σημείο 82:
«[...] [γ]ια τις μη κοινοποιηθείσες ενισχύσεις, η Επιτροπή θα εφαρμόσει:
α) τις διατάξεις του παρόντος πλαισίου, αν η ενίσχυση χορηγήθηκε μετά τη δημοσίευση του εν λόγω πλαισίου στην *Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων*·
β) το πλαίσιο που ίσχυε κατά τη στιγμή χορήγησης ενίσχυσης για όλες τις άλλες περιπτώσεις».

δεύτερου κώδικα) και τις ενισχύσεις για την έρευνα και την ανάπτυξη (άρθρο 7 του δεύτερου κώδικα και άρθρο 2 του τρίτου κώδικα), ενώ, ενδεχομένως, οι διατάξεις αυτές θα μπορούσαν να τύχουν εφαρμογής.

129. Οι προπαρατεθείσες διατάξεις του δεύτερου και τρίτου κώδικα διαφέρουν σημαντικά από τις αντίστοιχες διατάξεις του πέμπτου κώδικα. Όσον αφορά τις ενισχύσεις για την έρευνα και την ανάπτυξη καθώς και τις ενισχύσεις για την προστασία του περιβάλλοντος, ο πέμπτος κώδικας, διαφορετικά από το δεύτερο και τρίτο κώδικα, παραπέμπει στο αντίστοιχο κοινοτικό πλαίσιο. Δεν είναι πλέον δυνατή η έγκριση των ενισχύσεων για τη λειτουργία. Τέλος, γενικές ενισχύσεις επενδύσεων μπορούν να χορηγούνται μόνο για ορισμένες περιοχές.

130. Η Επιτροπή, αφού συνοπτικώς αναφέρθηκε στο δεύτερο κώδικα, διαπιστώνοντας ότι «οι επίμαχες ενισχύσεις πρέπει, επομένως, να εξεταστούν με βάση τον κώδικα ενισχύσεως στη βιομηχανία σιδήρου και χάλυβα που ίσχυε τότε», προχωρεί σε καθεαυτό έλεγχο των ενισχύσεων με βάση τον πέμπτο κώδικα.

131. Επομένως, δεδομένου ότι η Επιτροπή θεμελίωσε την απόφασή της, κυρίως στον πέμπτο κώδικα και δεν εξέτασε την εφαρμογή του δεύτερου κώδικα παρά όσον αφορά τα μέτρα αναδιαρθρώσεως, δεν αποδείχτηκε ότι αποκλειόταν η έγκριση των ενισχύσεων με βάση τον δεύτερο και τον τρίτο κώδικα.

ββ) Εφαρμογή του ισχύοντος κατά το χρόνο χορηγήσεως της ενισχύσεως κώδικα

132. Προκειμένου να δοθεί απάντηση στο ερώτημα αν η Επιτροπή έπρεπε να στηριχθεί στον ισχύοντα κατά το χρόνο χορηγήσεως της ενισχύσεως κώδικα, ενώ δεν ίσχυε πλέον κατά το χρόνο εκδόσεως της αποφάσεως, πρέπει να υπενθυμιστεί το σύστημα της ρυθμίσεως στον τομέα των κρατικών ενισχύσεων της Συνθήκης ΕΚΑΧ.

133. Το Πρωτοδικείο ανέπτυξε ορθώς τις θεμελιώδεις αρχές του με τις σκέψεις 59 και επόμενες της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως. Σημείο εκκίνησης του συστήματος αποτελεί η γενική απαγόρευση ενισχύσεων του άρθρου 4, στοιχείο γ', της Συνθήκης ΕΚΑΧ. Οι κώδικες, που στηρίζονται στο άρθρο 95 της Συνθήκης ΕΚΑΧ, επιτρέπουν εξαιρέσεις από την αρχή αυτή στο μέτρο που οι ενισχύσεις των κρατών μελών ανταποκρίνονται στους στόχους της κοινοτικής χαλυβουργικής πολιτικής [56]. Οι κώδικες φθάνουν μάλιστα έως το σημείο να χαρακτηρίζουν ως «κοινοτικές ενισχύσεις» τις ενισχύσεις που ανταποκρίνονται στις προϋποθέσεις που αυτοί τάσσουν [57]. Δια της θεσπίσεως των κωδίκων, η Κοινότητα αντέδρασε στην ειδική κατάσταση που είχε δημιουργηθεί στο χαλυβουργικό τομέα κατά τη δεκαετία του 80, χαρακτηριστικό της οποίας ήταν η έντονη ανάγκη αναδιαρθρώσεως.

134. Οι διαδοχικοί κώδικες, οι οποίοι καταργούν ο ένας τον άλλο, ουδόλως μετέστρεψαν την αρχή κανόνας-εξαίρεση, όπως

56 — Βλ. σημείο Ι του προοιμίου του πρώτου κώδικα.

57 — Βλ. άρθρο 1, παράγραφος 1, του πέμπτου κώδικα καθώς και τις αντίστοιχες διατάξεις των υπολοίπων κωδίκων.

υποστηρίζουν οι αναιρεσείουσες. Αντίθετα, σε κάθε κώδικα διατυπώνονται εκ νέου οι διατάξεις περί παρεκκλίσεων προσαρμοζόμενες στην τεχνική και οικονομική ανάπτυξη της χαλυβουργικής βιομηχανίας. Ο νομοθέτης, δια της τροποποιήσεως του κώδικος, θέλησε να μην καταστεί η χορήγηση των ενισχύσεων μόνιμη κατάσταση, αλλά να αποτελεί χρονικώς περιορισμένη και ανταποκρινόμενη σε συγκεκριμένη κατάσταση εξαίρεση.

135. Η ισχύς των κωδίκων ήταν, εξαρχής, περιορισμένη από δύο έως πέντε και μισό έτη. Αρχής γενομένης από το δεύτερο κώδικα, οι κώδικες περιλαμβάνουν προθεσμίες κοινοποιήσεως, τις οποίες το Δικαστήριο χαρακτήρισε ως αποσβεστικές προθεσμίες ήδη με την απόφαση Γερμανία κατά Επιτροπής [58]. Οι προθεσμίες πρέπει να διασφαλίζουν ότι τα σχέδια ενισχύσεων κοινοποιούνται εγκαίρως στην Επιτροπή, έτσι ώστε η έγκριση και η καταβολή των ενισχύσεων να μπορούν ακόμα να λάβουν χώρα κατά τη διάρκεια ισχύος του κώδικα. Σε περίπτωση μη τηρήσεως της προθεσμίας κοινοποιήσεως, η Επιτροπή χάνει την εξουσία εγκρίσεως των ενισχύσεων.

136. Ήδη από το δεύτερο κώδικα, οι κώδικες διευκρινίζουν, εξάλλου, ότι η καταβολή μιας ενισχύσεως εγκριθείσης με βάση ένα κώδικα δεν μπορεί να γίνει μετά την κατάργησή του. Η διάταξη αυτή σκοπεί να διασφαλίσει ότι μια ενίσχυση, που είναι συμβατή με την κατάσταση στον τομέα του ανταγωνισμού σε συγκεκριμένη χρονική περίοδο με βάση την εκτίμηση του νομοθέτη, δεν θα καταβάλλεται αργότερα, όταν η κατάσταση αυτή έχει ήδη ενδεχομένως μεταβληθεί. Εξάλλου, οι κώδικες προβλέπουν, για συγκεκριμένα είδη ενισχύσεων, εν μέρει προθεσμίες καταβολής, που εκπνέουν πριν από τη λήξη ισχύος του κώδικα [59]. Αν η καταβολή μιας ήδη εγκριθείσας ενισχύσεως δεν είναι πλέον νόμιμη μετά την κατάργηση του κώδικα, η έγκριση με βάση κώδικα, ο οποίος δεν ισχύει πλέον, αποκλείεται κατά μείζονα λόγο.

137. Η επιχειρηματολογία των αναιρεσειουσών και της Ιταλικής Κυβερνήσεως, η οποία συνίσταται στο ότι η διαδικαστικές εξουσίες της Επιτροπής στηρίζονται στον ισχύοντα κώδικα και ότι από τον δεύτερο και τρίτο κώδικα απορρέουν μόνο οι ουσιαστικές διατάξεις, δεν μπορεί να υποστηριχθεί. Οι ουσιαστικοί και οι διαδικαστικοί κανόνες κάθε κώδικα αποτελούν ένα σύνολο. Ο νομοθέτης δεν ήθελε ακριβώς να εισάγαγει ένα γενικό σύστημα εγκρίσεως ενισχύσεων κατά παρέκκλιση του άρθρου 4, στοιχείο γ', της Συνθήκης ΕΚΑΧ, στο οποίο θα εφαρμόζονταν μόνο διαφορετικές ουσιαστικές διατάξεις. Οι κώδικες αναγνωρίζουν υπέρ της Επιτροπής μόνο χρονικώς περιορισμένες εξουσίες, τόσο από ουσιαστική όσο και από διαδικαστική άποψη. Αν ένας κώδικας δεν είναι πλέον σε ισχύ, η Επιτροπή δεν μπορεί να αντλήσει απ' αυτόν καμία εξουσία.

138. Επομένως, ορθώς το Πρωτοδικείο έκρινε ότι, μετά τη λήξη της ισχύος ενός κώδικα, η Επιτροπή δεν μπορεί πλέον να

58 — Απόφαση της 3ης Οκτωβρίου 1985, 214/83, Γερμανία κατά Επιτροπής (Συλλογή 1985, σ. 3053, σκέψεις 45 έως 47)· επικυρωθείσα με την απόφαση της 13ης Ιουλίου 2000, C-210/98 P, Salzgitter AG κατά Επιτροπής (Συλλογή 2000, σ. I-5843, σκέψεις 49 έως 55).

59 — Βλ. άρθρο 5, παράγραφος 1, δεύτερη παύλα, του δεύτερου κώδικα, όσον αφορά τις ενισχύσεις για τη λειτουργία και άρθρο 1, παράγραφος 3, δεύτερο εδάφιο, σε συνδυασμό με το άρθρο 5, πρώτο εδάφιο, του πέμπτου κώδικα, όσον αφορά τις περιφερειακές επενδυτικές ενισχύσεις.

εγκρίνει μια κρατική ενίσχυση με βάση μια θεσπίζουσα παρέκκλιση διάταξη του κώδικα αυτού.

γγ) Εφαρμογή του ισχύοντος κατά το χρόνο της αποφάσεως της Επιτροπής κώδικα

139. Η Επιτροπή στήριξε την απόφασή της στον πέμπτο κώδικα, ο οποίος ίσχυε κατά το χρόνο εκδόσεως της αποφάσεως. Εφάρμοσε τον κώδικα αυτό στις ενισχύσεις οι οποίες δεν είχαν κοινοποιηθεί πριν από την καταβολή τους και πριν από τη λήξη της προθεσμίας που ορίζει το άρθρο 6, παράγραφος 1, τρίτο εδάφιο, και παράγραφος 2, του πέμπτου κώδικα.

140. Το άρθρο 6 του πέμπτου κώδικα, όπως και οι προηγουμένως ισχύουσες διατάξεις, εκκινεί, με βάση τη διατύπωσή του, από την υπόθεση ότι τα κράτη μέλη κοινοποιούν κάθε μέτρο πριν από την εφαρμογή του και πριν από τη λήξη της αποσβεστικής προθεσμίας. Αυτό εξηγεί και το γεγονός ότι το άρθρο 6, παράγραφος 4, δεν προβλέπει ακρόαση του κράτους μέλους που χορήγησε την ενίσχυση. Πράγματι, η ακρόαση είναι περιττή αν το ίδιο το κράτος μέλος κοινοποιήσει την ενίσχυση. Η περίπτωση μη κοινοποιηθείσας ενισχύσεως — όπως ορθώς υπογραμμίζει η Επιτροπή — δεν προβλέπεται ρητώς από τον κώδικα.

141. Εντούτοις, δεν μπορεί να συναχθεί ότι κάθε ενίσχυση πρέπει να θεωρείται ασυμβίβαστη με τους κανόνες του κώδικα για μόνο το λόγο ότι δεν κοινοποιήθηκε εντός των προθεσμιών. Θα ήταν αντίθετο προς τις θεμελιώδεις αρχές της κοινοτικής ρυθμίσεως στον τομέα των ενισχύσεων να συναχθεί ότι τα μέτρα δεν συμβιβάζονται με τη ρύθμιση στον τομέα των ενισχύσεων απλώς και μόνο λόγω τυπικής παρανομίας [60]. Επίσης, από το άρθρο 1, παράγραφος 1, του πέμπτου κώδικα, το οποίο ορίζει ότι οι ενισχύσεις «μπορούν να θεωρούνται ως κοινοτικές ενισχύσεις, και ως εκ τούτου συμβιβάσιμες με την εύρυθμη λειτουργία της κοινής αγοράς, μόνον εφόσον πληρούν τις διατάξεις των άρθρων 2 έως 5», προκύπτει ότι το συμβατό αυτό εξαρτάται εν τέλει από την τήρηση των ουσιαστικών κανόνων.

142. Εντούτοις, ο συγκυριακός χαρακτήρας κάθε κώδικα αντιτίθεται στην αναδρομική εφαρμογή του πέμπτου κώδικα. Όπως έχω εκθέσει, οι κώδικες αποτελούν περιορισμένη χρονικά αντίδραση σε προσδιορισμένη οικονομική κατάσταση στον χαλυβουργικό τομέα. Η αναδρομική εφαρμογή παλαιότερου κώδικα θα συνεπαγόταν την εφαρμογή κανόνων των οποίων η θέσπιση οφείλεται σε μια κατάσταση διαφορετική από αυτή που υπήρχε κατά το χρόνο χορηγήσεως της ενισχύσεως.

143. Εντούτοις, πρέπει να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι οι επιπτώσεις μιας παράνομης

60 — Απόφαση Tubemeuse προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 41, σκέψη 20, καθώς και την αιτόφαση της 21ης Νοεμβρίου 1991, C-354/90, Fédération nationale du commerce extérieur des produits alimentaires et Syndicat national des négociants et transformateurs de saumon (Συλλογή 1991, σ. I-5505, σκέψη 13)· για περισσότερες λεπτομέρειες για το παράλληλο ζήτημα του πεδίου εφαρμογής του κώδικα ενισχύσεων προς τη βιομηχανία σιδήρου και χάλυβα, βλ. απόφαση της 9ης Σεπτεμβρίου 1999, T-110/98, RJB Mining κατά Επιτροπής (Συλλογή 1999, σ. II-2585, σκέψεις 65 και επ.· που δεν κατέστη ακόμη αμετάκλητη).

ενισχύσεως διατηρούνται έως την επιστροφή της. Ακόμα και αν το ευεργέτημα δεν εμφανίζεται πλέον αμέσως στον ισολογισμό της επιχειρήσεως πολλά έτη μετά τη χορήγηση της ενισχύσεως, με την ενίσχυση ενισχύθηκε διαρκώς η ανταγωνιστική θέση της δικαιούχου επιχειρήσεως σε σχέση με άλλες επιχειρήσεις που δεν έλαβαν επιδότηση [61].

144. Αποστολή της Επιτροπής δεν είναι να αναχθεί στο χρόνο χορηγήσεως της ενισχύσεως και να εκτιμήσει μόνον τις συνέπειες που επήλθαν την εποχή εκείνη. Αντίθετα, η Επιτροπή πρέπει να προστατεύει τον υφιστάμενο ανταγωνισμό, εκτιμώντας την (διαρκούσα) επίπτωση της ενισχύσεως σε σχέση με τα κριτήρια που ισχύουν κατά τον χρόνο εκδόσεως της αποφάσεως.

δδ) Προστασία της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης

145. Καταρχήν, η προστασία της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης σε μια συγκεκριμένη πρακτική της Επιτροπής λαμβάνεται υπόψη μόνον όταν η Επιτροπή ασκεί, διά της πρακτικής αυτής, εξουσία εκτιμήσεως που της έχει παραχωρηθεί. Το ζήτημα του εφαρμοστέου κώδικα είναι, εντούτοις, νομικό ζήτημα που πρέπει να κριθεί οριστικώς από το Δικαστήριο, χωρίς η Επιτροπή να απολαύει, συναφώς, εξουσία εκτιμήσεως.

61 — Απόφαση της 20ης Μαρτίου 1997, C-24/95, Alcan Deutschland (Συλλογή 1997, σ. I-1591, σκέψεις 51 και 52).

146. Ακόμα και αν η Επιτροπή υποστήριξε κατά το παρελθόν την άποψη ότι πρέπει να εφαρμόζεται ο ισχύων κατά τη χορήγηση ή την καταβολή της ενισχύσεως κώδικας [62], οι αναιρεσείουσες δεν μπορούν να θεμελιώσουν δικαιολογημένη εμπιστοσύνη. Αυτό ισχύει ακόμη περισσότερο για το λόγο ότι αυτή η νομική άποψη είναι εσφαλμένη.

147. Τέλος, οι αναιρεσείουσες δεν μπορούν να συνάγουν από το εσωτερικό σημείωμα της νομικής υπηρεσίας νομική θέση. Αφενός, το σημείωμα δεν γνωστοποιήθηκε στις αναιρεσείουσες ούτε δημοσιεύθηκε από την Επιτροπή. Ακόμα και αν αυτό συνέβαινε, από το έγγραφο προκύπτει σαφώς ότι δεν πρόκειται για οριστική γνώμη της Επιτροπής, απευθυνόμενη στο κοινό, αλλά μόνο για νομική γνωμοδότηση της νομικής υπηρεσίας απευθυνόμενη στις αρμόδιες προς έγκριση της αποφάσεως υπηρεσίες της Επιτροπής.

62 — Συγκεκριμένα, η Επιτροπή δεν στηρίχθηκε στην άποψη αυτή μόνο στην απόφαση 91/176. Βλ., παραδείγματος χάριν, επίσης την απόφαση 1999/720/ΕΚ, ΕΚΑΧ, της Επιτροπής, της 8ης Ιουλίου 1999, σχετικά με την κρατική ενίσχυση που χορήγησε η Γερμανία στην Gröditzer Stahlwerke GmbH και στη θυγατρική της Walzwerk Burg GmbH (ΕΕ L 292, σ. 27, σημείο 46) με την οποία η Επιτροπή έκρινε: «οι επενδυτικές ενισχύσεις που έχουν σχέση με την ΕΚΑΧ θα πρέπει να εκτιμηθούν με βάση το άρθρο 4, στοιχείο γ', της Συνθήκης ΕΚΑΧ και με βάση τον κώδικα ενισχύσεως στη βιομηχανία σιδήρου και χάλυβα που ίσχυε κατά την ημερομηνία της χορήγησής τους». Εντούτοις, η πρακτική της Επιτροπής δεν είναι ομοιόμορφη. Με την απόφαση 1999/227/ΕΚΑΧ της Επιτροπής, της 29ης Ιουλίου 1998, σχετικά με ενισχύσεις του ομόσπονδου κράτους της Κάτω Σαξονίας (Γερμανία) στην εταιρία Georgsmarienhütte (ΕΕ L 83, σ. 72) και με την απόφαση 1999/176/ΕΚΑΧ της Επιτροπής, της 14ης Ιουλίου 1998, σχετικά με εγγυήσεις υπέρ της Eisen und Stahlwalzwerke Rötzel GmbH (ΕΕ L 63, σ. 63), η Επιτροπή ενήργησε όπως και με την προσβαλλόμενη απόφαση.

εε) Έλλειψη αιτιολογίας ως προς την επιλογή της νομικής βάσεως

148. Δεν είναι αναγκαίο να εξεταστεί λεπτομερέστερα το ζήτημα αν οι αναιρεσείουσες μπορούν ακόμη να επικαλεστούν, κατά τη διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου, το επιχείρημα αυτό, το οποίο δεν προέβαλαν κατά τη διοικητική διαδικασία. Πράγματι, ορθώς το Πρωτοδικείο, με τη σκέψη 167 και επ. της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, έκρινε ότι η αιτιολογία της αποφάσεως ως προς το σημείο αυτό πληροί τις προϋποθέσεις αιτιολογήσεως.

149. Συγκεκριμένα, από την ίδια την απόφαση καθώς και από το πλαίσιό της, το οποίο, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, είναι επίσης σημαντικό[63], μπορούν να συναχθούν επαρκείς λόγοι υπέρ της εφαρμογής του πέμπτου κώδικα. Έτσι, από την απόφαση περί κινήσεως της διαδικασίας προκύπτει ότι η Επιτροπή στηρίχθηκε στον πέμπτο κώδικα γιατί ήταν η μόνη ισχύουσα νομική βάση κατά το χρόνο εκδόσεως της αποφάσεως.

150. Η άλλη σκέψη της Επιτροπής ότι ο δεύτερος κώδικας είναι άνευ σημασίας δεδομένου ότι και με βάση τις διατάξεις του θα αποκλειόταν η χορήγηση εγκρίσεως, φαίνεται, πράγματι, κάπως επιφανειακή[64]. Εντούτοις, αυτό δεν συνιστά έλλειψη αιτιολογίας, που θα δικαιολογούσε την ακύρωση της αποφάσεως.

στστ) Συμπέρασμα

151. Δεδομένου ότι ορθώς η Επιτροπή στήριξε την απόφασή της στον πέμπτο κώδικα και όχι στον ισχύοντα κατά το χρόνο χορηγήσεως των ενισχύσεων κώδικα, ο σχετικός λόγος αναιρέσεως πρέπει να απορριφθεί.

4) Διαπίστωση των πραγματικών περιστατικών και έκταση του ελέγχου

152. Οι αναιρεσείουσες προβάλλουν, σε συνδυασμό με διάφορους λόγους αναιρέσεως, αιτιάσεις με τις οποίες βάλλουν κατά της διαπιστώσεως των πραγματικών περιστατικών από την Επιτροπή και το Πρωτοδικείο, καθώς και κατά της εκτάσεως εκτιμήσεως των πραγματικών περιστατικών. Αφενός, ισχυρίζονται ότι η Επιτροπή, με την προσβαλλόμενη απόφαση, δεν χαρακτήρισε ως συμβατό με την κοινή αγορά μέτρο που είχε ήδη εγκρίνει με την απόφαση 91/176. Δεύτερον, οι αναιρεσείουσες προσάπτουν ότι δεν εξετάστηκε επαρκώς η ύπαρξη παρεκκλίσεων από την απαγόρευση των ενισχύσεων.

63 — Αποφάσεις της 29ης Φεβρουαρίου 1996, C-56/93, Βέλγιο κατά Επιτροπής (Συλλογή 1996, σ. I-723, σκέψη 86), και της 19ης Σεπτεμβρίου 2000, C-156/98, Γερμανία κατά Επιτροπής (Συλλογή 2000, σ. I-6857, σκέψη 97).

64 — Βλ. σημεία 128 έως 131 ανωτέρω.

α) Λήψη υπόψη ήδη εξετασθείσας με την απόφαση 91/176 ενισχύσεως

αα) Επιχειρήματα των διαδίκων

153. Όσον αφορά την πρώτη πτυχή, οι αναιρεσείουσες ισχυρίζονται ότι η Επιτροπή εξέδωσε δύο αντιφατικές αποφάσεις σχετικά με τις χορηγηθείσες με την απόφαση 7673, της 14ης Δεκεμβρίου 1987, αυτόνομης περιφέρειας του Bolzano ενισχύσεις. Οι αναιρεσείουσες ισχυρίζονται ότι το δάνειο ύψους 6 321 000 000 ITL, το οποίο αναφέρεται στην προσβαλλόμενη απόφαση, αποτέλεσε ήδη αντικείμενο της αποφάσεως 91/176. Το προς επιστροφή ποσό υπολογίστηκε λανθασμένα· ανέρχεται μόνο σε 4 400 000 000 ITL. Κατά τις αναιρεσείουσες, το Πρωτοδικείο δεν αμφισβήτησε το γεγονός αυτό και περιορίστηκε να παρατηρήσει ότι η Επιτροπή πρέπει να λάβει υπόψη μόνο τις πληροφορίες τις οποίες διαθέτει κατά το χρόνο εκδόσεως της αποφάσεως.

154. Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι η αιτίαση είναι απαράδεκτη διότι δεν προβλήθηκε κατά τη διοικητική διαδικασία. Εξάλλου, κατά την Επιτροπή, πρόκειται για πραγματικό ζήτημα επί του οποίου αποφάνθηκε το Πρωτοδικείο. Συγκεκριμένα, η Επιτροπή ισχυρίζεται ότι οι αναιρεσείουσες δεν απέδειξαν σε ποιο βαθμό οι δύο αποφάσεις αφορούν τις ίδιες ενισχύσεις. Η Επιτροπή ισχυρίζεται ότι η απόφαση 91/176 αφορά δάνειο 6 500 000 000 ITL, με επιτόκιο 4,5 % και διάρκεια δώδεκα έτη, το οποίο ζητήθηκε στις 2 Ιανουαρίου 1982 και χορηγήθηκε στις 14 Φεβρουαρίου 1983 με την απόφαση 784. Κατά την Επιτροπή, δεν είναι σαφές σε ποιο βαθμό το μέτρο αυτό είναι το ίδιο με το δάνειο ύψους 13 306 000 000 ITL, με επιτόκιο 3 % και διάρκεια επτά έτη που ζητήθηκε στις 3 Ιουλίου 1986 και χορηγήθηκε με την απόφαση 7673, της 14ης Δεκεμβρίου 1987 και καταβλήθηκε σε δύο δόσεις, μια ύψους 6 321 000 000 ITL στις 10 Μαρτίου 1988 και μια ύψους 987 000 000 ITL στις 30 Ιανουαρίου 1989.

ββ) Εκτίμηση

155. Η αιτίαση είναι παραδεκτή. Δεν απαγορεύεται ρητώς στις αναιρεσείουσες να προβάλλουν την αιτίαση αυτή ενώπιον δικαστηρίου [65]. Επιπλέον, το γεγονός ότι η αίτηση αναιρέσεως περιορίζεται σε νομικά ζητήματα δεν απαγορεύει την προβολή της αιτιάσεως αυτής. Πράγματι, προβάλλονται μόνο νομικά ζητήματα.

156. Το Πρωτοδικείο δεν προέβη σε διαπιστώσεις όσον αφορά τα πραγματικά περιστατικά, αλλά περιορίστηκε να διαπιστώσει ότι η Επιτροπή, με βάση τις γνωστές κατά το χρόνο εκδόσεως της αποφάσεως πληροφορίες, δεν υπέπεσε σε πρόδηλο σφάλμα εκτιμήσεως των πραγματικών περιστατικών. Το Πρωτοδικείο κρίνει ότι, ελλείψει αντίθετων πληροφοριών εκ μέρους της Ιταλικής Κυβερνήσεως και των αναιρεσειουσών κατά τη διοικητική διαδικασία, κανένα στοιχείο

65 — Βλ. σημείο 115 ανωτέρω.

δεν υποδεικνύει ότι η περιγραφή των πραγματικών περιστατικών δεν είναι ακριβής. Το ζήτημα ποιος φέρει το βάρος επικλήσεως είναι νομικό ζήτημα.

157. Μόνο με τη σκέψη 141 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως το Πρωτοδικείο ως obiter dictum, εξέθεσε σκέψεις ως προς τον τρόπο κατά τον οποίο τα πραγματικά περιστατικά των δύο αποφάσεων μπορούσαν να συνυπάρχουν, χωρίς, εντούτοις, να στηρίξει την απόφασή του σε αυτό.

158. Η αβεβαιότητα ως προς το ζήτημα αν η Επιτροπή έκρινε δύο φορές την ίδια και μόνο ενίσχυση οφείλεται, μεταξύ άλλων, στην μη απολύτως σαφή περιγραφή του αντικειμένου της αποφάσεως 91/176. Με την απόφαση αυτή, στο σημείο I, τονίζεται:

«Τον Δεκέμβριο του 1987, οι αρχές αυτόνομης επαρχίας του Bolzano χορήγησαν στη χαλυβουργία του Bolzano (όμιλος Falck) επιδοτούμενο δάνειο ύψους 6 000 000 000 ITL [...], για να υποστηρίξουν μια επένδυση ύψους 23 000 000 000 ITL [...].

Το δάνειο αυτό, διάρκειας έντεκα ετών, χορηγήθηκε με επιτόκιο 3,5 %.»

159. Στη συνέχεια, διευκρινίζεται ότι η χορήγηση του δανείου στηρίζεται σε απόφαση των αρχών της επαρχίας του Bolzano της 14ης Φεβρουαρίου 1983 η οποία κοινοποιήθηκε εγκαίρως στην Επιτροπή, αλλά το δάνειο χορηγήθηκε παρανόμως μετά την κατάργηση του δεύτερου κώδικα το 1987.

160. Η προσβαλλόμενη απόφαση αναφέρει την ενίσχυση αυτή στο σημείο I, υπό α' και μια άλλη διαφορετική ενίσχυση, στο σημείο I, υπό δ', η οποία στηρίζεται στην απόφαση 7673 της 14ης Δεκεμβρίου 1987. Επομένως, το μέτρο που αποτελεί αντικείμενο της αποφάσεως 91/176 δεν θεωρείται, ούτε με την προσβαλλόμενη απόφαση ούτε με την ανακοίνωση περί κινήσεως της διαδικασίας, ως όμοιο με ενίσχυση χορηγηθείσα στις 14 Δεκεμβρίου 1987.

161. Οι αναιρεσείουσες υποστηρίζουν, αντίθετα, ότι η απόφαση 91/176 αφορά την ενίσχυση που αναφέρεται στην απόφαση 7673. Εντούτοις, συδόλως διευκρινίζουν τη σχέση που η ενίσχυση αυτή έχει με την ενίσχυση που αναφέρεται στο σημείο I, υπό α', της προσβαλλόμενης αποφάσεως. Συναφώς, μπορούν να διατυπωθούν διάφορες υποθέσεις. Αφενός, μπορεί να πρόκειται για την ίδια ακριβώς ενίσχυση που αναφέρεται στο σημείο δ'. Στην περίπτωση αυτή, η απόφαση περιλαμβάνει αντίφαση, δεδομένου ότι, αφενός, αποκλείει την ίδια ενίσχυση από το πεδίο εφαρμογής της, αφετέρου, διατάσσει την επιστροφή της [66]. Η δεύτερη δυνατότητα

66 — Αν η υπόθεση αυτή επιβεβαιωθεί από τις ιταλικές αρχές, στο πλαίσιο επιστροφής των ενισχύσεων, θα έπρεπε να ερμηνευθεί η απόφαση αντιστοίχως προς το σκοπό της. Δεδομένου ότι η υπόθεση αυτή δεν σκοπεί στην εκ νέου εξέταση της ενισχύσεως που αφορά η απόφαση 91/176, η διάταξη της αποφάσεως αυτής θα ήταν ότι το σύνηθες επιτόκιο της αγοράς πρέπει να υπολογιστεί από τη χορήγηση της ενισχύσεως.

είναι να πρόκειται πράγματι για δύο διαφορετικά μέτρα. Τέλος, ενδέχεται να είναι ακριβής η υπόθεση του Πρωτοδικείου ότι δηλαδή η Επιτροπή ήταν σωστά ενημερωμένη κατά την έκδοση της αποφάσεως 91/176 και ότι θεώρησε κακώς ότι η χορηγηθείσα το Δεκέμβριο του 1987 ενίσχυση αντιστοιχούσε σε μέτρο ήδη σχεδιασθέν το 1983, ενώ επρόκειτο για εντελώς νέο μέτρο, με εντελώς διαφορετικούς στόχους.

162. Δυστυχώς, η Ιταλική Κυβέρνηση, με το υπόμνημά της αντικρούσεως, δεν έλαβε θέση ως προς το σημείο αυτό και δεν συνέβαλε στην διευκρίνισή του. Ομοίως, οι δηλώσεις της Επιτροπής ενώπιον του Δικαστηρίου δεν συμβάλλουν στην κατανόηση της υποθέσεως. Κατ' αρχάς, υπολόγισε το ποσό των ενισχύσεων που αφορά η απόφαση 91/176 σε 5,6 δισεκατομμύρια ITL για να το διορθώσει σε 6,5 δισεκατομμύρια ITL. Η διάρκεια είναι δώδεκα έτη και το επιτόκιο 4,5 % [67]. Στην ίδια την απόφαση, αναφέρονται, αντίθετα, εντελώς διαφορετικά νούμερα (6 δισεκατομμύρια, 11 έτη και 3,5 %).

163. Εντούτοις, ήταν καθοριστικό ότι, κατά την έκδοση της προσβαλλόμενης αποφάσεως, η Επιτροπή, με βάση τα στοιχεία που διέθετε, θεώρησε ότι πρόκειται για δύο διαφορετικά μέτρα. Δεδομένου ότι ούτε η Ιταλική Κυβέρνηση ούτε οι αναιρεσείουσες επισήμαναν τυχόν σφάλματα της Επιτροπής κατά τη διοικητική διαδικασία, ενώ, με βάση την ανακοίνωση περί κινήσεως της επίσημης διαδικασίας, προέκυπταν τα πραγματικά περιστατικά επί των οποίων στηρίχτηκε η Επιτροπή, η ακύρωση της αποφάσεως για το λόγο αυτό αποκλείεται.

164. Οι αναιρεσείουσες ουδόλως αιτιολόγησαν τις υπόλοιπες αιτιάσεις που προέβαλαν στο πλαίσιο αυτό, κατά τις οποίες η Επιτροπή προσδιόρισε εσφαλμένα τα επιστρεπτέα ποσά. Ιδίως, δεν απέδειξαν σε ποιο βαθμό η απόφαση του Πρωτοδικείου είναι εσφαλμένη ως προς το σημείο αυτό.

165. Συνεπώς, πρέπει να απορριφθεί το πρώτο σκέλος της αιτιάσεως στο σύνολό του.

β) Μη εξέταση της υπάρξεως παρεκκλίσεων από την απαγόρευση ενισχύσεων

αα) Επιχειρήματα των διαδίκων

166. Οι προσφεύγουσες ισχυρίζονται ότι, δεδομένου ότι η Επιτροπή δεν τις άκουσε, δεν είχαν τη δυνατότητα να αποδείξουν ήδη κατά το στάδιο της διοικητικής διαδικασίας,

67 — Οι όροι αυτοί φαίνεται να αντιστοιχούν στους όρους που αναφέρονται με την απόφαση 784 της αυτόνομης περιφέρειας του Bolzano.

αλλά μόνο για πρώτη φορά ενώπιον του Πρωτοδικείου, ότι οι ενισχύσεις πληρούν πράγματι τις προϋποθέσεις ώστε να εγκριθούν. Συνεπώς, το Πρωτοδικείο έπρεπε να ακυρώσει την απόφαση, είτε λόγω προσβολής των δικαιωμάτων άμυνας, είτε — κατόπιν εκτιμήσεως των αποδεικτικών στοιχείων που προσκόμισε η ACB και η Falck — για το λόγο ότι η Επιτροπή κακώς εκτίμησε τις ενισχύσεις.

167. Κατά τις αναιρεσείουσες, το Πρωτοδικείο έλαβε γνώση των προσκομισθέντων αποδεικτικών στοιχείων και δεν συνήγαγε τα αναγκαία συμπεράσματα. Αν τα αποδεικτικά στοιχεία δεν ήταν επαρκή, το Πρωτοδικείο έπρεπε να διατάξει πραγματογνωμοσύνη. Επιπλέον, οι αναιρεσείουσες ισχυρίζονται ότι το Πρωτοδικείο δεν έλαβε υπόψη το προβληθέν από τη Falck κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση επιχείρημα.

168. Η Ιταλική Κυβέρνηση αμφισβητεί τη διαπίστωση του Πρωτοδικείου ότι η Ιταλική Κυβέρνηση έπρεπε, κατά τη διοικητική διαδικασία, να προβάλει όλες τις περιστάσεις από τις οποίες προκύπτει η νομιμότητα της ενισχύσεως. Αντίθετα, όπως ισχυρίζεται η Ιταλική Κυβέρνηση, εναπόκειται στην Επιτροπή, που κίνησε τη διαδικασία, να διαπιστώσει τα πραγματικά περιστατικά.

169. Η Επιτροπή φρονεί ότι το Πρωτοδικείο ορθώς προσδιόρισε τα όρια του δικαστικού ελέγχου και εκτίμησε σωστά τα προσκομισθέντα αποδεικτικά στοιχεία.

ββ) Εκτίμηση

170. Με το δεύτερο σκέλος αυτού του λόγου αναιρέσεως, οι αναιρεσείουσες αμφισβητούν, κατ' ουσίαν, το γεγονός ότι τόσο η Επιτροπή όσο και το Πρωτοδικείο δεν αποσαφήνισαν επαρκώς τα πραγματικά περιστατικά όσον αφορά την τήρηση των όρων εγκρίσεως και τα εκτίμησαν εσφαλμένα.

171. Όπως έχω ήδη διαπιστώσει, οι αναιρεσείουσες είχαν, κατά τη διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας, αρκετές δυνατότητες να προβάλουν τα πραγματικά περιστατικά τα οποία, κατ' αυτές, αποδείκνυαν το συμβατό των ενισχύσεων με τον κώδικα. Με την ανακοίνωση περί κινήσεως της διαδικασίας, η Επιτροπή διευκρίνισε ότι οι ενισχύσεις, με βάση τις πληροφορίες που διέθετε, δεν πληρούσαν τις προϋποθέσεις ώστε να εγκριθούν ως ενισχύσεις για την έρευνα και την ανάπτυξη, για την προστασία του περιβάλλοντος, την εξοικονόμηση ενέργειας και τη βελτίωση της ποιότητας των προϊόντων. Εναπόκειτο στην Ιταλική Κυβέρνηση και στις αναιρεσείουσες να εκθέσουν την αντίθετη άποψή τους και να τη στηρίξουν με περαιτέρω πληροφορίες, όπως ορθώς έκρινε το Πρωτοδικείο με τη σκέψη 116 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως. Αν στην Επιτροπή δεν περιέρχεται κανένα στοιχείο με βάση το οποίο οι πληροφορίες που διαθέτει είναι ανακριβείς ή ελλιπείς δεν πρέπει αυτεπαγγέλτως να συνεχίσει την έρευνα της υποθέσεως.

172. Η Επιτροπή δεν εκτίμησε προδήλως εσφαλμένα τα πραγματικά περιστατικά. Το Πρωτοδικείο ορθώς καταλήγει στο συμπέ-

ρασμα αυτό ακολουθώντας τον παρακάτω συλλογισμό. Κατ' αρχάς, διαπιστώνει ότι ο δικαστικός έλεγχος περίπλοκων οικονομικών πραγματικών περιστατικών περιορίζεται στην διαπίστωση καταχρήσεως εξουσίας ή προδήλων σφαλμάτων [68] και, με την ευκαιρία αυτή, η προσφεύγουσα πρέπει να προσκομίσει πραγματικά στοιχεία που καθιστούν μη πειστική την εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών από την Επιτροπή. Στη συνέχεια, το Πρωτοδικείο εξακριβώνει αν η Επιτροπή δεν εκτίμησε κατά τρόπο προδήλως εσφαλμένα τα προβληθέντα από την Ιταλική Δημοκρατία κατά τη διοικητική διαδικασία πραγματικά περιστατικά. Σ' αυτό περιλαμβάνονται τα αποδεικτικά στοιχεία που προσκομίστηκαν στο Πρωτοδικείο, ιδίως η έκθεση Andersen.

173. Κατ' αρχάς, πρέπει να υπογραμμιστεί ότι η νομιμότητα μιας αποφάσεως, στο πλαίσιο προσφυγής ακυρώσεως κατ' εφαρμογή του άρθρου 33 της Συνθήκης ΕΚΑΧ, πρέπει να εκτιμάται σε σχέση με τις πληροφορίες που διέθετε η Επιτροπή κατά το χρόνο εκδόσεως της αποφάσεως [69].

174. Επ' ευκαιρία προηγούμενων διαδικασιών περί ενισχύσεων υπέρ της ACB και της Falck, η Επιτροπή έλαβε γνώση ορισμένων στοιχείων. Συνέλεξε περαιτέρω πληροφορίες από τα προσκομισθέντα τα από την Ιταλική Κυβέρνηση καθώς και από τις γερμανικές και βρετανικές ενώσεις παραγωγών χάλυβα στοιχεία, στο πλαίσιο της διοικητικής διαδικασίας. Τα πραγματικά περιστατικά και τα αποδεικτικά στοιχεία που υποβλήθηκαν για πρώτη φορά ενώπιον του Πρωτοδικείου από τις αναιρεσείουσες είναι καθοριστικά μόνο στο μέτρο που από αυτά προκύπτει πρόδηλη πλάνη εκτιμήσεως εκ μέρους της Επιτροπής όσον αφορά τα πραγματικά περιστατικά που γνώριζε κατά το χρόνο της αποφάσεως.

175. Δεδομένου ότι η αίτηση αναιρέσεως, κατ' εφαρμογή του άρθρου 32, στοιχείο δ', της Συνθήκης ΕΚΑΧ σε συνδυασμό με το άρθρο 51, παράγραφος 1, του Οργανισμού ΕΚΑΧ, περιορίζεται σε νομικά ζητήματα, το Δικαστήριο, κατ' αναίρεση, δεν μπορεί να εξακριβώσει αν το Πρωτοδικείο ορθώς εκτίμησε τα πραγματικά περιστατικά που οι αναιρεσείουσες προέβαλαν προς απόδειξη πρόδηλης πλάνης εκτιμήσεως εκ μέρους της Επιτροπής. Ανεξαρτήτως τούτου, οι αναιρεσείουσες δεν επικαλέστηκαν συγκεκριμένη πλάνη εκτιμήσεως εκ μέρους του Πρωτοδικείου. Επιπλέον, δεν απέδειξαν ποια προβληθέντα από τη Falck κατά την προφορική διαδικασία πραγματικά περιστατικά το Πρωτοδικείο δεν έλαβε υπόψη.

176. Αν, μετά τον έλεγχο των πραγματικών αυτών περιστατικών, το Πρωτοδικείο δεν είχε καμία αμφιβολία ως προς την εκτίμηση της Επιτροπής δεν υποχρεούται να ερευνήσει περαιτέρω το ίδιο τα πραγματικά περιστατικά και, παραδείγματος χάριν, να ζητήσει πραγματογνωμοσύνη.

177. Συνεπώς, πρέπει επίσης να απορριφθεί το δεύτερο σκέλος του λόγου αναιρέσεως.

68 — Βλ., επίσης, την πάγια νομολογία του Δικαστηρίου.ent la jurisprudence constante de la Cour de justice. Βλ. την απόφαση της 5ης Οκτωβρίου 2000, Γερμανία κατά Επιτροπής (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 41, σκέψη 26) καθώς και την εκεί παρατιθέμενη νομολογία.

69 — Βλ. την παρατεθείσα στην υποσημείωση 54 νομολογία.

5) Μη λήψη υπόψη των επιπτώσεων στις ενδοκοινοτικές εμπορικές συναλλαγές

α) Επιχειρήματα των διαδίκων

178. Στο πλαίσιο του λόγου αυτού, η ACB και η Falck προσάπτουν στο Πρωτοδικείο, το οποίο στηρίχτηκε στην απόφαση Gezamenlijke Steenkolenmijnen [70] του 1961 — ότι δεν έλαβε υπόψη το γεγονός ότι οι επιπτώσεις των ενισχύσεων στις ενδοκοινοτικές εμπορικές συναλλαγές ήταν μόνον περιορισμένες. Το Πρωτοδικείο παρέβλεψε το γεγονός ότι, σύμφωνα με πρόσφατη νομολογία [71], πρέπει να διασφαλίζεται η συνοχή των συνθηκών. Επιπλέον, κατά τις αναιρεσείουσες, το ίδιο το Πρωτοδικείο έκρινε ότι κάθε ενίσχυση δεν είναι ασυμβίβαστη με την κοινή αγορά, αλλά ότι η απαγόρευση των ενισχύσεων του άρθρου 4, στοιχείου γ', της Συνθήκης ΕΚΑΧ πρέπει να ερμηνεύεται υπό το φως των στόχων της Συνθήκης [72].

179. Συμπληρωματικά, η Ιταλική Κυβέρνηση ισχυρίζεται ότι συνεκτίμηση των επιπτώσεων μιας ενισχύσεως στον ανταγωνισμό και στις ενδοκοινοτικές εμπορικές συναλλαγές αποτελεί γενική αρχή των συνθηκών και, συνεπώς, λαμβάνεται υπόψη στην παρούσα υπόθεση.

180. Αντίθετα, η Επιτροπή φρονεί ότι λόγω της γενικής απαρεύσεως των κρατικών ενισχύσεων που περιλαμβάνεται στο άρθρο 4, στοιχείο γ', της Συνθήκης ΕΚΑΧ, οι επιπτώσεις τους στις ενδοκοινοτικές εμπορικές συναλλαγές δεν λαμβάνονται υπόψη. Η Επιτροπή τονίζει ότι, όπως προκύπτει από τη νομολογία του Δικαστηρίου η Συνθήκη ΕΚ δεν εφαρμόζεται στα προϊόντα ΕΚΑΧ βάσει του άρθρου 305 ΕΚ [73]. Κατά την Επιτροπή, η απόφαση Busseni έφτασε στα όρια της ερμηνείας και παρέμεινε μεμονωμένη.

β) Εκτίμηση

181. Το Δικαστήριο, με την απόφαση της 21ης Ιουνίου 2001 έκρινε ότι [74]:

«[...] το άρθρο 4, στοιχείο γ', της Συνθήκης ΕΚΑΧ, σε αντίθεση με το άρθρο 92, παράγραφος 1, της Συνθήκης ΕΚ, δεν απαιτεί, για να θεωρηθούν οι ενισχύσεις ασυμβίβαστες με την κοινή αγορά, την προϋπόθεση ότι νοθεύουν ή απειλούν να νοθεύσουν τον ανταγωνισμό [...]»

70 — Πρακτορατεθείσα απόφαση στην υποσημείωση 23.

71 — Απόφαση της 22ας Φεβρουαρίου 1990, C-221/88, Busseni (Συλλογή 1990, σ. I-495, σκέψη 16).

72 — Απόφαση της 24ης Οκτωβρίου 1997, T-239/94, EISA κατά Επιτροπής (Συλλογή 1997, σ. II-1839, σκέψη 62).

73 — Η Επιτροπή παραπέμπει στις αποφάσεις της 15ης Δεκεμβρίου 1987, 328/85, Deutsche Bobcock (Συλλογή 1987, σ. 5119, σκέψη 10), και της 2ας Μαΐου 1996, C-18/94, Hopkins κ.λπ. (Συλλογή 1996, σ. I-2281, σκέψη 14).

74 — Απόφαση της 21ης Ιουνίου 2001, C-280/99 P έως C-282/99 P, Moccia Irma κ.λπ. κατά Επιτροπής (Συλλογή 2001, σ. I-4717, σκέψεις 32 και 33)· βλ., επίσης, τη διάταξη Lech-Stahlwerke κατά Επιτροπής (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 34, σκέψη 41).

182. Όπως ορθώς έκρινε το Πρωτοδικείο με τη σκέψη 82 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το άρθρο 4, στοιχείο γ', της Συνθήκης ΕΚΑΧ απαγορεύει όλες ανεξαιρέτως τις ενισχύσεις, προκειμένου να διασφαλιστεί ότι, για τη δημιουργία, τη διατήρηση και την τήρηση ομαλών συνθηκών ανταγωνισμού, οι ενισχύσεις θεωρούνται ασυμβίβαστες με την κοινή αγορά χωρίς να είναι απαραίτητο να διαπιστωθεί, ή απλώς και μόνο να αποδειχτεί, ότι επηρεάζονται πράγματι οι συνθήκες ανταγωνισμού ή ελλοχεύει κίνδυνος να επηρεαστούν.

183. Συνεπώς, και στην παρούσα υπόθεση, το Πρωτοδικείο ορθώς δεν εξέτασε αν νοθεύεται ο ανταγωνισμός ή αν επηρεάζονται οι ενδοκοινοτικές εμπορικές συναλλαγές με τη χορηγηθείσα στην ACB ενίσχυση. Συνεπώς, πρέπει να απορριφθεί αυτός ο λόγος αναιρέσεως.

6) Παράβαση των κανόνων περί παραγραφής και παραβίαση της αρχής της ασφάλειας δικαίου

α) Επιχειρήματα των διαδίκων

184. Οι αναιρεσείουσες βάλλουν κατά της διαπιστώσεως του Πρωτοδικείου [75] ότι η Επιτροπή δεν παραβίασε καμία προθεσμία παραγραφής. Η υποχρέωση της Επιτροπής να ασκήσει τις εξουσίες της εντός προσθεσμίας απορρέει, κατά τις αναιρεσείουσες, μάλλον από τη γενική αρχή της ασφάλειας δικαίου. Το συμπέρασμα αυτό επιβεβαιώθηκε από το Πρωτοδικείο, μεταξύ άλλων, με την απόφασή του Geigy κατά Επιτροπής [76].

185. Επιπλέον, οι αναιρεσείουσες παραθέτουν διάφορους κανόνες περί παραγραφής που ισχύουν εντός του πεδίου εφαρμογής της Συνθήκης ΕΚ και της Συνθήκης ΕΚΑΧ, με τους οποίους υλοποιείται νομικώς η αρχή της ασφάλειας δικαίου, ήτοι το άρθρο 43 του Οργανισμού ΕΚ [77], την απόφαση 715/78/ΕΚΑΧ της Επιτροπής, της 6ης Απριλίου 1978, περί παραγραφής του δικαιώματος διώξεως και εκτελέσεως των αποφάσεων στον τομέα εφαρμογής της Συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακος και Χάλυβα [78] και τον κανονισμό (ΕΟΚ) 2988/74, του Συμβουλίου της 26ης Νοεμβρίου 1974, περί παραγραφής του δικαιώματος διώξεως και εκτελέσεως των αποφάσεων στους τομείς του δικαίου των μεταφορών και του ανταγωνισμού της ευρωπαϊκής οικονομικής κοινότητας [79]. Αφετέρου, οι αναιρεσείουσες προσάπτουν στο Πρωτοδικείο ότι παρέπεμψε στον κανονισμό 659/1999, διότι η διάταξη αυτή δεν αφορά τις ενισχύσεις στον τομέα της Συνθήκης ΕΚ.

186. Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι από τις παρατεθείσες από τις αναιρεσείουσες απο-

75 — Σκέψη 69 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

76 — Απόφαση της 14ης Ιουλίου 1972, 52/69, Geigy κατά Επιτροπής (Συλλογή τόμος 1972-1973, σ. 787, σκέψεις 20 έως 22).

77 — Εν προκειμένω, η παραπομπή γίνεται, πάντως — αν υποτεθεί ότι υπάρχει παραπομπή —, στο άρθρο 40 του Οργανισμού ΕΚΑΧ.

78 — ΑΒ L 94, σ. 22.

79 — ΕΕ ειδ. έκδ. 07/001, σ. 241.

φάσεις προκύπτει, βεβαίως, ότι οι προθεσμίες παραγραφής αποτελούν έκφραση της αρχής της ασφάλειας δικαίου. Προκειμένου να τηρείται η αρχή αυτή, οι προθεσμίες πρέπει να έχουν καθοριστεί ex ante από το νομοθέτη και όχι ex post. Επίσης, η Επιτροπή αντιτίθεται στην κατ' αναλογία εφαρμογή της αποφάσεως 715/78. Κατά την Επιτροπή, η διάταξη αυτή αφορά την εξουσία της Επιτροπής να επιβάλλει πρόστιμα και χρηματικές ποινές. Εν προκειμένω, δεν πρόκειται, αντίθετα, για πρόστιμα, αλλά για την επιστροφή των ενισχύσεων.

β) Εκτίμηση

187. Υπό το ζήτημα που οι διάδικοι κατά τρόπο γενικό θέτουν με τον τίτλο «παραγραφή», υποκρύπτονται, στην πραγματικότητα, εντελώς διαφορετικοί νομικοί θεσμοί.

188. Η παραγραφή υπό την έννοια της παραγραφής εκτελέσεως, όπως ρυθμίζεται, παραδείγματος χάριν, με το άρθρο 4 της αποφάσεως 715/78, αφορά την προθεσμία εντός της οποίας ο δανειστής πρέπει να προβεί σε εκτέλεση δικαιώματος που έχει ήδη οριστικώς βεβαιωθεί. Στο αστικό δίκαιο η παραγραφή αποτελεί ένσταση η οποία μπορεί να αντιταχθεί κατά της ασκήσεως υφισταμένης αξιώσεως. Η παραγραφή υπό την έννοια της παραγραφής διώξεως [80] ορίζει την περίοδο εντός της οποίας η Επιτροπή μπορεί να επιβάλλει κυρώσεις για παραβιάσεις της Συνθήκης. Στο μέτρο που δεν πρόκειται για κυρώσεις, είναι περισσότερο κατάλληλη η έννοια της προθεσμίας [81]. Όλες οι μορφές παραγραφής ή προθεσμίας επιδιώκουν τον στόχο να δίνεται προτεραιότητα, μετά την παρέλευση ενός καθορισμένου χρονικού διαστήματος, στην άρχη της ασφάλειας δικαίου σε σχέση με την αρχή της ουσιαστικής νομιμότητας. Εντούτοις, διαφοροποιούνται, ιδίως, όσον αφορά τις περιστάσεις υπό τις οποίες αρχίζει να τρέχει η προθεσμία και όσον αφορά τη διάρκειά τους.

189. Επιπλέον, το Δικαστήριο συνάγει από την αρχή της δίκαιης δίκης, όπως διατυπώνεται στο άρθρο 6, παράγραφος 1, της συμβάσεως για την προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των ελευθεριών καθορισμένες προθεσμίες για το πέρας της δικαστικής διαδικασίας [82]. Επιπλέον, διαπίστωσε ότι ο δικαιούχος ενισχύσεως, σε περίπτωση καθυστερημένης δράσεως της Επιτροπής στο πλαίσιο της διοικητικής διαδικασίας, μπορούσε να πιστεύει, υπό συγκεκριμένες περιστάσεις ότι η Επιτροπή δεν θα ζητούσε πλέον την επιστροφή της ενισχύσεως [83]. Συνεπώς, θα πρέπει να εξεταστούν χωριστά στο πλαίσιο του σχετικού με την παραβίαση της αρχής της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης λόγου, οι συνέπειες της διάρκειας της διοικητικής διαδικασίας.

80 — Βλ. άρθρο 1 της αποφάσεως 715/78.

81 — Βλ., συναφώς, τις προτάσεις μου της 27ης Ιανουαρίου 2000 επί της υποθέσεως Επιτροπή κατά Ελλάδος (απόφαση της 12ης Σεπτεμβρίου 2000, C-260/98, Συλλογή 2000, σ. I-6537, σημεία 73 και 74).

82 — Απόφαση της 17ης Δεκεμβρίου 1998, C-185/95 P, Baustahlgewebe κατά Επιτροπής (Συλλογή 1998, σ. I-8417, σκέψεις 20 και 21).

83 — Απόφαση της 24ης Νοεμβρίου 1987, 223/85, RSV κατά Επιτροπής (Συλλογή 1987, σ. 4617, σκέψη 17). Η απόφαση της 27ης Ιανουαρίου 2000, T-194/97 και T-83/98, Branco κατά Επιτροπής (Συλλογή 2000, σ. II-69, σκέψη 91), την οποία αναφέρουν οι αναιρεσείουσες, αφορά επίσης την κατάσταση αυτή.

190. Αν αφήσουμε προς το παρόν κατά μέρος το ζήτημα της διάρκειας της διοικητικής διαδικασίας, είναι δυνατόν, εν πάση περιπτώσει, να πρόκειται για ένα ζήτημα που αφορά προθεσμία. Η προθεσμία εντός της οποίας η Επιτροπή μπορεί ακόμα να ζητήσει την επιστροφή των ενισχύσεων στο πλαίσιο της Συνθήκης ΕΚ είναι δεκαετής σύμφωνα με το άρθρο 15 του κανονισμού 659/1999. Αντίστοιχο νομικό όριο της εξουσίας της Επιτροπής όσον αφορά τις ενισχύσεις ΕΚΑΧ δεν υπάρχει.

191. Αποκλείεται η κατ' αναλογία εφαρμογή της αποφάσεως 715/78. Αφορά ένα εντελώς διαφορετικό είδος εξουσίας της Επιτροπής, ήτοι την εξουσία να επιβάλλει κυρώσεις για τη δημιουργία εμποδίων στον ανταγωνισμό υπό τον τύπο προστίμων και χρηματικών ποινών και να εκτελεί τις σχετικές αποφάσεις [84].

192. Εντούτοις, είναι αμφίβολο αν από την αρχή της ασφάλειας δικαίου μπορεί αμέσως να συναχθεί τέτοιος περιορισμός της εξουσίας της Επιτροπής. Στην απόφαση Lemmerz-Werke κατά Ανωτάτης Αρχής, που παραθέτουν οι αναιρεσείουσες, ο γενικός εισαγγελέας Roemer υποστήριξε, βεβαίως, την άποψη ότι αποκλείεται η ακύρωση αποφάσεως της Ανωτάτης Αρχής πολλά έτη μετά την γνώση των λόγων ακυρώσεως [85]. Ανεξαρτήτως του ότι η υπόθεση στηριζόταν σε τελείως διαφορετικές περιστάσεις, το Δικαστήριο δεν ακολούθησε το γενικό εισαγγελέα, όπως ορθώς υπογραμμίζει η Επιτροπή [86].

193. Στην υπόθεση Geigy, στην οποία επρόκειτο για επιβολή προστίμων λόγω εμποδίων στον ανταγωνισμό, το Δικαστήριο έκρινε ότι μια προθεσμία παραγραφής πρέπει να καθορίζεται εκ των προτέρων από το νομοθέτη προκειμένου να πληροί τη λειτουργία της [87]. Αντίθετα, η αρχή της ασφάλειας δικαίου απαγορεύει, κατά το Δικαστήριο, να αναμένει επ' αόριστο η Επιτροπή προκειμένου να επιβάλλει πρόστιμο. Από τις λοιπές σκέψεις του Δικαστηρίου συνάγεται ότι, στην περίπτωση αυτή — ανεξαρτήτως της απλής παρελεύσεως του χρόνου — πρέπει να συντρέχουν ιδιαίτερες περιστάσεις [88] που επιβάλλουν τον περιορισμό της εξουσίας της Επιτροπής.

194. Συναφώς, λαμβάνονται υπόψη, εν προκειμένω, περιστάσεις που θα μπορούσαν ενδεχομένως να θεμελιώσουν την εμπιστοσύνη των αναιρεσειουσών στο ότι η Επιτροπή δεν θα ζητούσε την επιστροφή των ενισχύσεων. Συνεπώς, το επιχείρημα αυτό πρέπει να εξεταστεί μαζί με τον αντλούμενο από την προστασία της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης λόγο.

84 — Βλ. απόφαση της 15ης Σεπτεμβρίου 1998, T-126/96 και T-127/96, BFM και EFIM κατά Επιτροπής (Συλλογή 1998, σ. II-3437, σκέψη 48).

85 — Προτάσεις της 4ης Νοεμβρίου 1964 επί της υποθέσεως Lemmerz-Werke κατά Ανωτάτης Αρχής (απόφαση της 13ης Ιουλίου 1965, 111/63, Συλλογή τόμος 1965-1968, σ. 153).

86 — Προπαρατεθείσα απόφαση στο σημείο I.3.

87 — Απόφαση της 14ης Ιουλίου 1972 (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 76, σκέψεις 20 και 21).

88 — Βλ., συναφώς, και τις προτάσεις επί της υποθέσεως Επιτροπή κατά Ελλάδος (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 81, σημεία 75 και επ.).

7) Παραβίαση της αρχής της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης

α) Επιχειρήματα των διαδίκων

195. Υποστηριζόμενες από την Ιταλική Κυβέρνηση, οι αναιρεσείουσες προσάπτουν στο Πρωτοδικείο ότι παραβίασε την αρχή της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, διότι δεν έλαβε υπόψη πολλές περιστάσεις θεμελιώνουσες δικαιολογημένη εμπιστοσύνη.

196. Τα έξι μέτρα που αφορά η απόφαση στηρίζονται στον επαρχιακό νόμο 25/81 και συνδέονταν με το σχέδιο αναδιαρθρώσεως που είχε ήδη εγκρίνει η Επιτροπή το 1983. Συνεπώς, ισχυρίζονται οι αναιρεσείουσες, μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι δεν υπήρχε καμία υποχρέωση κοινοποιήσεως [89]. Εντούτοις, η ACB βεβαιώθηκε από την αυτόνομη περιφέρεια του Bolzano ότι η δεύτερη είχε προβεί σε όλες τις αναγκαίες διατυπώσεις.

197. Κατά την ACB, από τον Ιούλιο του 1988, όταν κίνησε τη διαδικασία η οποία κατέληξε στην έκδοση της αποφάσεως 91/176, η Επιτροπή γνώριζε τα μέτρα. Μετά την έκδοση της αποφάσεως 91/176, όταν ήδη είχαν καταβληθεί όλες οι ενισχύσεις, η ACB υπέθεσε ότι η Επιτροπή, με την εξαίρεση των αμφισβητηθεισών ενισχύσεων, δεν είχε καμία αντίρρηση κατά των άλλων μέτρων.

198. Επιπλέον, οι αναιρεσείουσες επικαλούνται τη γνωμοδότηση της νομικής υπηρεσίας της Επιτροπής της 18ης Ιουλίου 1990, που δεν είναι πλέον απαραίτητο να εξεταστεί εν προκειμένω, σύμφωνα με τις εκτεθείσες στο σημείο 147 σκέψεις.

199. Τέλος, κατά τις αναιρεσείουσες, η ACB, λόγω του διαδρομόντος χρόνου από τη χορήγηση των ενισχύσεων, μπορούσε να σκεφτεί ότι αυτές δεν θα αμφισβητούνταν πλέον. Στις 26 Ιουλίου 1987, η Επιτροπή κίνησε τη διοικητική διαδικασία που οδήγησε στην έκδοση της αποφάσεως 91/176. Την 1η Αυγούστου 1995 κινήθηκε η διαδικασία που κατέληξε στην προσβαλλόμενη απόφαση, αφού τα πρώτα στοιχεία είχαν ζητηθεί από την Ιταλική Κυβέρνηση ήδη στις 21 Δεκεμβρίου 1994. Κατά την ACB, η Επιτροπή παραβίασε επίσης την αρχή της αναλογικότητας και την αρχή της ειλικρινούς συνεργασίας, διότι εξέδωσε την απόφαση με την οποία ζήτησε την επιστροφή των εγγυήσεων 156 μήνες μετά τη χορήγηση της πρώτης ενισχύσεως και 96 μήνες μετά τη χορήγηση της δεύτερης ενισχύσεως.

200. Οι αναιρεσείουσες παραπέμπουν, ιδίως, στην απόφαση RSV κατά Επιτροπής [90], με

89 — Συναφώς, οι αναιρεσείουσες παρατέμπτουν στην απόφαση της 9ης Αυγούστου 1994, C-44/93, Namur (Συλλογή 1994, σ. I-3829), η οποία, εντούτοις, δεν είναι σχετική, δεδομένου ότι η υπόθεση αυτή, αντίθετα προς την υπό κρίση υπόθεση, αφορά υφιστάμενες ενισχύσεις και όχι νέες ενισχύσεις.

90 — Παραπαρατεθείσα στην υποσημείωση 83.

την οποία το Δικαστήριο δέχθηκε την ύπαρξη δικαιολογημένης εμπιστοσύνης ήδη μετά την παρέλευση διαστήματος 26 μηνών.

201. Η Επιτροπή υπενθυμίζει ότι ο δικαιούχος μη κοινοποιηθείσας ενισχύσεως δεν μπορεί να επικαλεσθεί την προστασία της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης παρά μόνο εάν συντρέχουν εξαιρετικές περιστάσεις, που, καταρχήν, εναπόκειται στο εθνικό δικαστήριο να προσδιορίσει[91]. Κατά την Επιτροπή, λόγω της ευρείας απαγορεύσεως των ενισχύσεων που προβλέπει η Συνθήκη ΕΚΑΧ, πρέπει να εφαρμοσθούν, εν προκειμένω, κριτήρια ακόμη αυστηρότερα από τα εφαρμοζόμενα στις ενισχύσεις της Συνθήκης ΕΚ.

202. Η Επιτροπή ισχυρίζεται ότι οι αναιρεσείουσες ουδόλως μπορούσαν να θεμελιώσουν δικαιολογημένη εμπιστοσύνη ως προς τη νομιμότητα όλων των ενισχύσεων που χορηγήθηκαν καθυστερημένα με βάση την έγκριση του προγράμματος αναδιαρθρώσεως του 1983, το οποίο τροποποιήθηκε το 1986 χωρίς να γνωστοποιηθεί στην Επιτροπή. Η υποτιθέμενη επιμέλεια που επέδειξε η ACB δεν μεταβάλλει το γεγονός ότι αυτή απευθύνθηκε μόνο στην επαρχία του Bolzano και όχι στις ιταλικές αρχές που είναι αρμόδιες για την κοινοποίηση.

203. Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι ο ισχυρισμός κατά τον οποίο γνώριζε ήδη το 1988 όλες τις περιστάσεις απορρίφθηκε ήδη από το Πρωτοδικείο δια αντίθετης διαπιστώσεως πραγματικών περιστατικών, η οποία δεν μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο ελέγχου κατ' αναίρεση.

β) Εκτίμηση

204. Κατ' αρχάς, πρέπει να διαπιστωθεί ότι οι αναιρεσείουσες επικαλούνται τις αρχές της ειλικρινούς συνεργασίας και της αναλογικότητας χωρίς να διευκρινίζουν σε ποιο βαθμό παραβιάζονται οι αρχές αυτές. Συνεπώς, τα επιχειρήματά τους πρέπει να εξεταστούν αποκλειστικώς όσον αφορά την παραβίαση της αρχής της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης.

205. Οι αναιρεσείουσες μπορούν να επικαλεστούν την προστασία της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης όχι μόνον ενώπιον των εθνικών αρχών αλλά και ενώπιον του κοινοτικού δικαστή. Βεβαίως, η επιστροφή παράνομης ενισχύσεως από τον δικαιούχο διέπεται από το εθνικό δικονομικό δίκαιο. Ο δικαιούχος ενισχύσεως μπορεί να ασκήσει προσφυγή ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου κατά αποφάσεως με την οποία ζητείται η επιστροφή της ενισχύσεως επικαλούμενος την αρχή της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, στο μέτρο που οι προβλεπόμενες προϋποθέσεις είναι ίδιες με τις προϋποθέσεις για την ανάκτηση χρηματικών

91 — Συναφώς, η Επιτροπή παραπέμπει σε αποφάσεις της 20ής Σεπτεμβρίου 1990, C-5/89, Επιτροπή κατά Γερμανίας (Συλλογή 1990, σ. I-3437, σκέψεις 14 και επ.)· της 10ης Ιουνίου 1993, C-183/91, Επιτροπή κατά Ελλάδος (Συλλογή 1993, σ. I-3131, σκέψη 18) καθώς και στην αιτόφαση Alcan Deutschland (προταρατεθείσα στην υποσημείωση 61).

παροχών αμιγώς εθνικών και λαμβάνεται πλήρως υπόψη το συμφέρον της Κοινότητας [92].

206. Η Επιτροπή, όπως ακριβώς και το Πρωτοδικείο με την απόφαση Siemens κατά Επιτροπής, φαίνεται να καταλήγει ότι ο έλεγχος της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης επιφυλάσσεται αποκλειστικώς στον εθνικό δικαστή [93].

207. Δεν μπορώ, πάντως, να συνταχθώ με την άποψη αυτή. Με την απόφαση RSV κατά Επιτροπής [94], το Δικαστήριο ακύρωσε απόφαση της Επιτροπής, με την οποία αυτή απαίτησε την επιστροφή των ενισχύσεων για λόγους αντλούμενους από τη δικαιολογημένη εμπιστοσύνη. Η αρχή της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης αναγνωρίζεται, πράγματι, όχι μόνο στο εθνικό δίκαιο αλλά και στο κοινοτικό δίκαιο [95]. Η Επιτροπή πρέπει να συνεκτιμά την αρχή αυτή όταν εκδίδει τις αποφάσεις της, όπως και το Δικαστήριο όταν ελέγχει τη νομιμότητα των αποφάσεων αυτών.

208. Οι αναιρεσείουσες δεν αμφισβητούν την ορθή διαπίστωση του Πρωτοδικείου ότι ο δικαιούχος ενισχύσεως μπορεί, κατ' αρχήν, να έχει δικαιολογημένη εμπιστοσύνη σχετικά με τον νόμιμο χαρακτήρα της ενισχύσεως μόνο εφόσον η εν λόγω ενίσχυση έχει χορηγηθεί κατόπιν τηρήσεως της προβλεπόμενης διαδικασίας και μπορεί να επικαλεστεί την αρχή της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, σε περίπτωση παρανόμων ενισχύσεων, μόνο υπό εξαιρετικές περιστάσεις [96]. Εντούτοις, υποστηρίζουν ότι — αντίθετα προς ό,τι διαπίστωσε το Πρωτοδικείο — συνέτρεχαν τέτοιες εξαιρετικές περιστάσεις.

209. Η επιχειρηματολογία των αναιρεσειουσών ότι η ACB, λόγω της αρχικής εγκρίσεως του προγράμματος αναδιαρθρώσεως, μπορούσε να θεμελιώσει δικαιολογημένη εμπιστοσύνη σχετικά με τον νόμιμο χαρακτήρα δεν είναι πειστική. Η Επιτροπή έλαβε υπόψη την αβεβαιότητα που υπήρχε ως προς την υποχρέωση κοινοποιήσεως χορηγηθεισών πριν από την 1η Ιανουαρίου 1986 ενισχύσεων και δεν απαίτησε την επιστροφή τους. Με βάση τον δεύτερο κώδικα, που αποτελεί τη νομική βάση εγκρίσεως του σχεδίου αναδιαρθρώσεως, όλες οι ενισχύσεις έπρεπε να είχαν καταβληθεί έως την 31η Δεκεμβρίου 1985. Για μόνο τον λόγο αυτόν, η εμπιστοσύνη σχετικά τον νόμιμο χαρακτήρα των μεταγενέστερα χορηγηθεισών ενισχύσεων αποκλείεται. Αντίθετα, τα μη εκτελεσθέντα έως την ημερομηνία αυτή μέτρα θα έπρεπε να κοινοποιηθούν εκ νέου κατ' εφαρμογή του επόμενου κώδικα και να εγκριθούν με βάση αυτόν.

210. Ούτε μπορούσαν οι αναιρεσείουσες να πιστεύουν ότι οι ενισχύσεις που καταβλήθηκαν μετά την 31η Δεκεμβρίου 1985 είναι νόμιμες διότι η απόφαση 91/176 αμφισβήτησε μια μόνο ενίσχυση και διέταξε την

92 — Αποφάσεις της 21ης Σεπτεμβρίου 1983, 205 έως 215/82, Deutsche Milchkontor κ.λπ. κατά Γερμανίας (Συλλογή 1983, σ. 2633, σκέψη 33) και της 20ής Σεπτεμβρίου 1990 (προταρατεθείσα στην υποσημείωση 91, σκέψεις 13 έως 16).

93 — Απόφαση της 8ης Ιουλίου 1995, T-459/93, Siemens κατά Επιτροπής (Συλλογή 1995, σ. II-1675, σκέψη 105).

94 — Προταρατεθείσα στην υποσημείωση 83, σκέψη 17.

95 — Βλ. απόφαση Milchkontor κ.λπ. (προταρατεθείσα στην υποσημείωση 91, σκέψη 30).

96 — Σκέψη 84 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως και την εκεί παρατιθέμενη νομολογία.

εξάλειψη των αποτελεσμάτων της για το μέλλον. Το συμπέρασμα αυτό θα μπορούσε να γίνει δεκτό αν η Επιτροπή, κατά το χρόνο εκδόσεως της αποφάσεως, γνώριζε όλα τα μέτρα. Στην αιτιολογία της αποφάσεως 91/176, η Επιτροπή αναφέρει μόνο ένα επιδοτούμενο δάνειο ύψους 6 δισεκατομμυρίων ITL, χορηγηθέν το Δεκέμβριο του 1987. Με τη σκέψη 94 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο διαπίστωσε ότι ουδόλως αποδείχτηκε ότι η Επιτροπή είχε εμπεριστατωμένη γνώση κατά την έκδοση της αποφάσεως 91/176. Το Δικαστήριο δεσμεύεται από τη διαπίστωση αυτή. Συνεπώς, δεν μπορεί να συναχθεί από την απόφαση 91/176 (σιωπηρή) έγκριση των υπόλοιπων ενισχύσεων που χορηγήθηκαν μετά την 31η Δεκεμβρίου 1985.

211. Όσον αφορά τη δήλωση του γενικού διευθυντή της ACB Morosetti, της 2ας Φεβρουαρίου 1999, το Πρωτοδικείο διαπίστωσε ότι από τις αναφερόμενες επαφές με την αυτόνομη περιφέρεια του Bolzano δεν μπορεί να συναχθεί ότι η ACB βεβαιώθηκε ότι τηρήθηκε η διαδικασία κοινοποιήσεως [97].

212. Το συμπέρασμα αυτό πρέπει να γίνει δεκτό. Η ACB δεν έπρεπε να εμπιστευθεί τις αντιφατικές διαβεβαιώσεις του αντιπροσώπου της αυτόνομης περιφέρειας του Bolzano οι οποίες αορίστως εκτίθενται στη δήλωση. Ακόμα και αν αποδεικνυόταν ότι οι αρχές του Bolzano ενημέρωσαν την Επιτροπή για όλα τα μέτρα, θα έπρεπε η ACB να γνωρίζει ότι μόνο η Ιταλική Κυβέρνηση μπορούσε να προβεί σε επίσημη κοινοποίηση εντός των προθεσμιών σύμφωνα με τον ισχύοντα κώδικα.

97 — Σκέψη 93 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

213. Λαμβανομένης υπόψη της σπουδαιότητας της κοινοποιήσεως σημαντικών σχεδίων ενισχύσεων είναι επίσης περίεργο ότι δεν προσκομίστηκε αλληλογραφία ανταλλαγείσα μεταξύ της ACB ή της Falck και των αρχών του Bolzano ή των ιταλικών αρχών σχετική με το ζήτημα αυτό. Θα υπήρχε οπωσδήποτε λόγος να πιστεύει η ACB ότι η κοινοποίηση ήταν νόμιμη αν αυτή είχε λάβει αντίγραφα εγγράφων απευθυνομένων από την Ιταλική Κυβέρνηση στην Επιτροπή, με τα οποία κοινοποιούνταν οι ενισχύσεις. Εν πάση περιπτώσει, με βάση μόνο τις συζητήσεις με τους αντιπροσώπους της αυτόνομης περιφέρειας του Bolzano δεν θα έπρεπε η ACB να πιστεύει ότι οι ενισχύσεις ήταν νόμιμες.

214. Τέλος, παραμένει ακόμα προς κρίση το ζήτημα αν ο χρόνος που διέδραμε μεταξύ της χορηγήσεως των ενισχύσεων και της εκδόσεως της προσβαλλομένης αποφάσεως μπορεί να στηρίξει δικαιολογημένη εμπιστοσύνη των αναιρεσειουσών. Το σχετικό εν προκειμένω χρονικό διάστημα άρχισε στις 14 Δεκεμβρίου 1987, όταν χορηγήθηκε η πρώτη από τις επιστρεπτέες ενισχύσεις με την απόφαση της αυτόνομης περιφέρειας του Bolzano 7673 και έληξε στις 17 Ιουλίου 1996, ημερομηνία εκδόσεως της επίμαχης αποφάσεως. Επομένως, το χρονικό διάστημα εκτείνεται σε περίπου οκτώ και μισό χρόνια.

215. Λόγω της ελλείψεως νομικής διατάξεως σχετικής με την παραγραφή, η παρέλευση του χρόνου καθεαυτή δεν μπορεί να θεμελιώσει δικαιολογημένη εμπιστοσύνη στη

διατήρηση της ενισχύσεως [98]. Εν πάση περιπτώσει, όταν η Επιτροπή παραμένει αδρανής για μακρύ χρονικό διάστημα παρά τη γνώση της, θα μπορούσε να δημιουργηθεί μια τέτοια εμπιστοσύνη [99].

216. Από κανένα στοιχείο δεν προκύπτει ότι η Επιτροπή, πριν από το απευθυνόμενο στην Ιταλική Κυβέρνηση αίτημα παροχής πληροφοριών στις 21 Δεκεμβρίου 1994 και την απάντηση της 7ης Απριλίου 1995, είχε πληροφορηθεί για την ύπαρξη των ενισχύσεων των οποίων η επιστροφή ζητείται με την προσβαλλόμενη απόφαση. Με βάση τις ήδη παρατεθείσες διαπιστώσεις του Πρωτοδικείου [100], κατά το χρόνο εκδόσεως της αποφάσεως 91/176, η Επιτροπή γνώριζε μόνο μια ενίσχυση χορηγηθείσα το Δεκέμβριο του 1987. Με βάση τα παραπάνω δεν μπορεί να προσαφθεί στην Επιτροπή ότι δεν ενήργησε όσον αφορά τα υπόλοιπα μέτρα πριν από τις 21 Δεκεμβρίου 1994.

217. Από τα πρώτα μέτρα έρευνας της Επιτροπής έως την έκδοση της προσβαλλόμενης αποφάσεως παρήλθαν περίπου 18 μήνες. Μέρος του χρονικού αυτού διαστήματος αφορά, εξάλλου, τις χορηγηθείσες στην Ιταλική Κυβέρνηση και στα υπόλοιπα εμπλεκόμενα μέρη προθεσμίες προς υποβολή παρατηρήσεων [101]. Ούτε βλέπω να υπάρχουν άλλες μακρύτερες περίοδοι κατά τις οποίες η Επιτροπή παρέμεινε αδρανής ή ασκόπως παρέτεινε τη διαδικασία. Συνεπώς, ούτε η διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας ήταν ικανή να δημιουργήσει στις αναιρεσείουσες δικαιολογημένα εμπιστοσύνη σχετικά με το ότι η Επιτροπή δεν θα ζητούσε την επιστροφή των ενισχύσεων.

218. Επομένως, ο αντλούμενος από την παραβίαση της αρχής της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης λόγος πρέπει να απορριφθεί.

8) Εσφαλμένος καθορισμός επιτοκίου στην αίτηση επιστροφής

α) Επιχειρήματα των διαδίκων

219. Οι αναιρεσείουσες θεωρούν ότι ο καθορισμός του εφαρμοστέου στην αίτηση επιστροφής επιτοκίου είναι αυθαίρετος και μη προβλέψιμος. Επικαλούνται διάφορες πηγές (ανακοινώσεις της Επιτροπής, αποφάσεις του Δικαστηρίου) με τις οποίες το επιτόκιο υπολογίστηκε με βάση διαφορετικά κριτήρια. Κατά τις αναιρεσείουσες, αρμόδια να καθορίσει το επιτόκιο δεν είναι η Επιτροπή αλλά οι ιταλικές αρχές. Οι αναιρεσείουσες ισχυρίζονται ότι προς επαναφορά της καταστάσεως που θα υφίστατο εάν δεν είχαν χορηγηθεί οι ενισχύσεις, η Επιτροπή θα έπρεπε, εν πάση περιπτώσει, να χρησιμοποιήσει ως αγορά αναφοράς τη Γερμανία και όχι την Ιταλία, δεδομένου ότι η ACB δραστηριοποιούνταν κυρίως στη γερμανική αγορά.

98 — Απόφαση Geigy κατά Επιτροπής (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 76, σκέψεις 20 και 21).

99 — Βλ. αποφάσεις RSV κατά Επιτροπής (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 83, σκέψη 17) και — όσον αφορά τη δικαστική διαδικασία — απόφαση Baustahlgewerke κατά Επιτροπής (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 82, ιδίως σκέψεις 20, 21 και 26 και επ.).

100 — Βλ. σημείο 210 ανωτέρω.

101 — Εξάλλου, η Επιτροπή δεν ισχυρίστηκε ότι η Ιταλική Κυβέρνηση καθυστέρησε κατά την υποβολή των πληροφοριακών στοιχείων. Βλ., αντίθετα, την απόφαση της 21ης Μαρτίου 1991, C-303/88, Ιταλία κατά Επιτροπής (Συλλογή 1991, σ. I-1433, σκέψεις 40 έως 44).

220. Η Ιταλική Κυβέρνηση συντάσσεται με την άποψη αυτή και υπογραμμίζει, επιπλέον, ότι η προσβαλλόμενη απόφαση και η απόφαση του Πρωτοδικείου δεν είναι επαρκώς αιτιολογημένες όσον αφορά τον καθορισμό του επιτοκίου.

221. Η Επιτροπή παραθέτει μία σειρά ανακοινώσεων και εγγράφων, από τα οποία προκύπτει η πάγια πρακτική της όσον αφορά τον καθορισμό του επιτοκίου. Κατά την Επιτροπή, η αιτιολογία της αποφάσεως ανταποκρίνεται στις σχετικές επιταγές και πρέπει να εκτιμηθεί σε σχέση με το πλαίσιο εντός του οποίου εκδόθηκε. Τέλος, η Επιτροπή ισχυρίζεται ότι δεν υπέπεσε σε νομική πλάνη χρησιμοποιώντας την ιταλική αγορά ως αγορά αναφοράς για μία χορηγηθείσα σε ιταλικές λίρες ενίσχυση.

β) Εκτίμηση

222. Όπως ορθώς έκρινε το Πρωτοδικείο με τις σκέψεις 148 έως 152, παραπέμποντας στην απόφασή του Siemens κατά Επιτροπής [102], η επιβολή υποχρεώσεως καταβολής τόκων επί των επιστρεπτέων ποσών είναι απαραίτητη προκειμένου να αποκατασταθεί πλήρως η κατάσταση που θα υπήρχε χωρίς την ενίσχυση.

223. Βεβαίως, η επιστροφή πρέπει, κατ' αρχήν, να γίνεται με βάση το εθνικό διαδικαστικό δίκαιο [103]. Όπως ακριβώς η Επιτροπή έχει την εξουσία να διατάξει την επιστροφή των παράνομων ενισχύσεων, προκειμένου να διασφαλισθεί η πρακτική αποτελεσματικότητα της απαγορεύσεως των ενισχύσεων, μπορεί επίσης να διατάξει το κράτος μέλος να καταβάλει τόκους επί των επιστρεπτέων ποσών, συμπεριλαμβανομένου του καθορισμού του εφαρμοστέου επιτοκίου.

224. Δεν κατανοώ για ποιο λόγο η αναφορά της Επιτροπής στο χρησιμοποιούμενο για τον υπολογισμό του καθαρού ισοδυνάμου επιδοτήσεως των περιφερειακών ενισχύσεων επιτόκιο είναι αδιαφανής ή αυθαίρετη. Οπωσδήποτε, η απόφαση δεν αναφέρει συγκεκριμένο επιτόκιο, εντούτοις, το εφαρμοστέο επιτόκιο μπορεί να καθορισθεί δια της παραπομπής στις διατάξεις περί περιφερειακών ενισχύσεων. Η ανακοίνωση της 21ης Δεκεμβρίου 1978 [104], περί των συστημάτων ενισχύσεων για τις περιφέρειες, προβλέπει, με το σημείο 14 του παραρτήματός της, ότι πρέπει να εφαρμόζεται ως επιτόκιο αναφοράς «το μέσο επιτόκιο αναφοράς που εφαρμόζεται στις επιδοτήσεις τόκων που καταβάλλονται από την κεντρική διοίκηση στους πιστωτικούς οργανισμούς». Έτσι, η Επιτροπή παραπέμπει σε επιτόκιο, το οποίο πρέπει να θεωρηθεί ως το σύνηθες επιτόκιο της αγοράς στην Ιταλία.

225. Ελλείψει αντιθέτων στοιχείων προσκομισθέντων από την ACB, δεν μπορεί να προσαφθεί στην Επιτροπή ότι χρησιμο-

102 — Προπαρατεθείσα απόφαση στην υποσημείωση 93.

103 — Βλ. τις αποφάσεις Tubemeuse (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 41, σκέψη 61), και της 2ας Φεβρουαρίου 1989, 94/87, Επιτροπή κατά Γερμανίας (Συλλογή 1989, σ. 175, σκέψη 12).

104 — ΑΒ C 31, σ. 9.

ποίησε, ως επιτόκιο αναφοράς, το χρησιμοποιούμενο στην Ιταλία επιτόκιο για ενισχύσεις που χορηγήθηκαν σε ιταλικές λίρες σε επιχειρήσεις εδρεύουσες στην Ιταλία.

226. Εντούτοις, η απόφαση καθεαυτή δεν περιλαμβάνει σκέψη αιτιολογούσα την επιβολή υποχρέωσης καταβολής τόκων. Εντούτοις, όπως έχει κρίνει το Δικαστήριο, για την αιτιολογία, πρέπει επίσης να λαμβάνεται υπόψη το πλαίσιο εντός του οποίου εκδόθηκε η νομική πράξη [105]. Συναφώς, μπορούν να ληφθούν υπόψη ανακοινώσεις της Επιτροπής που δημοσιεύτηκαν πριν από την έκδοση της αποφάσεως, ιδίως η ανακοίνωση της 22ας Φεβρουαρίου 1995 [106]. Με την ανακοίνωση αυτή, η Επιτροπή επισημαίνει στα κράτη μέλη τα εξής:

«Η Επιτροπή εκτιμά ότι η χρησιμοποίηση του τελευταίου αυτού επιτοκίου επιτρέπει να υπολογισθεί ορθότερα απ' ό,τι με το νόμμο επιτόκιο το αδικαιολόγητο πλεονέκτημα που άντλησε ο δικαιούχος την ενισχύσεως, προς αποκατάσταση του statu quo ante.

Επομένως, ενημερώνει τα κράτη μέλη ότι με τις αποφάσεις της με τις οποίες επιβάλλει την ανάκτηση παράνομης και ασυμβίβαστης με την κοινή αγορά ενισχύσεως, θα εφαρμόζει το επιτόκιο αναφοράς που χρησιμοποιείται για τον υπολογισμό του ισοδυνάμου επιδοτήσεως των περιφερειακών ενισχύσεων, ως βάση του εμπορικού επιτοκίου.»

227. Λαμβανομένου υπόψη του πλαισίου αυτού, η έννοια και η σκοπιμότητα του καθορισμού της επιβολής τόκων επί των επιστρεπτέων ποσών είναι αρκούντως σαφής.

228. Χωρίς αυτό να είναι από νομική άποψη δεσμευτικό, επισημαίνεται ότι η Επιτροπή, και με τις αποφάσεις με τις οποίες επιβάλλει την επιστροφή, διατυπώνει με την αιτιολογία κάποιες, τουλάχιστον, συνοπτικές σκέψεις σχετικές με το επιτόκιο. Τα κράτη μέλη στα οποία απευθύνεται η απόφαση διαθέτουν, βεβαίως, την αναγκαία εμπειρία για να κατανοήσουν τη σπουδαιότητα και το πλαίσιο των διατάξεων αυτών. Εντούτοις, δεδομένου ότι οι αποφάσεις αυτές αφορούν και τρίτους, θα απαιτούνταν ορισμένες διευκρινίσεις. Αυτό ισχύει κατά μείζονα λόγο όταν η ανακοίνωση που πρέπει να ληφθεί υπόψη — όπως εν προκειμένω — δεν δημοσιεύθηκε στην Επίσημη Εφημερίδα.

229. Εν πάση περιπτώσει, η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση δεν είναι ελαττωματική λόγω ελλείψεως αιτιολογίας. Με τις σκέψεις 148 έως 162 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο αιτιολογεί διεξοδικώς για ποιο λόγο επιβάλλεται η απόρριψη του λόγου ακυρώσεως.

230. Συνεπώς, ο λόγος αυτός δεν μπορεί να γίνει δεκτός.

105 — Βλ. την προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 63 νομολογία.

106 — Δημοσιευθείσα στο έργο της Επιτροπής με τίτλο: Δίκαιο του ανταγωνισμού στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες, δεύτερος τόμος (κανόνες ανταγωνισμού όσον αφορά τις κρατικές ενισχύσεις), 1999, σ. 76.

9) Απαγόρευση επιβολής κυρώσεων και αρχή της αναλογικότητας

α) Επιχειρήματα των διαδίκων

231. Τέλος, οι αναιρεσείουσες φρονούν ότι η απόφαση έχει χαρακτήρα κυρώσεως και δεν είναι ικανή να οδηγήσει στην επίτευξη του μόνου νόμιμου στόχου, ήτοι της εξαλείψεως των αποτελεσμάτων της ενισχύσεως. Συναφώς, προβάλλουν μία σειρά επιχειρημάτων που έχουν ήδη απορριφθεί, ήτοι ότι το Πρωτοδικείο δεν έλαβε υπόψη την ουσιαστική συμβατότητα των ενισχύσεων, ότι η απόφαση αφορά εν μέρει ενισχύσεις που αποτέλεσαν ήδη αντικείμενο της αποφάσεως 41/176 και ότι το καθορισθέν επιτόκιο είναι υπερβολικό.

232. Επιπλέον, κατά τις αναιρεσείουσες, η απόφαση έχει χαρακτήρα κυρώσεως διότι, στην πράξη, η Falck είναι υπεύθυνη για την επιστροφή των ενισχύσεων, καίτοι η επιχείρηση αυτή δεν δραστηριοποιείται πλέον στον χαλυβουργικό τομέα. Συνεπώς, ισχυρίζονται οι αναιρεσείουσες, η απόφαση δεν είναι ικανή να αποκαταστήσει τον ανταγωνισμό. Κατά τις αναιρεσείουσες, το Πρωτοδικείο ουδόλως εξέτασε το ζήτημα αυτό.

233. Η Επιτροπή θεωρεί την αιτίαση αυτή απαράδεκτη, διότι προβλήθηκε για πρώτη φορά ενώπιον του Δικαστηρίου. Επιπλέον, κατά την Επιτροπή, η αιτίαση αυτή είναι αβάσιμη. Η Επιτροπή ισχυρίζεται ότι εάν οι αναιρεσείουσες είχαν δίκιο, οι επιχειρήσεις θα μπορούσαν να παρακάμψουν την υποχρέωση επιστροφής των ενισχύσεων με μόνη τη μεταβολή της σχέσεως συμμετοχής τους στο εταιρικό κεφάλαιο.

β) Εκτίμηση

234. Παραμένει προς εξέταση μόνο το ζήτημα των επιπτώσεων της αποφάσεως επί της Falck. Δεδομένου ότι διαπιστώθηκε ήδη ότι τα υπόλοιπα επιχειρήματα δεν είναι πειστικά, ούτε το επιχείρημα αυτό μπορεί να στηρίξει την άποψη ότι η απόφαση έχει πράγματι χαρακτήρα κυρώσεως.

235. Εάν θεωρηθεί ότι πρέπει να γίνει περαιτέρω έλεγχος, υπάρχουν αμφιβολίες ως προς το παραδεκτό του λόγου.

236. Κατά το άρθρο 113, παράγραφος 2, του Κανονισμού Διαδικασίας, η αίτηση αναιρέσεως δεν μπορεί να μεταβάλει το αντικείμενο της ενώπιον του Πρωτοδικείου δίκης. Βεβαίως, στο πλαίσιο της αιτήσεώς της παρεμβάσεως, η Falck διευκρίνισε σε ποιο βαθμό την αφορούσε η απόφαση. Με το δικόγραφο της προσφυγής της, η ACB επισήμανε γενικώς ότι η απόφαση, λόγω της μεταβολής των περιστάσεων, είχε τον χαρακτήρα κυρώσεως και δεν χρησίμευε πλέον

στην αποκατάσταση των όρων του ανταγωνισμού [107]. Το Πρωτοδικείο θεώρησε ότι αυτό αποτελούσε πρωτίστως αιτίαση αντλούμενη από την παραβίαση της αρχής της αναλογικότητας και, ορθώς, την απέρριψε με τη σκέψη 92 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

237. Εντούτοις, πρωτοδίκως, καμία από τις αναιρεσείουσες δεν ισχυρίστηκε, αρκούντως σαφώς, ότι η απόφαση, λόγω του αποτελέσματός της για τη Falck, ήτοι μία επιχείρηση που δεν δραστηριοποιούνταν πλέον στον χαλυβουργικό τομέα, ήταν εσφαλμένη. Συνεπώς, δεν μπορεί, εν πάση περιπτώσει, να προσαφθεί στο Πρωτοδικείο ότι δεν αποφάνθηκε επί του ζητήματος αυτού. Δεδομένου ότι, δια του επιχειρήματος αυτού, οι αναιρεσείουσες διευκρίνισαν απλώς τη γενική αιτίαση ότι, λόγω του διαδρομόντος χρόνου και της μεταβολής των περιστάσεων, δεν ήταν πλέον δυνατή η αποκατάσταση του ανταγωνισμού δια της επιστροφής της ενισχύσεως, δεν μεταβλήθηκε το αντικείμενο της διαφοράς. Η αιτίαση είναι παραδεκτή.

238. Εντούτοις, δεν είναι βάσιμη. Οι αναιρεσείουσες επικαλούνται, κυρίως, παραβίαση της αρχής της αναλογικότητας, ισχυριζόμενες ότι η επιστροφή δεν είναι ικανή να αποκαταστήσει τον ανταγωνισμό. Η ίδια η απόφαση δεν υποδεικνύει από ποιους οι ιταλικές αρχές πρέπει να ζητήσουν την επιστροφή των ενισχύσεων. Εντούτοις, πρέπει να υποτεθεί ότι θα απευθυνθούν στον άμεσο δικαιούχο, ήτοι την ACB. Αυτή δραστηριοποιείται, όπως κατά το παρελθόν, στον χαλυβουργικό τομέα και επωφελείται της οφειλόμενης στις ενισχύσεις ενδυναμώσεως της ανταγωνιστικής της θέσεως.

239. Όπως έχει κρίνει το Δικαστήριο με την απόφαση Tubemeuse [108], η αναζήτηση μιας παράνομης ενισχύσεως δεν μπορεί, κατ' αρχήν, να θεωρηθεί ως μέτρο δυσανάλογο προς τους στόχους της ρυθμίσεως περί κρατικών ενισχύσεων. Απέρριψε, έτσι, το επιχείρημα ότι η αναζήτηση της ενισχύσεως θα ωφελούσε τους υπόλοιπους δανειστές στο πλαίσιο διαδικασίας προπτωχευτικού συμβιβασμού επί των πραγμάτων της δικαιούχου της ενισχύσεως.

240. Κατά συνέπεια, οι άμεσες οικονομικές επιπτώσεις της αναζητήσεως των ενισχύσεων για τους τρίτους ουδόλως συνιστούν παραβίαση της αρχής της αναλογικότητας. Αντίθετα, δεν πρόκειται παρά για δευτερεύον αποτέλεσμα που ουδόλως επηρεάζει τη δυνατότητα του μέτρου να ανταποκριθεί στον σκοπό της εξαλείψεως των επιπτώσεων της ενισχύσεως. Η επιστροφή μιας παράνομης ενισχύσεως ασκεί πάντα επίδραση στο εμπορικό αποτέλεσμα της δικαιούχου της ενισχύσεως και έτσι, ενδεχομένως, στα μερίσματα που διανέμονται στους μετόχους της. Το γεγονός, ότι το βάρος των προστίμων φέρει, εν προκειμένω, όχι η νυν μητρική εταιρεία, αλλά, λόγω σχετικών συμβατικών διατάξεων, η παλαιά μητρική εταιρεία είναι εντελώς συμπτωματικό και δεν αντιτίθεται στην επιστροφή της ενισχύσεως από τη θυγατρική εταιρεία.

107 — Σελίδα 20, τμήμα IV, σημείο α', υπό ε, του δικογράφου της προσφυγής που μνημονεύεται στη σκέψη 78 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

108 — Προταρατεθείσα στην υποσημείωση 41 απόφαση, σκέψεις 65 και 66.

241. Κατά συνέπεια, πρέπει και ο λόγος αυτός αναιρέσεως να απορριφθεί.

VIII — Δικαστικά έξοδα

242. Κατά το άρθρο 122, πρώτο εδάφιο, του Κανονισμού Διαδικασίας, το Δικαστήριο αποφαίνεται επί των εξόδων όταν η αίτηση αναιρέσεως απορρίπτεται.

243. Κατά το άρθρο 69, παράγραφος 2, του Κανονισμού Διαδικασίας, το οποίο εφαρμόζεται και στην αναιρετική διαδικασία με βάση το άρθρο 118, ο ηττηθείς διάδικος καταδικάζεται στα έξοδα. Το άρθρο 69, παράγραφος 4, πρώτο εδάφιο, ορίζει ότι τα κράτη μέλη που παρεμβαίνουν στη δίκη φέρουν τα δικαστικά τους έξοδα. Η Επιτροπή ζήτησε από το Δικαστήριο να καταδικάσει τις αναιρεσείουσες στα δικαστικά έξοδα. Δεδομένου ότι αυτές ηττήθηκαν, πρέπει να καταδικαστούν στα έξοδα της αναιρετικής δίκης, με την εξαίρεση των δικαστικών εξόδων της Ιταλικής Δημοκρατίας, που φέρει τα δικαστικά της έξοδα.

IX — Πρόταση

244. Ενόψει των προεκτεθέντων, προτείνω στο Δικαστήριο να κρίνει ως εξής:

«1) Η αίτηση αναιρέσεως απορρίπτεται.

2) Οι αναιρεσείουσες καταδικάζονται στα έξοδα της διαδικασίας, με την εξαίρεση των εξόδων της Ιταλικής Δημοκρατίας.

3) Η Ιταλική Δημοκρατία φέρει τα δικαστικά της έξοδα.»